

Kort Lærebog

i

Geographien,

til Brug for Begyndere samt for Borgerstoler,

af

C. F. Ingerslev, A. M.

Kjøbenhavn.

paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag,
trykt hos J. D. Christ, Bog- og Nobetrykker,
Østergade Nr. 53.

1839.

Denne lille Bog er nærmest bestemt for de nederste Classer i de Skoler, i hvilke min større Lærebog benyttes ved den geographiske Undervisning; for dem har jeg antaget, at en saadan kort Fremstilling af Hovedmomenterne vilde være et nyttigt Grundlag, hvorpaa siden ved Benyttelsen af hin stedse kunde bygges videre.

Jeg har i Fortalen til den større Lærebog omtalt at ville levere en kort Lærebog for „de første Begyndere“, affattet efter de samme Grundsætninger som den; dette Udtryk maa imidlertid her ikke urgeses, da der ikke egentlig kan siges at være forøget for disse ved denne Bog. Ved den allervørste Begyndelse af den geographiske Undervisning er det nemlig upaa-tvisteligen det hensigtsmæssigste, slet ingen Bog at bruge, men mundtligen ved Hjælp af Kortet at lære Barnet de første Hovedtræk. En saadan forberedende Undervisning antager jeg nu at burde gaae forud for Benyttelsen af denne Bog og sysselsette de første Begyndere. Naar da derefter denne Bog legges til Grund og benyttes til tvende Cursus, hvortil den

er indrettet *), og hvilke ved den forskellige Tryk ere betegnede, saa vilde man efter min Idee have fuldendt det første af de tre Cursus, i hvilke jeg i Fortalen til den større Lærebog yttrede at efter min Mening den geographiske Undervisning i Skolerne bedst funde inddeltes. — Mere end det, som denne Bog indeholder (jeg frygter snarere for, at den paa

- *) Efter min Plan skal det, der staar med den spørre Skrift, læses i det første Cursus, og alt det med den mindre Trykte gjemmes til det andet. Den Lærer, der paa et eller andet Sted ikke billiger det af mig trufne Valg ved Udstillelsen heraf, vil naturligvis let kunne tage fra eller legge til det til hvert Cursus Hensførte. Jeg tor nemlig ikke vente, herti allevegne at have været heldig, omendkjøndt jeg niose har overvejet de Grundsetninger, hvorefter jeg har adskilt. — Forresten bør jeg her bemærke, at jeg paa et Par Steder har gjort mig skyldig i en Inconsequents, f. Ex. ved S. 12, i Noget der hører til første Cursus, at nævne „den hele Zone“, endskjøndt Forklaringen heraf i det Foregaende er henvist til andet Cursus. Men paa den anden Side tor jeg maa ske antage, at Sålt ved den forberedende mundtlige Undervisning er blevet sagt Barnet, og forkloret med almindelige Udtryk (f. Ex. „de varmeste Egne af Jordens“), uden at dette deraf har eller behøver at have erholdt det bestemte, derom nu i andet Cursus meddeleste og udviklede, Begreb.

nogle Steder indeholder for Meget), troer jeg ikke her meddeles i de nederste geographiske Classer. Skulde nogen Lærer mene, at her i det ene eller det andet Cursus ikke er Nok til at udfylde Tiden, da bør det vistnok erindres, at det her, fuldt saa meget som ved noget andet Fag, er vigtigt og nyttigt, at gjøre Undervisningen interessant og behagelig for Barnet, hvilket her kan skee ved mundtlig Beskrivelse og Skildring af de fremmede Lande, Steder &c. s. v.; denne bør uidentvivl forbindes med den første geographiske Undervisning, saa at den ikke bliver en blot Hukommelsessag, men en levende og klar Forestilling værkkes. Dersom Læreren vil gjøre dette, vil han ikke lide af Overslod, men snarere af Mangel paa Tid, og han vil give sin Undervisning det Tilstrækende og Oprækende for Barnet, som dette Fag maa ske mere end noget andet kan have.

Jeg haaber, at denne lille Bog vil kunne bruges med Nutte ikke alene som en Forberedelse for den større, men ogsaa selvständigen, i Borgerskoler, i Undervisningsanstalter for yngre Børn, overhovedet der, hvor man ikke kan stræbe at bibringe Eleverne en Masse af geographiske Kunstdraber, men maa indskrænke sig til at meddele dem en kort, men bestemt, Oversigt over Hovedmomenterne og det for dem Vigtige af Geographien.

Det er ingenlunde min Mening, at alle de Falangivelser, som her findes, skulle læres udenad:

det i Fortalen til den større Lærebog herem Sagte
gjelder ogsaa om denne Bog. — At sige Mere om
Bogens Plan og Indretning anseer jeg for over-
flodigt, da jeg deels andensteds nylig har fremsat
mine Tanker om disse Gjenstande, deels Bogen
selv tydeligst vil betegne de Grundsetninger, jeg
har fulgt.

Randers, den 21 November 1838.

C. F. Ingerslev.

Indledning.

I.

§ 1. Geographien eller Jordbeskrivelsen er
en Videnskab, som lærer os at kende vor Jordklode.
Da det Indre af denne er os meget usikkerstændigen
ekjendt, saa folger deraf, at det kun er Beskaffenheden
og Tilstanden af Jordens Overflade, vi ved denne
Videnskab lære at kende. Men dertil hører da ogsaa
ogen Kundskab om de i enhver Deel af Jorden levende
Kremmers Tilstand, hvilken i de fleste Henseender
afhængig af den naturlige Beskaffenhed, (saaom af
ordbunden, Beirkliget, af de Dyr og Planter, der især
wes o. s. v.).

Som Hjelpermidler ved den geographiske Undervisning
tjener man sig af: a) Globus d. e. kunstige Kugler,
som forestille Jordben, og paa hvilke de vigtigste Dele af
mme ere afbilde, og b) Landkort d. e. Aftegninger
aa Papir eller destige af hele Jordben eller enkelte Dele
samme. Disse Aftegninger ere naturlgsvis uendelig
anæ Gange mindre end Gjenstandene, som de forestille:
men de kunne dog ligefuld opfylde deres Hensigt, naar
at blot taggetages, at det Maal, hvorefter Landene,
avene o. s. v. aftenes, paa ethvert Kart allevegne
over det samme. Da visse de noisiagten det sande For-
slb imellem Størrelsen af de enkelte Dele, Stedernes
eliggænhed o. s. v.

Aftstanden imellem Stederne angive vi sæbvanligten
Mile: en danske Mile er 12000 Alen. En Quadrat-
mil kaldes et Rum, som er 1 Mill langt og 1 Mill
bredt.

§ 2. Jorden er kun en lidet Deel af den uendeligt store Verden. De utallige Himmellegemer, som denne indbefatter, indeholder vi i: 1) Fjæstjerner d. e. stillestående Stjerner, som stedse ses paa det samme Sted af Himmel. De har et eget Lys, og deres Afstand fra os er umaaletlig. 2) Planeter d. e. vandrænde Stjerner, som ere mørke Legemer, der faae Lys og Varme fra Solen, dreje sig omkring deres egen Axel, og bevæge sig i en lang Baner omkring Solen. En saadan Planet er vor Jord, og foreuden den kendes man 10 andre. 3) Kometer, som ogsaa kaldes Halestjerner, fordi ved de fleste af dem sees en lang Lysstribe ligesom en Hale bag efter dem. Deres Beskaffenhed er os temmelig ubekjendt.

§ 3. Jorden er et Kugleformigt Legeme, lidt fladttrykt ved begge Polerne.

At Jorden er rund, sees af Hølgende: a) Af fjerne Gjenstande seer man altid først de øverste dele. b) Ved Maaneforholdet viser Jordens Skygge sig rund. c) Ved at reise omkring Jorden bestanden i den samme Rettning kommer man til sidst tilbage til det Sted, hvorfra man er gaaet ud.

§ 4. Paa ethvert Sted, hvor man har fri Udsigt til alle Sider, synes Himmel at danne en hvelvet Halvkugle rundt omkring os. Den Cirke, hvor Himmel og Jord saaledes synes at berset hinanden, kaldes Horisonten. Denne indeholder efter Solens Stilling i de fire Verdenshjørner: Syd, Nord, Øst, Vest. Vende vi os mod Solen, naar det er Middag (d. e. naar Solen staar højest paa himlen), da see vi mod Syd, have Nord bag ved os, Øst paa venstre og Vest paa højre Haand. Mellem disse 4 Hovedhjørner ligge endnu flere Underafdelinger, Nordost (N. Ø.), Sydost (S. Ø.), Sydvest (S. V.); Nordvest (N. V.).

§ 5. Jorden har tvende Bevægelser:

A. Jorden drejer sig bestandigen om sin egen Axel fra Vest til Øst, og fuldender een saadan Omdreining i et Døgn eller 24 Timer. Da vi ikke mærke Jordens Omdreining, forekommer det os, som om Solen i dette Tidsrum bevoeger sig om vor Jord fra Øst til Vest. Ved denne Bevægelse opstaar Aftæklingen af Dag og Nat.

B. Jorden bevoeger sig tillige i en afslang Baner omkring Solen, og bruger til een saadan Bevægelse et År eller 365 Dage, 5 Timer, 48 Minutter, 48 Sekunder (*). Af denne Bevægelse og af Jordens forskellige Stilling imod Solen opstaar Årstidernes Forskjellighed, og Forskjellen i Dagenes Længde (see nedenfor).

§ 6. Tvende Punkter paa Jordens Overflade deltagte ikke i den daglige Omdreining, men maae antages under samme at ligge stille: de kaldes Nordpol og Sydpol. En Linie, som man tænker sig trukken igennem Jorden imellem begge disse Poler, og om hvilken Jorden tænkes at dreje sig, kaldes Jordens Axel.

§ 7. For at have almeengjeldende Udtryk til at betegne Stedernes Bestignenhed paa Jorden, drager man i Tankerne følgende Linier:

A. Omkring Jorden, lige langt fra begge Polerne, tænker man sig dragen en Cirke, som kaldes Ekvator eller Linien, hvilken saaledes, naar Polerne betragtes som Endepunkterne, betegner Midten af Jordkloden, og deler den i den nordlige og sydlige Halvkugle.

Jordens Omkreds under Ekvator er 5400 Mile, dens Gjennemsnit 1719 Mile. Ekvator bliver, ligesom enhver anden Cirke, indebet i 360 Grader (°), hver Grad i 60 Minuter ('), hvert Minut i 60 Sekunder ("). En Grad af Ekvator er altsaa 15 Miles.

(*). Jorden tilbagelægger i hvert Minut 240 Miles.

Påallede med Equator tænker man sig dragne adskillige Cirkler omkring Jordens: af dem maae vi: de to Vendekredse*), den nordlige og sydlige, hver omtrent 352 Mile fra Equator, og de to Polarkredse, den nordlige og sydlige, hver ligeledes omtrent 352 Mile fra Nordpolen og Sydpolen.

B. Andre Cirkler tænker man sig dragne omkring Jordens igjennem begge Polerne saaledes, at de overkøre Equator i to hinanden lige modsatte Punkter: disse Cirkler kaldes Meridianer eller Middagscirkler, fordi en saadan Cirkel betegner alle de Steder, som, fordi de ligge lige langt mod Vest og Øst, have Middag til samme Tid, nemlig naar Solen ved Jordens daglige Omdreining staer højest over denne Linie. Af de utallige Meridianer, som man kan tænke sig, pleier man nu at anfage en**) som den første, og ved Hjælp af den at angive et Steds Beliggenhed imod Øst og Vest. Enhver Meridian deler saaledes Jordens i en østlig og en vestlig Halvkugle.

§ 8. Ved Hjælp af Equator og den første Meridian bestemmer man Beliggenheden af ethvert Sted paa Jordens ved at angive dets Brede og Længde.

Et Steds Brede er dets Afstand fra Equator: den er nordlig, naar Stedet ligger i den nordlige Halvkugle, sydlig, naar det ligger i den sydlige. — Et Steds Længde er dets Afstand fra den første Meridian: den er østlig eller vestlig, efter som Stedet ligger i den østlige eller vestlige Halvkugle.

Da Solen staer op, d. e. sees først, i Øst, og gaaer ned, d. e. sørgerer at sees, i Vest, saa folger det af sig selv, at den maa sees (staae op) desto tidligere, jo længere et Sted ligger imod Øst; derfor have de Steder, der ligge f. Ex. 225 Mile (15°) Øst for København 1 Time tidligere Morgen, Middag o. s. v. end København.

* De kaldes saaledes, fordi Solen i sin tilshvelende Bevegelse, naar den ved at fjerne sig fra Equator er kommet til dem, synes at vende om til denne.

**) I Almindelighed den igjennem Den Ferro (V. for Afriea) drage; men ikke Alle ere enige deri.

§ 9. Jordens faaer, som en Planet, sit Lys og sin Varme fra vor Sol, der selv er en Kugle, mange Gange større end Jordens. Solens Straaler frembringe den største Varme, hvor de falde lodret, og jo mere skævt de falde, desto svagere er deres Virkning til at frembringe Varme.

Nu er under den nærlige Omdreining Jordens Stilling imod Solen saadan, at dennes Straaler ikke kunne falde lodret paa alle Dele af Jordens, men kun paa Equator og et Rum af omtrent 352 Mile paa hver Side af samme, d. e. paa det af begge Vendekredse indsluttede Jordbelte. Derfor er dette den varmeste Deel af Jordens, og Varmen aftager derfra bestandigen jo nærmere man kommer til Polerne.

§ 10. Af Jordens Stilling imod Solen afhænger ikke alene Varmen, men ogsaa Dagenes Længde i de forskellige Dele af Jordens.

Naar Solen staer lodret over Equator, hvilket finder Sted tvende Gange om Året (den 21 Marts og den 23 September), da have vi Jeondøgn eller Dag og Nat lige lange. Naar Solen staer lodret over den nordlige Vendekreds (den 21 Juni), have vi, som boe paa den nordlige Halvkugle, den længste Dag (og Sommer), de, der boe paa den sydlige Halvkugle, den korteste Dag (og Vinter). Naar den staer lodret over den sydlige Vendekreds (den 21 December), er det omvendt; da have vi den korteste Dag (og Vinter), den sydlige Halvkugles Beboere den længste Dag (og Sommer).

§ 11. Med Hensyn paa disse Forskjelligheder i Varmens Fordeling, Dagenes Længde o. s. v. inddeler man Jordens i 5 Zoner eller Belter, nemlig:

A. Den hede eller tropiske Zone, paa begge Sider af Equator imellem Vendekredse. Varmen er betydelig og med ringe Forskel eens hele Året igjennem. Der haves fun to Aarstider, en tor og en regnfuld Tid. Dag og Nat ere omtrent lige lange (den største Forskel er $1\frac{1}{2}$ Time. Tusmørke gives næsten slet ikke).

B. De to (nordlige og sydlige) tempererede Zoner imellem Vendekredsen og Polarcirklene. Varmen er mindre end i den hede Zone, Forstjellen imellem Dag og Nat derimod langt større (indtil 12 timer). Der høves for det Meste 4 Aarstider; Tusmørket tiltager, ligesom Forstjellen imellem Dag og Nat, henimod Polarcirklene. Forresten er der, da denne Zone har en saa stor Udstrekning, stor Forstjel paa den Deel, der er nærmest ved Vendekredsen, og den, der er nærmest ved Polarcirklen: hin ligner endnu meget den hede Zone, denne den solde.

C. De to (nordlige og sydlige) Kolde Zoner eller Polazonerne. Kulden er her stærkest, Forstjellen imellem Dag og Nat først, da Dagens og Nattens Længde tiltager fra 24 timer til 6 Maaneder (ved selve Nordpolen er et halvt Aar Dag og et halvt Aar Nat); Tusmørket varer længst (stundom flere Dage, ja Uger). Her gøres kun to Aarstider, en meget lang og overmaade streng Winter, og en meget kort Sommer.

II.

§ 1. Jordens Overflade er en fast Skorpe, af hvilken næsten $\frac{2}{3}$ ere bedeckede med Vand, den øvrige Deel er Land. Jordens omgives af Luften, et elastisk, flydende og gjennemsgående Legeme, som tager Deel i Jordens twende Bredegæller.

§ 2. Landet. Man kan inndele Landet paa Jordkoden i tre store Masser og en Mængde mindre Dele: hine kaldes Fastlande, disse Øer. De tre store Masser ere:

a) Den saakalde gamle Verden eller: **Europa, Afien, Afrika**, hvilke hænge sammen.

b) **Nyholland eller Australlandet.**

Disse ligge, tilligemed de omkringliggende Øer, i den østlige Salvkugle*), og kaldes det østlige Fastland (Continent).

* Naar man nemlig, hvilket sædvanligste skeer, regner efter Den Ferros Meridian.

c) **America** eller den nye Verden, som ligger i den vestlige Salvkugle, og kaldes det vestlige Fastland (Continent).

§ 3. Jordens Overflade er ujevn. Med Hensyn til hele Jordkoden's Mæse er denne Ujevnhed meget ubetydelig, da den største Forhøringen omrent udgør en Mil; men med Hensyn til den Indflydelse, den har paa Lustens Bestanden, paa Planter og Dyr i de forskellige Egne, er den meget vigtig. For at faae en almindelig Maalestok for Stebernes Høie, pleier man at angive, hvor høit de ligge over Havets Overflade: denne ligger nemlig allevene lige høit (d. e. lige langt fra Jordens Middelpunct).

§ 4. De mindre Forhøninger paa Jordens Overflade kaldes Bakker og Høje, de større Bjerger. Ved Hjelde pleier man at forstaae høie, for det Meste nogene Bjerger, ved Klipper lave, ganske af Steen bestaaende Bjerger. Det Nederste af Bjerget kaldes Foden, det Overste Toppen. Hjere i en Række sammenhængende Bjerger kaldes en Bjergkjede; denne Bjergene ligesom en Hob, kaldes det en Bjerggruppe. Hovedmassen af Bjergkjeden er næsten altid endel lavere end de høieste Toppe, som rage op over den. Forhøyningerne imellem Bjergene kaldes Dale, og ere enten Længdedale (naar de strække sig i samme Retning som Bjergkjeden) eller Tværdale (naar de gaae paa tværs af denne); ere de meget smale, kaldes de Kløfter. Bjerger, som udkaste, idet mindste af og til, Ros, Sild, lava, Stene, Aske eller undertiden blot Dynd, kaldes Vulcanner.

En jevn Egn uden betydelige Forhøninger kaldes en Slette. Naar Bakker og Dale afvæxe med hinanden, kaldes Landet bølgesformigt. Landet kaldes Layland, naar det har ringe, Høiland, naar det har betydelig Høide over Havfladen; danner Hollandets Overflade en Slette, kaldes det en Høislette; bestaaer det derimod af en Af-

verling af høje Bjerge og dybe Dale, kaldes man det Alpeland.

En sde Egn, hvor ingen eller kun meget faa Planter groe, kaldes en Ørken; de enkeltliggende frugtbare Pletter i samme kaldes Øaser. Skovløse og udyrkede Stætter, hvor i Almindelighed kun eet Slags Planter groe, kaldes Savanner (naar de have høit Græs), Stepper (med lave Græs og saltholdig Jordbund) og Heder (bevokede med Lyng). Morads eller Sump kaldes en Strækning, hvor Jordbunden er mere eller mindre gennemtrængt med stillestående Vand, og usikret til Plantevæxt.

Den Deel af Landet, som ligger ved Havet, kaldes en Kyst: selve Ranten af dette, hvor Havet berører Landet, hedder Strandbreden. En smal Landstrimmel imellem to Hove, ved hvilken to Lande forbinder, kaldes en Landtange eller Isthmus. Et smalt Stykke Land, som strækker sig fra et andet Land ud i Havet, kaldes en Landtunge eller Odde. En Øe kaldes et Lant, der paa alle Sider er omgivet af Vand. En Samling af Øer kaldes en Begruppe eller et Archipel. Et Stykke Land, som kun paa een Side hænger sammen med Fastlandet, kaldes en Halvøe.

§ 4. Vandet. Den store sammenhængende Vandmasse, som bedækker den største Deel af Jordens Overflade, kaldes Verdenshavet eller Oceanet. Vandet i samme har en saltagtig, bitter Smag, og er deraf udrikkeligt: det er tungere end det ferske Vand, og fryser ikke saa let som dette.

Havet er i en bestandig Bevægelse: a) ved Vindens Indvirkning paa Overfladen frembringes Bølgegang. b) Strøm er Havets stadige Bevægelse i en vis Retning. Paa de fleste Steder vepler denne, men nogle Stromninger ere stadige og usvarbare. Blandt dem er især mærkelig den, som finder Sted indenfor Vende-kredene, idet Verdenshavet der strømmer fra Øst til

Vest (især fra Africa til Sydamerica). c) Ebbe og Flod, hvorved Havet to Gange i hvert Døgn i 6 Timer falder (Ebbe) og i 6 Timer stiger (Flod).

De vigtigste Dele af Oceanet, som alle hænge sammen med hinanden, ere:

1. **Det nordlige Fjordhav**, omkring Nordpolen, begrænset af Europa, Asien, America.
2. **Det sydlige Fjordhav**, omkring Sydpolen, hvilket ikke berører nogen af de store Landmasser, men kun andre Dele af Oceanet. Begge Fjordhavene ere i den største Deel af Aaret opfyldte med Fis.
3. **Det Atlantiske Hav**, imellem Europa og Africa paa den ene Side, America paa den anden.
4. **Det østlige (eller det store) Ocean**, ogsaa kaldet Sydhavet, stundom det stille Hav, imellem Asiens Østkyst og Amerikas Vestkyst.
5. **Det Indiske Hav**, imellem Asien og det sydlige Fjordhav, samt imellem Africa og Nyholland.

Anm. Der hoor det nordlige og sydlige Fjordhav stede sammen med de andre Hove, pleier man at betragte Polar-kredene som Grænser imellem samme.

§ 5. Bunden af Havet er ujevn ligesom Landets Overflade, og altsaa er dets Dybde forskellig: den største Dybde antages at være 1 Mill. Rev eller Grunde kaldes de Steder, hvorf Bunden er nærl ved Overfladen. Skær kaldes Klipper, som nærl nærl til Overfladen eller lidt over samme. Ved Havets Bevægelse dannes paa mange Steder Sandbanker i Havet selv: Duner (eller Klitter) kaldes Sandbanker paa Kysten eller nærl udenfor den.

Hvor Havet gaaer ind i Landet med en betydelig Brede, opstaar en Bugt. Er Breden ubetydelig, kaldes en saadan Deel af Havet en Fjord. En ved Natur

eller Kunst dannet liben Bugt (eller Fjord), hvor Skibe kunne ligge sikre for Storm, kaldes en Havn. En bekvem, af Naturen dannet, Underplads for Skibene i Mørcheden af Kysten kaldes en Rhed.

Smale Dele af Havet, som forbinder større Vandmasser med hinanden og paa to Sider begrændses af Land, kaldes Straæder, Sunde, Belter, Kanaler*).

§ 6. De Bande, som findes paa Overfladen af Jordjorden, ere enten stillestaende eller flydende.

Et stort stillestaende Vand, som omgives af Land, kaldes en Indsøe eller en Søe. De fleste Søer have baade Udløb og Afløb. Et flydende Vand kaldes efter sin forskellige Størrelse Bæk, Åa, Flod, Strøm. Det Sted, hvor det kommer frem af Jorden, kaldes dets Kilde; det Sted, hvor det løber ud i et andet Vand**), kaldes dets Munding. Kilden maa naturligvis altid ligge højere end Mundingen. Naar en Flod ved sin Munding deler sig i flere Arme, kaldes den af disse indsluttede Egn et Delta.

§ 7. Lufsten. Jordkuglen er omgivet af Lufsten; den Deel af samme, som er Jorden nærmest, og i hvilken Jordens Dunster opstige, kaldes Atmosphæren eller Dunstkredsen. Den bliver desto tyndere, lettere og koldere, jo højere man kommer op i den, og naar man er kommet en Mill op, er den ikke længere stikket til at indaandes.

Bevægelserne i Lufsten kaldes Vinde. Ere disse heftige, kaldes de Storme; en meget voldsom Storm kaldes en Orcan.

Vindene ere enten regelmæssige eller uregelmæssige. Af hine mærkes især Passatvindene, som blæse imellem Vendekredse fra Øst til Vest. I de samme Egne

*). Her menes naturlige Kanaler. En kunstig Kanal er en igjennem et Land ved Menneskehaand dannet Vandforbindelse.

**) Nogle Floder tage sig under Jorden eller i Sandet.

heriske paa nogle Steder i den halve Deel af Aaret en vis Wind, og i den halve Deel en denne modsat.

§ 8. Klima. Ved et Steds Klima forstaaer man Beskaffenheten af sammes Atmosphære. Ved denne har legges Merke til Luften Varmegrad eller Temperatur, dens Fugtighed, og de hørende Vi ve. Med Hensyn herpaa gjejde følgende Hovedfætninger:

A. a) Luften er varmest under Equator og omkring samme, og Varmen aftager, eftersom man derfra kommer nærmere til en af Polerne.

Indenfor Vendekredse er Aftagelsen ubetydelig, og under dem er næsten ligefaær varmt som under Equator selv. Men endvidere er herved at bemærke, at Sommervarmen ikke noer aftager saameget som Hinterkulden tiltager, men at Forskjellen imellem Vintersiderne, som indenfor Vendekredse var meget ubetydelig, tiltager bestandigen, jo længere man kommer bort fra disse. I de Dele af Jorden, som ligge i de kolde Zoner eller henimod samme, er Sommeren vel overmaade kort, men forholdsvis meget varm, hvilket er af stor Vigtsiddighed for Plantevæxten.

b) Mengden af den Regn, som aarlig falder, er størst under Equator og aftager derfra imod Polerne. Men denne Regn er ikke allevegne ligedan fordeelt paa hele Aaret. I den Deel af Jorden, som ligger nærmest paa begge Sider af Equator imellem Vendekredse, regner det kun i en eller to bestemte Sider af Aaret (Regntiden), i det øvrige Jar slet ikke. Derimod regner det udenfor Vendekredse hele Aaret igjennem, hvilket ikke lige meget i alle Dele af samme.

Jo nærmere man kommer til Equator, desto mindre bliver Antallet af de Dage, i hvilke det regner, imedens dog den aarlige Regnmængde tiltager. Deraf ses, at Massen af de enkelte Regnskyler er langt større i den hebe Zone end udenfor samme, og bliver større efterhaanden som man nærmner sig til den.

c) Vindene tiltage i Styrke, jo nærmere man kommer Equator.

I den hebe Zone ere de langt mere regelmæssige end udenfor samme.

B. Den nye Verden er, idet mindste udenfor Vendskæne, Foldere end den gamle under samme Brede.

Men denne Forskjæl viser sig dog mere i Vinterkulden end i Sommervarmen. I begge Fælunde ere de østlige Egne betydeligen Foldere end de vestlige under samme Brede; men efter her er det langt mere Vinterkulden der tiltaget, end Sommervarmen der aftager.

C. Jo højere man kommer op over Havets Overflade, desto Foldere bliver Luften; et Høiland er dorfør betydeligen Foldere end et forresten under samme Brede liggende Lavland; og saaledes kan man på Bjergene gjenfinde, selv i den hede Zone, et Klima, der ellers er den tempererede eller endog den kolde Zone eget.

Bed at stige op paa Bjergene, kommer man til sidst, i en Høide som er forskelligt efter Bjergenes Beliggenhed paa Jordens, til en Egn, hvor Solens Straaler ikke en gang i den varmeste Aarstid have Kraft til at smelte Sneen og Isen. En Linie, som betegner denne Høide, ovenfor hvilken Sneen og Isen ikke smelter, kaldes Sneelinien. Herfra gaae ned i Dalene store Masser af Sne, som efterhaanden blive til Ijs og danne hele Ijsmarker. De kaldes Gletschere eller Isbætre. Store Sneemasser, som nedskyrrer fra Bjergene, kaldes Laviner.

D. Paa Kyster og Øer er, da Havet bidrager meget til at mildne både Varmen og Kulden, Forskjellen imellem Aarstiderne mindre end i det Indre af det faste Land; der findes Hældina (eller Kystklima) d. e. Sommeren er mindre varm og Vinteren mindre kold (det Modsatte er Fæstlandsclimate). Ogsaa er Taage og Regn sædvanligvis mere hyppig der end længere inde i Landet.

§ 8. Disse Forskjelligheder i Klimaet have naturligvis stor Indflydelse paa Producterne (d. e. Naturfrembringelserne) i de forskellige Dele af Jordkloden.

A. I Polarlandene, eller de Dele af Jordens, der ligge op mod Polerne, findes saa godt som ingen Plantevæxt, i det høieste nogle Moser og noget Græs. Alt

er, med Undtagelse af et Par Maaneder af Aaret, be- dækket med Ijs og Sne. Derimod findes her en stor Mengde Dyr, som have hjemme i disse kolde Egne, nemlig paa Landjorden Ijsbjørne, Harer, Ulve, Ræve, Rensdyr o. s. l., i Havet Hvalfiske og Sælhunde. Det er især af de sidste at de faa Beboere hente deres Næring og øvrige Hornsidenheder, ligesom det kun er det fortrefelige Peltsværk, som faaes af de fleste af disse Dyr, der gjør det muligt for Mennesker at leve her.

I de Dele af Jordens, som ere nærmest ved disse Polarlande, finder en regelmæssig Dyrkning af Jordens i Almindelighed endnu ikke Sted. For det Meste findes der store Skov og Dyr med Peltsværk; hvor Jordbunden benyttes af Menneskene, er det mest ved Vegetatl. Jagt og Fiskerie ere dog der Hovednæringsvei.

Derpaas begynder Agerdyrkning*) at blive Hovednæringsvei, længst mod Polerne findes Havre og Byg, hvilke der tildeles bruges til Brod. Efter dem folger Rugen som almindeligt Brødskorn, derpaa Hveden. Hvor denne afgiver det almindelige Brødmiddel, er for det Meste ogsaa Viinavl-herskende. Længere mod Vendskæne slutter endnu Risien og Maisen sig til Hveden, og Dyrkning af Sydfrugter tilligemed Oliveavl til Viinavlen. Endeligen er i den hede Zone Risien og Maisen („Tykisk Hvede“) de to herskende Kornsorter; men dertil kommer deels endnu nogle andre Kornarter, som ikke findes hos os, deels og fornemmeligen nogle andre Planter, som vde Menneskene Næring, enten, som hos os Kartoflen, ved deres Rødder (Yams, Mani- hot) eller ved deres Frugter (Kokospalmen, Sagopalmen, Brødfrugtræet, Pisangen). Paa nogle Steder have Menneskene ene deres Næring af slige Planter og Træer.

*) Herved forstaae vi ikke alene Dyrkningen af vores Kornsorter, men ogsaa Viinavl, Opførsning af ædle Frugtræer, Plantagedrist o. s. v.

B. Den hede Zone har i det Hele de største, Skjønneste og Kraftfuldeste Dyr og Planter. Ved disse er især at bemærke: a) Treerne i den hede Zone beholde deres Bladé hele Varet igennem, hvilket udenfor samme næsten kun er tilfældet med Maletreerne. Dog begynder allerede i de Dele af den tempererede Zone, som ligge henimod den hede, en Tilnærmede hertil, idet der de immergrønne Treer blive almindeligere end de, der tabe deres Lov om Winteren. b) Det friske og tørte Græs, som sammeget forskjærner den tempererede Zones Egne, især de koldere, savnes næsten ganske i den hede Zone, da Græsene der blive højere og staae mindre tæt, næsten adsprede som Urter.

C. Ved de her fremsatte Forskjelligheder er blot taget Hensyn til Lavlandet. Paa Høilandet bevirker den koldere Luft store Afvigelser herfra, saa at dette selv i den hede Zone kan have den tempererede og endog, hvis Bjergerne dertil ere høje nok, den kolde Zones Plantevært. Efterhaanden som man kommer højere op, øftager Planternes Mængde og Størrelse. Paa en vis Høde træffer man ikke længere Treer, men kun Buske; disse forsvinde højere oppe, og kun lave Planter, til sidst Græs og Mos, blive tilbage, indtil den evige Sne hindrer al Plantevært. Men de Planter og det Græs, som findes i disse høje Egne (Alperegionen) yde et fortrinligt Foder for Øvæget, hvorfør Øvægavlen altid er vigtig i Bjergræder.

Anm. Ogsaa i Bandet groe Planter, i Havet dog næsten kun af een Art (Tang). Jo dybere Havet bliver, desto færre Planter findes i samme, og i det aabne Hav findes sadvanlig ingen.

III.

Menneskene, hvis Antal man beregner til imellem 800 og 1000 Millioner, ere af temmelig forskjellig Legems-
dannelse og Udseende.

Efter Farven og andre Særkjender kan man dele dem i 5 Racer, af hvilke den Kaukasiske (hvilde) beboer Europa, det vestlige Asien og det nordlige Africa, den Mongolske (lysbrune med sort, stridt Haar, smaa, spise Pine) det østlige Asien, den Malayiske (brune, med sort, blidt Haar, tyk Nose) de sydøstlige Dele af Asien og Sørne der, den sorte eller Negerrace (tykke Læber, sort Uldhaar) det Meste af Africa og Nyholland, den Americaniske (brunrøde, med sort, stridt Haar, fremstaende Kindbeen) America.

Menneskenes Levemaade og Midlerne, hvorved de erhverve sig deres Dophold, ere forskjellige, deels efter Beklædningen af de Egne, de beboe, deels efter derd Grad, de have naaet i Cultur eller Dannelse. Nogle Folkestammer leve i en aldeles raa Tilstand, og ernære sig ved de Frugter, Jordten af sig selv frembringer, samt ved Jagt og Fiskerie eller en af Delene. Andre leve af Øvægavl: forsaavidt de, hvilket for en stor Deel er tilfældet, ikke have faste Boliger, men boe i Telt, og med deres Hjørder drage omkring til forskjellige Græsgange, kaldes de Nomader. Men først hos de Folk, der have faste Boliger, kan en større Dannelse finde Sted, og dette bliver tilfældet, hvor Agerdyrkning er Næringsvei. Heruden disse Næringsveie bestjæliger hos nogle Folk en større (stundom den største), hos andre en mindre Deel sig med Manufacturer og Fabrikker*, Kunster, Handel og Skibsart o. s. v.

Kun hos enkelte meget raae Folkestag leve Menneskene uden nogen Forbindelse med hinanden. Hos de fleste have de forenet sig i mere eller mindre ordnede Samfund, som kaldes Stater, og staae under en fælles Regjering. Hvor Regjeringen forestaaes af En, kaldes Landet et Monarchie, og et saadant kaldes efter Regentens forskjellige Titel et Kejserdomme, Kongerige, Hertugdømme, Hyrstdømme o. s. v.

* Man gjør imellem disse den Forskjel, at i Manufacturerne forarbeides Østic (af Uld, Bomuld, Silke), i Fabrikerne Metalvarer: men denne Forskjel tagtages sjeldent i almindelig Sprogbrug.

Har han ganske ene al Magt, kaldes det et uindstrekket Monarchie; deler han, i henseende til visse Dele af Landets Bestyrelse, Magten med nogle dertil valgte Mænd, kaldes det et indstrekket Monarchie. Et Regjeringen i Hænderne paa Flere, kaldes Landet en Republik.

De Religioner, hvortil Menneskene bekjende sig, ere forskellige. En Religion kaldes herskende i et Land, naar dens Bekjendere der nyde Fortrin for andre Religionsers Tilhængere.

Europa.

I. Europa er den mindste Verdensdeel, omtrent 170,000 □ Mile. Den grænser mod Nord til det nordlige Fjord, mod Øst til Asien, hvorfra Uralbjergene adskille det, mod Syd til Middelhavet, mod Vest til det Atlantiske Hav.

II. Europa omgives af følgende Dele af Havet:

1. Det nordlige Fjord, hvorfaf det hvide Hav er en Bugt.
2. Det Atlantiske Hav, hvis nordlige Deel ogsaa kaldes Nortoceanet. Dele af samme ere
 - A. Nordsøen eller Vesterhavet.
 - B. Skagerak og Kattegat. Dette sidste forbindes ved Grefundet, det store og det lille Belt med
 - C. Østersøen, hvorfaf den Botniske og Finse Bugt ere Dele.
 - D. Kanalen med Strædet ved Calais (Iæ).
 - E. Det Iriske Hav.
 - F. Den Spanske Søe.
3. Middelhavet, det hav, som gaaer ind imellem Europa, Asien og Africa. Det forbindes med det Atlantiske Hav ved Strædet ved Gibraltár. Dele deraf ere det Adriatiske Hav, det Ioniske Hav, Archipelagus og det sorte Hav; de to sidste forbindes ved to smale Stræder og et lidet hav imellem samme.

III. Oversigt. Naturen har inddelte Europa i følgende Hoveddele:

- Den Skandinaviske Høvde (Sverrig og Tjörge), Nord for Kattegat og Skagerrak, et Høiland, som opfyldes af (indtil 8000 fod høje) Bjerge: Kystsletter findes ikke, dog er den sydvestlige Deel fladere end det Øvrige.

Hovedbjergkjedeben gaaer længst mod Vest: paa dens vestlige Side er taaget og fugtig Luft, og det regner meget hyppigen, hvilket Øst for den ikke er tilfældet. Klimaet er koldt, hvortil baade Landets nordlige Beliggenhed og dets Høide (over 5200 f. er evig Sne) bidrager; Vinteren er især koldere og længere end hos os. Skovene (som ere betydelige) bestaae af Naaletraer; Kornsorterne ere Rye og Havre, Husdyrene omkrent de samme som hos os: i den nordlige Deel haves Rensdyr. Af de vilde Dyr mærkes især Bjørne, Ulve, Ræve. Bjergene ere rige paa Jern og Kobber.

- Den Østeuropæiske Slette (Rusland), besgrændet mod Nord af Fjordhavet, mod Øst af Uralbjergene, mod Syd af det sorte Hav og Bjergkjederne Balkan og Karpatherne (om hvilke tales nedenfor), mod West af Østersøen. Paa denne store Streckning findes kun Bakker og Høie, ingen Bjerge.

Klimaet er betydeligen koldere end i de West henvor under samme Brede liggende Lande, og bliver mod Øst endnu koldere; men der er naturligvis en meget stor Forskel paa de nordlige og de sydlige Dele. Skovene, som ere meget betydelige (højest mod Nord og i den sydlige Deel findes Næt-ingen), bestaae af Naaletraer, Egg, Birk o. sl. Denne Slette er for en stor Deel et Kornland; Rug og længere mod Syd hvede ere Hovedsorterne. Husdyrene ere de samme som hos os, ligeledes de vilde Dyr (hjorte, Hare o. d.).

- Den Nordeuropæiske Slette, langs med Østersøen, Nordøsen, Kanalen og det Atlantiske Hav; den omgives desuden af den Østeuropæiske Slette

og de Mellemeuropæiske Bjergmasser (om hvilke strax bliver tale). Den er bredest mod Øst og i Midten (hvor Danmark strekker sig langt længere mod Nord end det Øvrige af Sletten; Skagen og Harzen ere der de yderste Punkter). I den vestlige Deel strekker den sig imellem det Atlantiske Hav og de vestlige af de Mellemeuropæiske Bjerge langt mod Syd (indtil Pyrenæerne). Den indbefatter altsaa Polen, Preussen, det nordlige Tydkland, Danmark, Holland, Belgien, det nordlige og vestlige Frankrig.

Denne Slette er ligeledes et Kornland: Hvid er Brødkor i den største Deel, i den vestlige og sydlige Deel hvede. Høg bruges til Ml., som i denne og de to første Dele af Europa er den almindelige Drif. Skovene bestaae i den vestlige og midterste Deel (Danmark undtaget) af Naaletraer, ellers mest af Esstræer, især Egg og Birk. Klimaet er koldere mod Øst end mod West.

- De Britiske Øer, eller Storbritannien, d. e. England og Skotland, og Irland, beliggende i det Atlantiske Hav West for den Nordeuropæiske Slette. Den vestlige Deel af England, det Meste af Skotland og nogle faa Punkter af Irland ere Bjergland (indtil 4200 f., det Øvrige er bolgeførtigt eller fladt Land).

Klimaet er fugtigere end paa Fastlandet, og Karaktererne Forstel mindre end der. Af Kornsorter dyrkes især Hvede og Rye; i Irland tillige Kartofler. Skovene bestaae i Skotland mest af Fyr og Birk, ellers af Egg og Birk. Dyrene ere de samme som hos os.

- De Mellemeuropæiske Bjergmasser, imellem den Nordeuropæiske Slette, det sydlige Europas store Bjergkjeder (Alperne og Pyrenæerne) og den Østeuropæiske Slette. De dannes intet sammenhængende Høiland, men afrydes ofte ved Sletter (af hvilke den Ungarske er den største), Dale, og bolgeførtigt Land. Den nordligste Deel af dem er

Harzen (i Midten); den østligste Karpatherne. Hertil hører altsaa en stor Deel af Frankerig og Tyskland, Ungarn, det nordvestlige Schweiz. Bjergene ere ingensteds over 9000 f., og de fleste ere langt lavere; de næae næppe Sneelinien.

Klimaet er naturligvis varmere her end i de hidtil nævnde Dele af Europa, men dog noget forskelligt efter høiden. Vinteren er i de østlige Dele langt strengere end i de vestlige. Hvede, oftaa Mais, dyrkes især, desuden kommer her i de lavere Egne Vinen til. Foruden vores sædvanlige huusdyr er Giesel i den sydlige Deel almindeligt. Skovene bestaae mest af Ege, Bøg og Kastanie, kun overst oppe paa de østlige Bjerge af Næaletreer. Bjergene ere de samme som hos os. Bjergene ere rige paa Metaller (Karpatherne især paa Guld).

De hidtil nævnde Dele pleier man at kalde Nord-europa; det adskilles ved en, dog ikke aldeles uafbrudt, Række af Bjergmæser (Balkan, Alperne, Pyrenæerne) fra Sydeuropa, hvilket dannes af tre Hulvæ, den Pyrenæiske, den Italienske og den Græske.

6. Balkan er en indtil 9000 f. høi Bjergmasse, som løber fra det sorte Hav imod Vest, og adskiller den Østeuropæiske Slette fra den Græske Hulvæ. Den forbinder ved de Dinariske Alper med
7. Alperne, Europas største og høieste Bjerge (som indbefatte Dele af Frankerig og Italien, det sydlige og østlige Schweiz, det sydlige Tyskland). De strække sig fra den Ungarske Slette til henimod de sydvestlige Dele af de Mellemeuropæiske Bjergmæser. De ere omrent 150 Mile lange og 20 til 40 M. brede, og blive over 14000 f. høie: den midterste Deel af dem er den høieste. I en Høide af 8 til 9000 f. begynder den evige Sne, og store Gletschere findes derfor paa disse Bjerge. Fire store Floder optage næsten alt Vandet fra Alperne, nemlig Rhone, Rhinen, Donau (som dog ikke selv kommer fra disse Bjerge) og Po:

Donaubalen begrændser Alperne mod Nord ligesom Posletten mod Syd.

Haa Alperne findes alle Klimaer efter den forskellige Høide: varmest er det ved Hoden af de vestlige Alper, især er Vinteren mild her, ikke koldere end vore Føraar. Mod Øst bliver den endel koldere. Ved og paa Hoden af Alperne groer Rastanien og dyrktes Wiin og Mais; høiere oppe herlægges Bogen og Egen samt den Nordeuropæiske Slettes Kornsorter. Derpaa følge Næaletreer og gode Græsgange, endelig Alper-regionen, hvor ingen stædige Boliger findes, men kun Sommerhytter for de tre Maaneder, i hvilke denne Egns fortrolige Græsgange benyttes for Øverget. Til de for nævnde huusdyr kommer her endnu Muuldyret; af vilde Dyr findes Bjørne, Ulve, Rave, Gemser, Steenbulke (nu kun faa), Murmeldyr. Alperne ere rige paa Metaller, især Jern, Kobber, Bly, Ørkselsv.

8. Pyrenæerne, som gaae (paa det smaleste Sted) fra Middelhavet til det Atlantiske Hav, omrent 55 Mile lange og 12 M. brede, indtil 11100 f. høie. Her findes kun ubetydelige Skove. Bjergene høie sig vel over Sneelinien; dog findes ikke Gletschere.

Barmen er størst ved den østlige Hød af Pyrenæerne. I henseende til Metallerne, de vildtvoksende og de dyrkede Planter samt Dyrerne, gælder omrent det ved Alperne Sagte.

Sydeuropa bestaaer af:

9. Den Pyrenæiske eller Spanske Hulvæ (Spanien og Portugal), et affondret Høiland, begrændset af Middelhavet, Pyrenæerne og det Atlantiske Hav. Den største Deel deraf er en tor og skovlos Hølliste, omkring og paa hvilken ligge flere Bjergmæser: Dalene imellem disse, de faa Læsletter og Kysterne ved Middelhavet ere overmaade skjont og frugtbart Land. Floderne løbe for det Meste mod Vest.

Klimaet er varmt og i det Indre meget torrt. Hærførende Kornsorter ere Hvede og Mais, men vigtigere

ere andre dyrkede Dyrter, nemlig Vinranken, Morbærtræet (til Silkeøst), Olietræet (paa Kysterne); dernest avles en stor Mængde Sydfrugter (nogle af dem kun paa Kysterne). Høiere oppe paa Bjergene findes disse Planter naturligvis ikke. Paa Kysterne og i Levlandet findes mange immergrønne Træer og Buske (f. Ex. Korkegen, Myrten, Laurbærtreæet o. s.l.); høiere oppe findes det nordlige Europas Træarter, men Skovene ere ingensteds betydelige. Det vigtigste Husdyr er Saaret, dernest Muuldyret, Veslet og Hesten. De vilde Dyr ere omkrent de samme som paa Pyrenæerne. Ved Gibraltar findes Aber, og dette er det eneste Sted i Europa, hvor det er tilfældet.

- 10. Den Italienske Halvøe (Italien),** omgivet af Alperne og Middelhavet. Den nordligste Deel er en flad, vandrige Slette (Possetten), omgivet paa de tre Sider af Bjerge, paa den fjerde af det Adriatiske Hav. Ijernem den øvrige Deel indtil Enden af Halvøen strekke sig Apenninerne, en stor, skovlos Bjergkjede (indtil 9200 f. høi); imellem deres Sidegrenne ligge fjonne, skovklædte Dale, paa begge Sider af dem bolgefomigt Land og derpaa flade Kyststreckninger.

Klimaet er, fornemmelsigen Syd for den nordlige Deel af Apenninerne, meget mildt, og især er i den sydlige Deel Vinterkulden meget ringe (omkrent som Mai Maaned hos os). Med Planter og Dyr forholder det sig omkrent som paa den Pyrenæiske Halvøe; de immergrønne Træer findes dog først Syd for de nordlige Apenniner.

- 11. Den Græske Halvøe (Tyrkiet og Grækenland),** omgivet af Balkan, det Adriatiske Hav og Achipelagus. Den er næsten overalt bjergfuld.

Klimaet er noget koldere end i de to andre Halvøer. Ellers ligner den næsten ganske disse i henseende til de hørske Planter og Dyr.

Anm. Nordeuropa er langt mere fladt end Sydeuropa, der for det Meste er bjergfuldt. I Sydeuropa regner det næsten kun om Esteraaret og Vinteren, i Nordeuropa gælder

dette ikke nær i denne Grad. I Nordeuropa spises Rugbrød, Smør, mere Kjød og lidet Gront; i det Nordlige drikkes Vi; i Sydeuropa spises Hvedebrot, Olie bruges hyppigt istedetfor Smør, der nydes mindre Kjød og mere Gront, og drikkes Vin. Naar man blot tager hensyn til Levlandet, kan man efter de hørske Planter dele Europa fra Nord til Syd i 4 Belte: a) Fyrrens og Virkens Belte. Her avles kun lidet Korn, Fiskeri og Ødegård ere Hovednæringsveje. b) Borgens, Egens og Hornets Belte. c) Rastaniens, Egens og Vinens Belte. d) Det immergrønne eller Oliens og Sydfrugternes Belte.

IV. Indbyggernes Antal er 228 Mill. De Fleste ere Christne; mod Øst findes nogle Muhamedanere, mod Nord nogle saa Hedninger.

V. Foruden den ovenfor fremsatte Inddeling af Europa, hvor ved blot toges Hensyn til den naturlige Beskaffenhed, bruges endnu hyppigere en anden ("den politiske"); de Dele, hvori Verdensdelen derved deles, angive deels de Stater, som nu bestaae, deels de Egne af samme, der beboes af Mennesker af scellede Oprindelse, Sprog o. s. v. Hvi mere end een af de nu følgende Dele indeholder flere Stater. Delene ere:

1. Norge.
2. Sværig.
3. Rusland med Polen.
4. Preussen.
5. Tyskland.
6. Udgarn.
7. Danmark.
8. Holland.
9. Belgien.
10. Storbrittannien og Irland.
11. Frankrig.
12. Spanien.
13. Portugal.
14. Schweiz.
15. Italien.
16. Tyrkiet.
17. Grækenland.

Europa indbefatter 3 Keiserdommer (Rusland, Østerrig, Tyrkiet), 17 Kongeriger, endel Hertugdommer, Høfstedammer o. s. v.

Kongerigerne Norge og Sverrig.

(Den Skandinaviske Halvøe).

1. Norge (den vestlige Deel) og Sverrig (den større østlige Deel) omgives af Rusland, den Botniske Bugt, Østerøen, Øresund, Kattegat, Nordoceanet og Fjishavet. De udgjøre tilsammen omrent 14000 □ M.

I den nordlige Deel adskilles de ved Bjergkæden Kjølen, indtil denne dreier mod S. V.; deraf løber Grændsen i samme Retning som for mod Syd, dog er det ingen naturlig Grænde, men kun en, som Menneskene have fastsat.

2. Norge og Sverrig ere Bjerglunde, og bestaaet næsten kun af Hjelde og Dale. Den største Deel deraf indtages af en stor Bjergmasse, som fra Fjishavet under Navn af Kjølen løber mod S., derpaa under Navn af Dovre mod S. V., og endeligen under forskellige Navne, saasom Langfjeld, Filefjeld, gaae mod S. næsten til Havet. Denne Bjergmasse, som paa nogle Steder er 12 til 15 M. bred, er overpaa flad, og indeholder der bølgeformige Fjeldsletter, hvor ingen Mennesker staadig boe, men kun om Sommeren nogle Hyder (eller Piger) opholde sig i langtfra hinanden liggende Hytter, for at vogte Øvoget, hvilket om Sommeren drives op til til disse høje Egnes fortinlige Gresgange. Øvenpaa Sibegrenene af Bjergene findes også flade Strækninger (de saakaldte „Marker“). Bjergene ere indtil 8000 f. høje: store Gletschere findes, især paa Langfjeld. Bjergkæden ligger længst mod Vest, deraf er Norge høiere end Sverrig.

Den sydligste Deel (det sydlige Sverrig) er mere flad end det Øvrige: det er en, noget højt liggende Skætte, hvor Bunden er Steen, bedekket med et tyndt lag Jord, tilbeels bevoxet med Maaletræer, tilbeels Agerland. Den sydligste Deel, Skåne, er ganske flad.

3. I Norge, og især paa Vestkysten, findes mange dybe Bugter sig imellem Bjergene langt ind i Landet. Af dem mærke vi Christianiafjord, som gaaer ind fra Skagerak, og Tronhemsfjord, som gaaer ind fra Nordoceanet.

4. I Norge og Sverrig findes en stor Mængde Indsøer, næsten alle dybe og omgivne af Klipper, og Floder, som her kaldes Elve. De ere formedest deres rivende Løb og de mange Klipper, som opfylde deres Leie, alle uselbare; de darine meget høje Vandfald (Fosser).

I Norge er den største Flod Glommen, som løber fra N. til S. ud i Skagerak, den største Indsøe Mjøsen.

Med Glommen forener sig Vormen, der kommer fra Mjøsen og er en Fortsættelse af Lougen, der falder i denne Søe.

I Sverrig findes de tre store Indsøer: a) Venern, b) Vettern og c) Mälaren. Af Floder mærkes Claraelven, som kommer fra Norge og løber ud i Venern, og Götaelven, som fra denne løber ud i Kattegattet.

5. Hovedproducterne ere Jern og Kobber, dernæst Skove af Maaletræer, af hvilke faaes Tommer og Tjære (de fleste Huse ere byggede af Træ), endeligen Fisk, som fanges især ved den nordvestlige Kyst og ved Øerne udenfor den. Øvegavlen er ikke ubetydelig.

Noget Solv findes ogsaa. Kornavl finder Sted næsten indtil den nordligste Pynt af Landet, men er kun i det sydlige Sverrig af nogen Vigtsighed.

6. Indbyggernes Antal er i Norge 1 Mill., i Sverrig 3 Mill. Den Lutheriske Religion er herskende. I Norge tales det samme Sprog som i Danmark, i Sverrig Svensk. I begge Lande (især dog i Norge) findes faa Fabrikter.

Norge og Sverrig ere to under en fælles Konge forenede Kongeriger: Kongens Magt er i begge indskrænket, men forresten ere deres Statsforfatning og deres Love forskellige, og i henseende til de indre Anliggender have begge Riger Intet med hinanden at gjøre.

Stæder:

A. Norge.

Christiania, ved Christianiasfjord, Hovedstaden.
Universitet. 21000 $\text{J}.$

Drammen, ved en Arm af Christianiasfjord, har Handel med Tømmer. 7000 J . Kongsberg har et Kobberværk. Frederikshald med en berømt Festning.

Bergen paa Vestsiden. Handel med Fisk. 21000 J .

Trondhjem ved Trondhemsfjord. Handel med Kobber og Fisk. 12000 J .

Noraas har et stort Kobberværk.

B. Sverrig.

Det bestaaer af tre Hoveddele: I) det egentlige Sverrig, II) Gothland, og III) Nordland.

I. **Stockholm**, paa Øer i Mälaren, Hovedstaden. 80,000 J .

Uppsala N. for Stockholm. Universitet. Falun B. for samme, har et stort Kobberværk.

II. **Gothenborg**, ved Götaelvens Udløb i Kattegat, en vigtig Handelstad. 27000 J .

Norrköping, ved Østerøsen, har megen handel. Galsmar, ved Østerøsen, er bekendt i Historien. Carlskrona, hvor den Svenske Flåde ligger. Lund har et Universitet. Helsingborg og Malmö, ved Øresund, ligeoverfor Helsingør og København. Hertil hører ogsaa Øerne Öland og Gulland.

III. I den nordlige Deel af Nordland boe Lapper; et Nomadefolk, som næsten ene have deres Underholdning af Rensdyret. Nogle af dem ernære sig ved Fiskerie.

Keiserdømmet Rusland.

Hertil hører Lande baade i Europa, Asien og America. Her tales kun om:

Det Europeiske Rusland.

1. Rusland grænser mod N. til Fjordet (kaldet det hvide Hav), mod Ø. til Asien, mod S. til Østen, det sorte Hav (hvorfod det Asowske Hav er en Deel), Tyrkiet, mod V. til dette, de Ungarske Lande, Polen, Preussen, Østerøsen (med den Bottniske og den Finiske Bugt), Sverrig og Norge.

Rusland er omtrent 96000 \square M. stort. Den største udstrækning fra N. til S. er 400 M., fra V. til Ø. 300 M.

2. Rusland udgør næsten hele den Østeuropæiske Slette: kun paa Grænsen og i Udkanterne findes Bjerge. Langst imod Ø. ere flade, nøgne, næsten stedse tilfrosne Sletter og Morader, hvorpaa folger bolgeförmigt og skovagtigt men endnu meget vandrige og sumpige Land, merket ved de mange og store Indsøer. I Midten er bolgeförmigt Land med store Skove og Agerland. Mod Syd ere træsse, flade Egne, dels Stepper, dels Savanner; Indsøer findes næsten ikke her.

Fra denne almindelige Bestrielse maa undtages a) Finland eller Landet N. for den Finiske Bugt, Ø. for den Bottniske. Det er en flad Ryg af en meget lav Bjergmasse, paa hvilken findes mange Indsænkninger opfyldte med Vand, d. e. der findes en stor Mængde Indsøer og Sumpe. Ellers er Jordbunden omtrent som i Sydsverrig. b) Krim, en Halvø, som gaaer ud imellem det sorte og det Asowske Hav. Den sydlige Deel deraf er Bjergland.

Ost for denne store Slette ligge **Uralbjergene**, som fra Fjordens Bredder strække sig mod S., hen mod den store, for det Meste i Asien liggende Indsøe det Kaspiiske Hav. Dog naae Uralbjergene ikke til

dette, men efterlade imellem sig og samme en omtrent 40 M. bred Slette. Disse Bjerge ere meget rige paa Metaller.

Om Klimaet er talt ovenfor. Vinteren er lang og meget stedig, Sommeren kort men meget varm; især gælder dette om det Indre.

3. De vigtigste Floder ere:

- 1) **Dwina**, falder i det hvide Hav.
- 2) **Volga**, den største Flod i Europa, udspringer S. for Søen Ladoga, løber mod N. og derpaa mod S., og falder efter et Løb af 430 M.* ud i det Kaspiiske Hav.
- 3) **Don** falder i det Usoviske Hav.
- 4) **Driper** falder i det sorte Hav; ligeledes
- 5) **Dniester**, der kommer fra Karpatherne.
- 6) **Wruth** og 7) den store Flod **Donau**, der kommer fra Tydskland, løbe paa Grænsen af Rusland og Tyrkiet, og falde i det sorte Hav. 8) **Rewa** (Udloebet af Ladogasøen, kun 8 M. lang, men dyb og bred). 9) **Düna** og 10) **Nemen**, som løber ind i Preussen, farde i Østersøen.

Ost for den finske Bugt ligge de to store Indsøer **Ladoga** og **Onega**, tilligemed mange mindre.

4. Hovedprodukter ere i de nordlige Egne Peltsdyr og Skov; i Midten Skov, dernest Rørn, Hør og Hamp; i den sydligste Deel er Øvægavl Hovedneringsvei, der haves ogsaa Vin og Sydfrugter. Fra Bjergene faaes Metaller, især Guld fra Uralbjergene.

* Hvor Floderne længde angives, er den beregnet efter de Krumninger, de gjøre, ikke efter Afstanden mellem Kilde og Munding i lige Linie.

5. Indbyggernes Antal er omtrent 58 Mill. De bestaaer, foruden de egentlige Russere, af mange forskellige Folkeslag, og tale forskellige Sprøg. — Den herskende Religion er den Græske; der findes ogsaa (mod V.) mange Katholikker og Protestantter, (mod D. og S.) Muhammedanere, imod N. nogle saa hedninger. — Det fabrikeres især Edder, Eys, Saabé, Seildug, Krebs. Regeringsformen er uindstræknet monarki.

6. Man kan dele Russland i følgende Hoveddele: I) Østersøeprovinserne. II) Store Rusland. III) Kongerigerne Kasan og Astrachan (de sydostlige Døle). IV) Sydrusland. V) Lille Rusland. VI) Vestrusland.

Stæder:

I. **St. Petersborg**, Hovedstaden og Kejserens Residents, ved Newasloden, en stor, prægtig og regelmæssigen bygget Stad med betydelig Handel. Universitet. 450,000 J.

Kronstadt paa en ø i den finske Bugt, en Fæstning, i hvis Havn den største Deel af Flaaben ligger. 40,000 J.

Riga, ved Düna, har betydelig Handel med Korn, Hør og Hamp. 60,000 J.

II. **Moskau** eller **Moskva**, Rigets gamle Hovedstad og Middelpunctet for den indenlandse Handel. Universitet. 310,000 J.

Archangel ved Dwina, ikke langt fra dens udloeb i det hvide Hav, har vigtig Handel med Peltsverk og Tømmer. 17000 J.

I Ishavet ligger **Nowaja Semlja**, to store Øer.

III. **Kasan** ved Volga. Universitet. 60,000 J.

Astrachan ved Volgas Udloeb, har vigtigt Fiskerie i Volga og endel Handel med Usten. 40,000 J.

IV. **Odessa** ved det sorte Hav, har en meget betydelig Handel med Rørn. 40,000 J.

V. **Kiew** ved Dnieper, en gammel Stad. 45000 J.

VI. **Wilna**. 50,000 J. (af hvilke over 30,000 ere Søder).

Under Rusland staer nu ganske

Kongeriget Polen.

Det ligger Vest for Rusland og omgives, foruden af dette, af Dele af Preussen og Østerrig. Det er 2330 □ M. stort.

Polen er den østligste Deel af den Nord-europæiske Slette: det er jævnt og fladt, deels Agerland, deels Moradser, Moser og Skovland. Igjennem Landet stremmer Weichselen, en temmelig stor Flod, som kommer fra Tyskland, og løber igjennem Polen og Preussen ud i Østersøen.

Hovedfrembringelserne ere Skov, Korn og Øvæg; Landet er ikke godt dyrket.

Indbyggernes Antal er omtrent 4 Mill.; de tale for det Meste det Polske Sprog. De Fleste ere Katholikere. Mange Jøder findes her. Polen hedder endnu et eget Kongerige, men er i Virkeligheden kun en Provinds af Rusland.

Warschan, ved Weichsel, er Hovedstaden og den betydeligste Stad i Landet. Universitet. 130,000 J.

Krakau, en Stad ved Weichsel, udgjor, tilligemed et omkring samme liggende District, en saakaldet Grislat, som dog i alle vigtigere Anliggender staer under Rusland, Preussen og Østerrig.

Kongeriget Preussen.

1. Denne Stat bestaaer af to Hoveddele: a) det egentlige Preussen, den østlige Deel, imellem Rusland, Polen, Tyskland og Østersøen, og b) de Dele af det nordlige Tyskland, som hører under dette Kongerige. Det Hele udgjør lidt over 6000 □ M.

2. (Om den naturlige Beskaffenhed af de Tyske Provindser tales ved Tyskland.) **Det egentlige Preussen** er en Deel af den Nord-europæiske Slette: det er et fladt og tildeels meget vandrigt Land; Jordbunden er langs med Floderne feed og frugtbart, ellers mest Sandjord. På mange Steder ere Moradser: en stor Mængde Indsøer findes.

3. **Weichsel**, som kommer fra Polen, og i to Arme falder i Østersøen, er den vigtigste Flod.

Foruden denne løber ogsaa Niemen, som her kaldes Memel, her ud i Østersøen. — Østersøen danner de to Bugter: det Kuriske Haff og det Friske Haff, hvilke adskilles fra havet ved to lange, smale Sandstrimler.

4. Landet frembringer især Korn, Skove (der udføres meget Tommer, Bjælker, Mastetræer, Ejere) og Øvæg.

5. Indbyggernes Antal i den hele Stat er noget over 13 Mill.; i den største Deel af Landet tales Tysk, i de østlige Provindser ogsaa Polse. De fleste Indbyggere ere Lutheranere, kun i Posen, Schlesien og Rhinprovindsen er Katholikernes Antal størst. Imedens i de øvrige Dele Ager-dyrkning og Øvægavl ere Hovednæringsveje, er derimod Fabrikkenet det i den største Deel af Schlesien (beromt for sit Kæred), i Westphalen (hvorfra faaes Kæred, Fern- og Staalbare) og især i Rhinprovinden, hvorfra faaes Fern- og Staalbare, Klæde, Bomuldsvarer o. M.). Handelen er meget levende. Preussen hører til de mest oplyste Lande i Europa, og Videnskaber og Kunster staar pas et højt. Regeringsformen er uindstreknet monarkisk. Landet delss i 8 Provindser.

A. Det egentlige Preussen

indbefatter de to Provindser I) Preussen (o: a) Østpreussen og b) Vestpreussen) og II) Posen.

I. a) **Königsberg**, nær ved det Friske Haff. Universitet. 65000 Z.

b) **Danzig** ved Weichsel, tæt ved dens Udløb i Østersøen. Den er en stærk Fæstning og betydelig Handelstad. 55000 Z.

II. **Posen**. 27000 Z.

B. De Ørdske Provindser,

nemlig III) Brandenburg. IV) Pommern. V) Schlesien. VI) Sachsen. VII) Westphalen. VIII) Rhinprovindsen.

III. **Berlin**; Hovedstaden og Kongens Residents, en smuk og regelmæssigen bygget Stad med brede, lige Gader. Omegnen er en flad Sandlette. Universitet. 250,000 Z.

Potsdam med 4 Kongelige Slotte. 32000 Z.

Frankfurt an der Oder, en vigtig Handelstad med 3 aarlige Messer (store Markeder). 21000 Z.

IV. **Stettin** ved Oder, er befæstet og har megen Handel. 28000 Z.

Stralsund, en befæstet Stab. Handel og Skibsfart. 15000 Z.

V. **Breslau** ved Oder. Universitet. Fabrikter og Handel. 90,000 Z.

VI. **Magdeburg** ved Elben, en stærk Fæstning. Megen Handel. 45000 Z.

Halle har et Universitet og et Saltværk. 25000 Z.

VII. **Münster** har et (dog ikke fuldstændigt) Universitet. 22000 Z.

VIII. **Cölln** ved Rhinen, paa hvilken Flod den driver en meget betydelig Skibsfart og Handel (især med Rhinsvine, Tømmer og Eau de Colognē). Dampskibsfart op ad Rhinen. 65000 Z.

Elberfeld og **Wormen** ere vigtige Fabrikstæder (især Bomuldsware og Silketøj fabrikeres her). De have hver 24000 Z.

Düsseldorf ved Rhinen. 21000 Z.

Aachen, en gammel og berømt Stab med varme Bade og Fabriker. 38000 Z.

Tydkland.

1. Tydkland: grænser mod N. til Nordøen, Danmark og Østerøen, mod D. til Preussen, Polen og Ungarn, mod S. til det Adriatiske Hav, Italien og Schweiz, mod V. til Frankrig, Belgien og Holland. Det udgør noget over 11000 □ M.

2. Tydkland kan efter sin naturlige Bestaffenhed deles i 4 Hoveddele:

a) Det sydlige Alpeland, opfyldt af Alpernes Hovedkjede og Sidegrønne*). Mange Indsøer ligge ved Foden af disse.

Den vestlige Deel af Alperne (i Tyrol) kaldes de Rhætiske eller Tyrolske Alper: Øst for dem ligger tre Kjeder (fra N. til S.): de Voriske, Barniske og Juliske Alper (disse ere markeligt ved de mange Huler, som findes i dem). Endvidt disse Alper ikke ere saa høje, som de vestlige, hvilke vi lærer at kendte ved Schweiz og Italien, saa findes dog ogsaa her den samme ophoede og majestætiske Natur, som der: Gletschere ere ogsaa her.

Til denne Deel hører Sydbaierne og det Meste af Østrig. Forresten see S. 20 Nr. 7.

b) Den Sydtydske Høislette, imellem Alperne og de Bjergmasser, som opfylder Midten af Tydkland; den begynder vestlig ved Bodensøen og Rhinen, og strækker sig deraf indtil den mod D. støder sammen med Alpernes nordlige Kjeder.

Den hele Landstrækning ligger højt, fjordt ikke allevegne lige højt: paa samme findes store flade Sletter (en saadan er den største Deel af Baierens Midte). Til denne Deel hører den østlige Deel af Württemberg, Midten af Baier og lidt af Østrig.

* Nordgrænsen betegnes omrent ved en Linie fra Bodensøen over Linz til Wien.

c) De Mellemydske Bjerger (den midterste Deel af de Mellemeuropæiske Bjerger), der ligge som et bredt Belte i Form af en Bue tvers over Tydkland, N. for den Sydtydske Høislette. De dannet ikke noget sammenhængende Bjergland, men en Afverling af lave Bjerger, Høje og Høisletter, øste adskilte ved Dale og store Indsænkninger.

De mærkeligste af disse Bjerger ere: Schwarzwald mod S. V., meget florrig; Harzen, længst mod N., en enestaaende Bjergmasse, rigt paa Metaller og Stove; Erzgebirge, imellem Böhmen og Sachsen, meget rige paa Metaller; Sudeterne, hvis nordlige Deel kaldes Riesengebirge, imellem Schlesien og Böhmen; Böhmerwald, meget florrig, imellem Baier og Böhmen. Ingen af disse Bjergmasser er over 5000 f. høi. Forresten see S. 19 Nr. 5.

d) Det Nordtydske Lavland, det Øvrige, som ligger N. for de Mellemydske Bjerger: det er den mellemste Deel af den Nordeuropæiske Slette.

Dette Lavland ligger kun lidet høiere end Havet, paa nogle Steder endog lavere end samme. Jordbunden er for det Meste sandig; ved Floderne og højt og her i nærheden af Havet bliver den til feeldt, frugtbart Marskland med oppige Kornmarker og frødigte Enge. I den vestlige Deel er derimod en stor Hebe (Fortsættelse af de Rhætiske Heber). Store Stove af Maletætre. Kystlandene ved Østerøen indebefatter mange Indsøer, ved Nordøen Moradser og Moser.

Klimaet er forskelligt baade efter Beliggenheden og efter Landets Høide; den nordligere Deel har en fugtigere Luft end den sydlige; med Undtagelse af Nordøsten herfter Fastlands-klima, hvorfor f. Ex. Prags Winter er som København's, men dens Sommer endnu varmere. De varmeste Egne ere i den østlige Deel af Donaudalen, og i den sydlige Deel af Rhindalen. Den sydlige Høislette er noget koldere formedst høiden, hvorfor f. Ex. Blinavl der ikke findes Sted.

3. Tydkland har 5 Hovedfloder:

1. Rhinen kommer fra Schweiz, løber igennem Bodensøe, derefter paa Grænsen af Schweiz og

Tyskland, siden, efter at have vendt sig mod Nord, paa Grænsen af Frankrig og Tyskland, endelig igjennem dette og Holland ud i Nordøen.

Den optager fra høire Side Neckar og Main, fra venstre Mosel, der kommer fra Frankrig.

2. **Weser** opstaaer af to mindre Floder, der forene sig, og falder ud i Nordøen.
3. **Elben** kommer fra Niesengebirge i Bohmen, og falder, til sidst med en betydelig Brede, ud i Nordøen.
4. **Oder** kommer fra Sudeterne, og falder i Østersøen, som ved dens Munding danner en stor Bugt, Stettiner-Haff.
5. **Donau** udspringer paa Schwarzwald, og løber mod Øst igjennem hele Sydtyskland ind i Ungarn, hvorfra den igjennem Ørket falder i det sorte Hav.

Den optager fra høire Side Inn, som kommer fra Schweiz. Desuden optager den i Ungarn 2 Floder, som udspringe i det sydlige Tyskland, nemlig Drau og Sau.

4. Producterne ere forskellige efter Landets Beskaffenhed. Fra Bjergene faaes de fleste Metaller (Selv, Kobber, Jern, Bly, Ovifselv) og Mineralier; i den nordlige Slette er af disse Torden vigtig. Born er den vigtigste Gjenstand for Agerdyrkningen i den nordlige Læslette; i den mellemste og sydlige Deel staar Vinen ved Siden af det. Betydelige Skove findes paa de Mellemtydiske Bjerger og paa nogle Strækninger af den nordlige Slette. Oxegavlen er vigtigst i Marskegnene og paa Alperne.

5. Indbyggernes Antal er omkring 35 Mill. Over den halve Deel af dem ere Katholikker, de øvrige Protestantter. I henseende til Oplysning og Dannede er det Tyske Folk et af de første i Europa. Foruden Agerdyrkning og Oxegavl bevestiger en stor Deel af Tysklands Indbyggere sig ogsaa med Bjergværksdrift, Handel, Fabriker og Manufacturer: i henseende til disse ere nogle Dele af de

Preussiske Lande, Kongeriget Sachsen og Østerrig vigtigst. De vigtigste Seehandelsstæder ere Hamburg og Triest, af Landhandelsstæderne Leipzig, Frankfurt a. M. og Wien.

6. Tyskland udgjor nu et Forbund af 38 større og mindre Stater, hvis fællesdøjs Unsliggender afgjøres af Forbundsdagen (d. e. Gesandter fra de enkelte Stater), men som ellers ere uafhængige af hinanden. De vigtigste Stater ere følgende:

I. De Østerrigske Lande.

Disse udgjør den største Deel af det Sydtyskke Alpeland; lidt deraf hører til Høisletten, Endel til de Mellemtydiske Bjerger. (Forresten see nedensfor ved Keiserdommet Østerrig).

II. Kongeriget Baiern,

N. for Østerrig, mod S. en Deel af Alpelandet, i Midten af Høisletten, mod N. hæve sig de Mellemtydiske Bjerger.

München er Hovedstaden og Kongens Residents, en smuk Stad. Universitet og Kunstsamlinger. 80,000 J.

Nürnberg, en gammel og berømt Fabrikstad. 40,000 J.

Augsburg, en Handelstad. 35000 J.

III. Kongeriget Württemberg,

S. for Baiern, hører deels til Høisletten, deels til de Mellemtydiske Bjerger.

Stuttgart er Hovedstaden. 32000 J.

IV. Storhertugdømmet Baden,

N. for Württemberg. Det Meste deraf hører til de Mellemtydse Bjerge, det Øvrige til Rhindalen.

Carlsruhe er Hovedstaden. 20000 J.

Mannheim ved Neckar og Rhin. 21000 J.

Heidelberg ved Neckar. Universitet. 12000 J.

V. Storhertugdømmet Hessen-Darmstadt,

N. for Baden, for en Deel opfyldt af de Mellemtydse Bjerge.

Mainz ved Rhinen, ligeoverfor Floden Mains Udløb i samme. Den er en betydelig Handelstad og vigtig Fæstning. 31000 J.

Darmstadt er Hovedstaden. 25000 J.

VI. Hertugdømmet Nassau,

N. V. for Hessen-Darmstadt, et sjælt Bjergland med hertil tilhørende Floder (Rhinselv).

VII. Kurfyrstendømmet Hessen,

N. D. for Hessen-Darmstadt, et Bjergland.

Kassel er Hovedstaden. 25000 J.

VIII. Kongeriget Sachsen,

i den østlige Deel af Mellemtykland, gennemstrømmet af Elben. I den sydlige Deel er Bjergland (Erzgebirge), mod N. danner Landet efterhaanden fladt. Bjerglandet er rigt på Metaller, det Øvrige er meget frugtbart.

Dresden ved Elben, Hovedstaden og en af de smukkeste Steder i Tyskland. Mange Kunstsamlinger. 72000 J.

Leipzig, i den nordvestlige Deel. Den er næst Hamburg den vigtigste Handelstad i Tyskland, og til dens 3 aarlige Messer kommer Kistmænd fra de fjernehede Egne. Denneest er den Middelpunct for Tysklands og en stor Deel af Europas Boghandel. 43000 J.

IX. De Preussiske Lande,

høre deels til den Nordtydse Laavlette (dette gælder om Brandenburg, Pommern, det Meste af Schlesien og Sachsen, Noget af Westphalen og Rhinprovinsen), deels til de Mellemtydse Bjerge (det Sydlige af Schlesien og Sachsen, det Meste af Westphalen og Rhinprovinsen). Om det Øvrige er talt ved Preussen.

X. Storhertugdømmerne Mecklenburg,

d. e. Mecklenburg-Strelitz og M. Schwerin, en Deel af Laavletten, beliggende ved Østersøen. Det er frugtbart Agerland, hvor Agerdyrkning og Dyreavl drives til megen Huldkommenshed.

Rostock, ved Østersøen, har betydelig Handel. Universitet. 18000 J.

XI. Kongeriget Hannover.

Det er i den sydlige Deel Bjergland (Harzen), derpaa følger bolgefomigt Land; den større nordlige Deel er flad Slette, ved Kysten og Gloderne Marskland, i Midten Sandjord og Hede. Saavel paa Harzen som paa Sandpletten ere Skove, mest af Nadeltræer.

Hannover er Hovedstaden. 26000 J.

Göttingen har et berømt Universitet. 12000 J.

XII. Hertugdømmet Brunsvig, Wolfsbüttel,

mellem Hannover og Preussiske Sachsen, deels bolgefomigt, deels ganske fladt Land.

Brunsvig er hovedstaden. Ølbryggeriet. Handel med Humle o. m. 36000 £.

XIII. Fristæderne, nemlig:

- a) **Hamburg** ved Elben, 18 M. fra dens Udløb. Den er en af de største Handelsstæder i Verden, og den vigtigste i Tyskland; den er isærdeleshed i denne Henvende et Forbindelsessted imellem det nordlige Europa og det sydlige samt de andre Verdensstæder. Gaderne ere for det meste krumme og snevre. 120,000 £.
- b) **Lübeck** ved Floden Trave, som 4 M. deraf falder i Østersøen. Den har betydelig Handel paa Vandene ved Østersøen. 26000 £.
- c) **Bremen** ved Weser, har ligeledes vigtig Handel især med Kobak. 43000 £.
- d) **Frankfurt am Main**, en gammel, berømt Stad ved Floden Main. Den er Sædet for Forbundsdagen, og en betydelig Handelstad. 45000 £.

Mindre Stater ere: a) Fyrstendømmerne **Hessen-Zollern**; b) Fyrstendømmet **Lichtenstein**; c) Landgreveskabet **Hessen-Komburg**; d) Storhertugdømmet **Sachsen-Weimar**; e) De tre **Sachsiske Hertugdømmer**; f) Fyrstendømmerne **Schwarzburg**; g) Fyrstendømmerne **Neu- og Anhalt**, i) Fyrstendømmet **Vippe-Detmold**, k) **Schaumburg-Vippe**, l) **Waldeck**.

Storhertugdømmet Luxemburg, den vestligste Del af Tyskland, hører nu deels til Belgien, deels til Holland.

Hertugdømmerne Holsteen og Lauenburg staae under Kongen af Danmark, og beskrives ved dette Land.

Keiserdømmet Østerrig.

1. Denne Stat, som er 12400 □ M. stor, bestaaer af tre forskellige Hoveddele: 1) **De Tyske Lande**; 2) **De Italienske Lande**; 3) **De Ungarske Lande med Galizien**. Denne sidste Del grænser mod N. til Rusland, mod Ø. og S. til Ørsket og det Adriatiske Hav, mod V. til Tyskland.

2. Om den naturlige Beskaffenhed af de Tyske Lande er tale ved Tyskland, af de Italienske Lande bliver den beskrevet ved Italien. Her omtales i denne Henvende kun

De Ungarske Lande med Galizien.

Ungarn er deels Bjergland, deels Slette. Rundt omkring Landet, i Form af en stor Bue, strækker sig den østligste Deel af de Mellemeuropæiske Bjerge, Karpatherne, en flad, skovrig og metalsig Bold, ovenpaa hvilken ligge enkelte Bjerggrupper af anselig Højde (indtil 9000 £). Den sydøstlige Deel af Ungarn, Siebenbürgen, opfyldes ganske af Karpathernes Sidegrønne. Deraf følger i Midten af Landet den store Ungarske Slette, som bestaaer af en Uformning af frugtbart, fladt eller bolgefomigt Agerland, af Sumpe, Morader (især langs med Floderne) og Moser, og af torre, træløse Heder eller Stepper. Syd for denne Slette (i de sydvestlige Provinser) kommer igjen Bjergland af meget afværende Beskaffenhed.

Galizien, N. for Karpatherne, er bolgefomigt Land med temmelig store Skove; det er den højeste Deel af den Østeuropæiske Slette.

Klimaet i disse Lande er Fastlandsklima.

3. Hovedfloden er **Donau**, som kommer fra Tyskland og løber mod S. Ø., derpaa dreier mod S.

og siden efter vender sig mod S. D., hvorpaa den løber ind i Tykiet.

Donau optager her Drau og Sau (see Tydsland), desuden Theis, som kommer fra Karpatherne.

4. Ungarn har i stor Overflodighed næsten alle det nordlige og mellemste Europas Producter, og fra Lande ere af Naturen saa rigt begavede. Det frembringer saaledes næsten alle Metaller, især Guld; meget Rørt (især Hvede), Viin (ikke i Galzien), Skove (paa Sletten næsten slet ingen, der er Torv Brændsel); fortrinligt Hornqvæg, mange Fjedercreature (Gjæs), en overordentlig Rigdom paa Fisk.

6. I den hele Østerrigste Stat boe omrent 34 Mill. Mennesker, deels Tydske, Ungarer, Italiener, deels hørende til andre mindre Nationer. Der tales det Tydske, Ungarske, Italienske o. fl. Sprog. Den Katholiske Religion er hersende. Den almindelige Oplysning er, især i Ungarn, noget tilbage; adskillige af de der boende Folkeslag ere i mange Henseender at kalde halvwilde. Fabrikvaesen er blomstrende i de Tydske og de Italienske Lande, i Ungarn er det tilbage. Regjerings-formen er monarkisk, i Ungarn indskrænket, ellers uindskrænket.

A. De Tydske Lande.

De bestaae af: 1) (Det egentlige) Østerrig. 2) Steiermark. 3) Illyrien. 4) Throl. (Disse 4 Provindser ere ganske Bjergland: i Throl er de østlige Alpers Hovedmæse). 5) Böhmen (en bolgeförmig Slette omgivet af Bjerge). 6) Mähren med lidt af Schlesien (omrent af samme Beskaffenhed som Böhmen).

1. Wien, Hovedstaden og Keiserens Residens, ved Donau. Stark Handel. 330,000 £.

2. Grätz har et Universitet. 40,000 £.

3. Triest, den vigtigste Handelstad i Østerrig og ved det Adriatiske Hav. Dens Handel gaaer især paa Levanten o: Havnene ved Middelhavets østlige Kyster. 45000 £.

4. Prag, en stærkt besættet Stad, med et Universitet og megen Handel. 120,000 £.

5. Brünn, en Fabrikstad. 36000 £.

B. De Italienske Lande*),

den østlige Deel af Norditalien, mod N. Alpeland, der paa en lav, flad, vandrige Slette.

Mailand, Hovedstaden er en af de skønneste Stader i Italien. 140,000 £.

Mantua, en meget stærk Festning midt i en af en god dannet Indsæ. 25000 £.

Vervona (55000 £.) ved Gloden Etsch, og Padua (50,000 £.) have mækelige Levninger fra Oldtiden.

Benedig, en ved sin forrige Magt og Rigdom (hvilke skyldtes Handelen) navnkundig og ved sin Beliggenhed mærkelig Stad. Den ligger paa Øer i det Adriatiske Hav: Husene hvile paa Poole og vende Forsiden til Kanalerne, som her danne Hovedgaderne. Øerne ere vel forbundne ved Broer, men Samferdelen finder mest Sted ved Gondoler (bedækede Baade). Gaderne ere meget smale og krumme. Den har endnu nogen Handel og nogle Fabrikter, men den taber sig stedse mere, og de prægtige Paladser, som fordum beboedes af den rige Adel, forfaldte eller staar tomme. 100,000 £.

C. De Ungarske Lande.

Disse bestaae af 1) Ungarn, 2) Siebenbürgen, 3) Slavonien, 4) Kroatien, 5) Dalmatien, 6) Militair-grænsen, (saaledes kaldes en Landstrækning langs med den Tydske Grænse, hvor Indbyggerne alle ere Soldater og bestandigen maae bevogte denne Grænse, deels for at ikke

*) De kaldes sædvanlig det Lombardisk-Venetianske Kongerige.

Røverhorder skulle gjøre Indsайд, deels for at Ingen skal overtræde de Foranfæltninger, som Regeringen har truet for at forhindre, at Pesten ikke skal føres ind i Landet).

7) Galizien hører egentlig ikke til Ungarn.

1. Pesth ved Donau, den største Stad i Ungarn. Værdelig Handel. 60,000 £.*).

Presburg ved Donau, forhen Hovedstaden. 36000 £.

Øfen (eller Buda) Hovedstaden, ligeoverfor Pesth. 28,000 £.

Debreczin, en stor Stad, der seer ud som en Landsby. 40,000 £.

7. Lemberg, den vigtigste Stad i Galizien. 50,000 £.

*) Pesth er nylig næsten blevet ødelagt ved Oversvømmelse, men vil dog rimeligtvis efter hæve sig til sin forrige Størrelse og Folkemængde.

Kongeriget Danmark.

1. Danmark omgives af Nordsøen, Skagerak og Kattegat, Østersøen og Sydsland. Det udgør omrent 1000 □ M.

2. Danmark bestaaer af en stor Halvøe, og af mange større eller mindre Øer. Det omgives saaledes næsten paa alle Sider af Havet. Dette Hoveddæle ere:

A. Nordsøen, som i Danmark kaldes Vesterhavet, ligger langs med Halvøens Vestkyst. Dette Havets Dybde ved den Danske Kyst er forskellig (fra 6 til 60 Ålen). Bunden i samme bestaaer mest af Sand, som ofte forandrer sit Leie, og f. Ex. tilstopper Flodernes Mundinger og Fjordenes Indslo. Den nordre Deel af denne Kyst (i Nørre-Jylland) er omgivet af brede Sandrevler: Havné og gode Ankerpladse findes ikke. Her findes to langagtige Bugter, adskilte fra Havet ved en sandig Landstrimmel, og forbundne dermed ved smale Indslo: Ullsumsfjord og Ringkjøbingfjord. Ved den sydlige Deel af denne Kyst (i Slesvig og Holsten) ere Forholdene anderledes: der findes ingen Fjorde eller Bugter, men foran samme ligger et Belte af Øer, omgivne af Sandgrunde: imellem disse Øer og Grunde findes adskillige Øsb og Render, igennem hvilke Skibene gaae til Kysten, og hvor ret gode Ankerpladse findes: dog ere de formedest Sandbankernes Bevægelighed megen Forandring underkastede.

B. Skagerak mellem det nordlige Jylland og Norge: det er langt dybere ved Norge end ved Danmark. Dagsaa denne Kyst mangler Havné; langs med Stranden ere Grunde.

C. Kattegat, S. for Skagerak. Dette Hav indeholder mange Grunde (ved Kysten, ved Den Anholt o. s. fl. Et); den østlige Deel er dybest. Dette Hav danner mange Bugter: 1) Paa Halvøens Østkyst ere:

a) **Lümfjorden**, som nu egentlig ikke længere er en Fjord, da den smale Landstrimmel, som før adskilte dens vestlige Deel fra Vesterhavet, nu er gennembrudt af samme. b) **Mariager Fjord**. c) **Randers Fjord**. Disse Fjorde ere ikke dybe, og ved deres Udløb ere Sandbanker og Grunde; derimod ere de øvrige Fjorde paa Øst siden af Halvøen, som ligge længere mod S., dybe og uden Grunde. d) **Kaløe Vig**, den Deel af Havet, som fra S. gaaer ind imellem den paa Jyllands østlige Side fremspringende Halvø og den øvrige Deel af Kysten. e) **Horsens Fjord**. f) **Veile Fjord**. 2) Paa Fyns Nordside er Odense Bugt (eller Stegestrand). 3) Paa Sjællands nordlige Kyst er Isefjorden*), paa den vestlige Kallundborgsfjord.

D. Kattegatet forbinder med Østersøen ved de tre Streder: 1) **Oresundet** imellem Sjælland og Sverrig. Det er paa det smaleste Sted $\frac{2}{3}$ M. bredt. 2) **Store Belt** imellem Sjælland og Fyen, 4 M. bredt. 3) **Lille Belt** imellem Fyen og Jylland, fra 2 til $\frac{1}{2}$ M. bredt, men meget dybt. Det afsætter mod N. **Helsingør Fjord** og **Hadersleben Fjord**.

E. Østersøen. Den er ved den Svenske Østkyst indtil 300 Aten dyb, i den vestlige Deel kun 30 til 60. Dele deraf ere 1) Røsøe Bugt og 2) Præstøe Bugt paa Øst siden af Sjælland. 3) Ulfsund imellem Sjælland og Møen. 4) Grønsund imellem Møen og Falster. 5) Guldborgsund imellem Falster og Læaland. 6) **Tæs-**
kov eller Albue Fjord paa Vestiden af Læaland. 7) **Langelandsbeltet** kaldes Vandet imellem Langeland og Læaland. 8) **Ærøsedyb** kaldes Vandet imellem Langeland og Ærø. Paa Halvøens Østkyst ere 9) Åpenrude Fjord. 10) Flensborg F. 11) Slien. 12) Eckernförde F. 13) Kieler F. 14) Alsensund kaldes Stredet imellem Den Als og det faste Land. 15) Femersund imellem dette og Den Femern.

*) Den afsætter tre Arme: Næsksildefjord, Holbækfjord, Lammefjord.

3. Danmark (med Undtagelse af Bornholm) er en Deel af den Vordeuropæiske Slette, og det om den Sagte gælder alsaar om Danmark. Bjerge findes ingensteds; det høiestede Punct (Himmelbjerget i Jylland) er 550 F. højt. Dog er den største Deel af Danmark ikke aldeles flad, men ujevn, bakket og bolgeförmigt Land. Herved er den Forkiel at bemærke, at paa Øerne og paa Østkysten af Halvøen Bakkerne for det Meste ligge enkelte eller forenede i små runde Partier, ikke i lange Rækker: i det Øvrige af Halvøen ere de derimod mere sammenhængende, saa at der dannes Landrygge. Især gaaer en saadan stor Landryg fra S. til N. igjennem Midten (dog nærmest ved Østsiden) af hele Halvøen, og deler den i en østlig og vestlig Skråning. I Henseende til Jordbundens Bestaffenhed kan man ogsaa dele Danmark i to, til him ovennævnte Forkiel temmelig noie svarende, Dele: paa alle Øerne (Bornholm undtaget) og i den østlige Deel af Halvøen bestaaer Bundens af løse Leerz, Sand- og Mergellag; Overfladen er, som ovenfor sagt, en Uoverling af Bakker og Dale. Derimod bestaaer den vestlige Deel af Halvøen, d. v. den vestlige Skråning af Landryggen og de W. for samme liggende store, eensformige og kun lidet afbrudte Sletter, af en sandig og i det Hele usædlig Jordbund, der fra Lümfjorden af (mod S.)*) har et Underlag af en brun, haard Masse, den saakaldte Ahl, som er meget skadelig for Plantevæksten; Meget af disse Sletter er deraf Hede.

*) Jylland kan man deraf dele i to Hoveddele: 1) **Vandet N. for Lümfjorden**, for det Meste fladt og flørløst, deels Agerland og Enge, deels Moser, Heder og Klippe-sand. 2) **Vandet S. for Lümfjorden**, i Midten en lynggroet, mest flørløs Landryg, Øst for den frugtbart, flørligt, bolgeförmigt Land, Vest for den flade, flørløse Sandletter. Glesvig og Holssteen have i den østlige og midterste Deel omtrent samme Bestaffen-hed som Jylland: Landryggen ligger især i Glesvig endnu længere mod Øst. Men den vestlige Kyst af dem ligner ikke den Sydkyst. Øerne W. for dem ere lave og flade, deels Marskland, deels Sandjord.

Langs med Vesterhavet ligger i Norre-Jylland et bredere eller smalere Belte af Flyvésand, især i den nordvestlige Deel; det danner paa de fleste Steder mod Havet høje Bakker, de saakaldte Klitter. Men paa nogle Steder, baade ved Kysten og længere inde i Landet, især ved Aaerne, ligge Leer- og Mergellagene nærmere ved Overfladen, og der findes derfor enkelte Streækninger med frugtbart Agerland og gode Enge (saadanne ere Verne og Halverne i den vestlige End af Liumsfjorden); dog ere de kun at betragte som assondrede Pletter. Derimod ligger i det Meste af Slesvig og Holsteen langs med Vesterhavet en Streækning af Marskland, der dannes af en meget feed, af Seen opskyllet, Leerart. Landet er der lavt og fugtigt, og maa ved høje Diger beskyttes imod Havets og Floderne Vand: dybe og brede Grøfter maae optage det overslødige Vand. Men denne Jordbund er overordentlig frugtbart, Korn og Græs have en Frødighed der som ellers ingensteds i Danmark.

Sjælland er højest i Midten, sidest Øst for Isefjordens sydlige Spids; den nordlige Deel er mere sandet end det øvrige. Laaland udmarker sig ved en feed, leret Jordbund.

Fast Klippebund fremtræder kun paa saa Steder i Danmark; men paa Bornholm er den største Deel af Overfladen saadan. Den østlige og nordlige Deel af Den danner et Slags Høislette, hvor Bunden er Granit; Dalene indeholde frugtbart Muldjord. I den øvrige Deel ere andre Steenarter, mod Sydvest findes Steenkul.

Klimaet er i Danmark fugtgtere, og baade Vinterkulden og Sommervarmen mindre end i de østlige Dele af Nord-europa. De vestlige Vinde ere hæftende: disse tilligemed den kalde og fugtige Luft hindre Trævæxten paa den vestlige Side af Halvøen.

5. Paa Verne findes ingen betydelige rindende Vand, og paa Halvøen kun et Par. Ved Halvøen er at bemærke, at de Aar, der løber fra den store Landryg mod Øst, have et kortere Løb (Gudenaa gjør en Undtagelse), men en større og mere stedig Vandmængde, de

der løber mod Ø. et længere Løb, men om Sommeren sædvanlig langt mindre Vand end om Vinteren. På dem, der falde umiddelbart i Vesterhavet, indvirker Ebbe og Flod meget.

Gudenaa er den største Flod i Jylland. Den udspringer N. V. for Veile, løber igjennem mange Indsøer paa Østsiden af Landryggen, og falder efter et Løb af omtrent 25 M. ud i Randers Fjord. De nederste 11 M. af den befærs med Pramme.

Storaa eller **Holstebroaa** falder i Rissumfjord, Skjernaa i Ringkøbingfjord, Vardeaa i Vesterhavet, ligeledes Kongeaaen eller Skodborgaa, og Ribeaa.

Eideren udspringer i den nordøstlige Deel af Holsteen, og løber igjennem mange Krumninger ud i Vesterhavet. Længden er 26 M.

Paa en Streækning danner den en Fortsættelse af den Slesvig-Holstenske Kanal, som forbinder den med Østersøen: paa denne Streækning er dens gamle Løb gjort mere lige.

Stör falder i Elben; i den østlige Deel af Holsteen løber Trave, som falder i Østersøen.

Elben løber paa Grænsen af Lybskland. Den er seilbar for de største Skibe, men Sejladsen vanskelig formedelst de bevægelige Sandbanker i Floden.

Af Indsøer mærkes Arresøe, Esromsøe, Juursøe og Tissøe i Sjælland, Mariboøse paa Laaland, Bolind-sund, Skanderborgsøe, Mossøe og Hjellsøe i Jylland. Den nordøstlige Deel og Midten af Sjælland ere især rige paa Indsøer, dernæst Egnen omkring Himmelbjerget i Jylland.

6. Korn (Rug, Byg, Havre, kun lidt Hvede), Hest og Oxæg*) ere Landets Hovedfrembringelser, de sidste især i Jylland. Skove findes paa nogle Steder (i Sjælland især i den nordøstlige Deel og i Midten) betydelige, hvormod den hele vestlige Deel af Halvøen

*) De fleste og bedste Heste kommer fra de frugtbare Egne i det nordlige Jylland, ved Liumsfjorden. Fra Halvøen udføres ligeledes en stor Mængde Hornoxæg, det bedste fra Marskregnene.

er skovløs, og Landet N. for Læmfsjorden har selv paa Øst siden kun meget lidt Skov. Skovene bestaaer af Lovtræer; de, der findes af Maaletræer, ere alle senere plantede. Tørven er et vigtigt Product, og i de skovløse Egne af Jylland er den det eneste Brændsel. Paa nogle Steder haves Kalk og Kridt. Paa Vest siden af Halvøen yder Fiskerie Indbyggerne deres meste Nærings; ellers benyttes det ikke tilstrækkeligen.

7. Indbyggernes Antal er noget over 2 Mill., hvilke tale det Danske og Ødsfæ (i den sydlige Deel af Halvøen) Sprog. Den herskende Religion er den Lutheriske. Alderdyrkning og Oxegavl ere hovednæringsveje, næst efter dem Handel og Skibsfart. Fabrikerne ere ikke betydelige. Regjeringsformen er uindstreknet monarki. Raadgivende Stænder ere indsatte siden 1831.

8. Med Hensyn paa Bestyrelsen af Landet inddeles det i 7 Stifter og i de 3 Hertugdømmer Slesvig, Holstein og Lauenburg*).

I. Sjellands Stift

indbefatter Den Sjælland (127 □ M. med 400000 £.) og nogle mindre Øer.

Sjælland :

København, Hovedstaden og Kongens Residents, ligger ved Øresund, paa begge Sider af det smale Sund, der skiller Sjælland fra Amager: den mindre og uanseeligere Deel af Staden, som ligger paa Amager, kaldes Christianshavn. Den er en smuk og regelmæssig Stad med brede, lige Gader. Den har en ypperlig Havn, ogsaa en Krigshavn, og i samme ligger den Danske Flaade; den har ogsaa af alle Danske Stæder den største Handel, skjønt ikke saa megen som for endel Aar siden. Staden har

*) Disse to ere, som ovenfor er bemærket, Dele af det Ødsfæ Forbund.

et Universitet og store offentlige Bibliotheker. Landets Høieste-Ret er her. Blandt de offentlige Bygninger merke vi det store og prægtige Christiansborg Slot, som nu for en stor Deel er gjenopbygget, efterat det var afbrændt. København er besæt og har et Citadel. 120000 £.

4 M. fra Staden er Kystslottet Frederiksberg, hvor Kongen opholder sig om Sommeren.

Helsingør ved Øresund, har endel Handel. Her betales Told af forbisælende Skibe. Overfart til Helsingborg i Sverrig. 7200 £. Læt ved Byen er Festningen Kronborg.

Hillerød, sædvanlig kældet Frederiksborg efter det ved samme liggende Slot. Latinse Skole. Stutterie. 1700 £.

Næstskilde, tæt ved Helsingør, en gammel og beramt Stad, men forдум langt større end nu. Domkirke, hvor den Kongelige Families Begravelser ere. Latinse Skole. Sædet for Næstskildernes Provindsialstænder. 2800 £.

Holsbæk ved Holsbækfjord. 1900 £.

Nykøbing paa den nordvestlige Halvø af Sjælland, det saakaldte Ødsherred. 950 £.

Kallundborg ved Kallundborgsfjord. Dampskibsfart til København. Handel med Korn og Uld. 2100 £.

Korsør ved det store Belt. Dampskibsfart til Nyborg. 1400 £.

Skjelskør ved det store Belt. 850 £.

Nestved, tæt ved hvilken ligger Herregården Herlufsholm, nu en Latinse Skole og Opdragelsesanstalt. 2300 £.

Vordingborg i en Egn. Latinse Skole. 1500 £.

Præstø paa en ø i Bugten, hvilken forbindes med fastlandet ved en Bro. 720 £.

Kjøge ved Kjøgebugt. 2000 £.

Ringsted, en gammel By midt i Sjælland. 1000 £.

Sorø omgivet af Skove og Indsøer. Academie. 730 £.

Slagelse har en Latinse Skole. 3000 £.

Mindre Øer, som hører til Sjællands Stift ere:

Amager ved København; **Møen**, paa hvilke østlige Sibe ligger den flønne Møens Klint, en Rekke af høje Klitbanker; **Bornholm**, som ligger adskilt fra det øvrige Danmark midt i Østersøen.

Paa Møen er Købstaden **Stege** (1600 J.); paa Bornholm **Nørre** (3900 J., Latinsk Skole) og **Gåsle** (1400 J.). Indbyggerne paa Amager ere Esterkommere af Hollænderne, som for omrent 300 år siden blevne indkalde dertil. Deres Hovednæringsvei er Salg af Melk og Kjækkenurter til København; Mandene leve som Søfolk og Lodser.

En mindre Ø er **Samsøe** imellem Sjælland og Jylland.

II. Fyens Stift.

Hertil hører Den Fyen (56 □ M.) med nogle mindre.

Fyen:

Odense, en gammel og anseelig Stab. Latinsk Skole. 8800 J.

Bogense (1200 J.) og **Kerteminde** (1600 J.) ere Småaardeber.

Nyborg, en Gæstning ved det store Belt. Overfart til Rosser. 2900 J.

Svendborg i en sjæl Egn, har endel Handel. 3400 J.

Faaborg (1200 J.) og **Arsens** (2300 J.) ere Småaardeber. **Middelfart** (1400 J.) ved det lille Belt; Overfart til Jylland.

Mindre Øer ere:

Langeland i det store Belt, og **Taainge**, begge flønne og frugtbare.

Paa Langeland er Købstaden **Nudkjøbing** (1600 J.). I det store Belt ligger den lille Ø **Sprogøe**, som er vigtig for Farten over Beltet om Vinteren.

III. Laaland og Falsters Stift, som bestaaer af disse to Øer og nogle mindre.

Laaland:

Makskov ved Albusfjord. 2200 J.

Maribo ved en Innde (1200 J.), **Mysted** (879 J.), **Rødby** (1000 J.), **Saxkjøbing** (830 J.) ere mindre Stader.

Falster:

Nykjøbing ved Guldborgsund. Latinsk Skole. 1600 J. **Stubbelkjøbing** ved Grønsund. 840 J.

Jylland

(o: Nørrejylland)

(448 □ M. med 530000 J.) indbefatter fire Stifter:

IV. Aalborg Stift:

Landet N. for den østlige Deel af Liumfjorden, hvilket danner den nordligste Deel af Halvøen, kaldes Vendssyssel; Landet N. V. for den øvrige Deel af Liumfjorden kaldes Thyland. I Liumfjorden ligger Den Mors.

Malborg ved Liumfjorden, har betydelig Handel. Latinsk Skole. 7200 J.

Sæby ved Kattegattet. 700 J.

Frederikshavn, forhen Fladstrand (saaledes kaldes endnu Etabellet). Den har en nylegen anlagt Havn. Østerssisterie. 1200 J.

Skagen i en øde Egn, omgivet af Flyvesand. Øyen bestaaer af tre Afslinger, som ligge temmelig langt fra hinanden. **Syr.** 1100 J.

Hjørring, en gammel By midt i Landet. 1400 J.

Thisted ved Liumfjorden, i Thyland. 1600 J.

Nykjøbing ved Liumfjorden, paa Mors, har en god lille Havn. 1100 J.

Ribe (1000 J.) og **Vogtsøer**, en Flekke, ligge ved Eiumfjorden.

Vessøe er en flad Ø i Kattegattet, for en Deel be-
dækket af Flyvesand og omgivet af Grunde.

V. Viborg Stift:

Hertil hører Salling d. e. den frugtbare Halvøe
N. V. for Skive.

Viborg, en gammel Stad, forhen langt større
end nu. Latinse Skole. Landsoverret. Sædet for Jyl-
lands Provindsialstænder. 3400 J.

Skive ved Eiumfjorden. 1000 J. S. for Viborg er
den egentlige Åshøjde, kendt dette Navn ofte bruges om
den hele Hovedstrækning i Jyllands Middel.

VI. Aarhuus Stift:

Den Halvøe, som ligger Øst for Kalslevig, kaldes
Mols (Indbyggerne Molboer); den sydlige Halvøe deraf
hedder Hels.

Sønderborg (700 J.) og **Mariager** (550 J.) ligge ved
Mariagerfjord.

Nanders ved Gudenaas Udsøb i Nandersfjord.
Latinse Skole. Arsenal. Lægesangst i Fjorden; Hand-
sætterfabrik. 6500 J.

Grenaa ved en Ha., som er Udsøbet af Kolindsund.
1000 J. Ebeltoft. 900 J.

Aarhuus ved en Ha., som danner Øvens Havn.
Handel, Filialbank. Smakke- og Dampskibsfart til
Kallundborg. Latinse Skole. 7000 J.

Skanderborg ved en Indsøe i en øen Egn. 850 J.

Horsens ved Horsensfjord, en smuk By. 4800 J.

Til dette Stift hører Den Anholt, omgivet af farlige
Grunde. Flyvesand bedækker det Meste af Den.

VII. Ribe Stift:

Veile ved Velesfjord, kendt af sin øjenne Beliggenhed.
2400 J.

Fredericia ved det lille Belt, en befæstet Stad
af stort Omfang, men som indeholder mange tomme
Pladse, Marker og Enge. 4100 J.

Holding ved Holdingsfjord. Grændsetoldsted.
Latinse Skole. 2400 J.

Ribe ved en Ha., 1 M. fra Westerhavet. Latinse
Skole. 2400 J.

Barde ved en Ha. 1400 J. **Ringkøbing** ved Ring-
købingfjord. 1200 J. **Holstebro** ved Stora. 1200 J.
Lemvig nær ved en Bugt af Eiumfjorden. 600 J.

Til Ribe Stift hører, ganske eller tilbeels, Den Sylt
og nogle mindre.

VIII. Hertugdømmet Slesvig.

(162 □ M. med 333000 J.).

Christiansfeld, en liben af Herrnhutere beboet By
med adskillige Fabriker. 800 J.

Hadersleben ved en Fjord. Latinse Skole. 5800 J.

Åpenrade ved en Fjord, har en god Havn. 3800 J.

Flensborg ved en Fjord, en betydelig Handel-
stad. Latinse Skole. 14,000 J.

Slesvig ved Slien, Sædet for den Slesvig-
Holstenske Regering og for Slesvigs Provindsial-
stænder. 10,800 J.

Bed Slesvig ligger Slottet Gottorp.

Eckernförde ved en Fjord, har en god Havn. Latinse
Skole. 4000 J.

Köndern paa Vestsiden, 1 M. fra havet. Kniplinger
forsørger her og i Omegnen. Latinse Skole. 2800 J.

Husum har endel Handel, især med Heste og Øveg.
Latinse Skole. 3900 J.

Tønningen ved Eideren, har endel Handel. 2400 £.
Friederichstadt ved Eideren. 2200 £.

Hertil høre nogle Øer :

a. I Vesterhavet:

Nordstrand og Pelworm, for det Meste Markland.

b. I Østersøen:

1. Als (Alsen), en skøn, frugtbar og skovrigtig Øe.

Den midterste Del eier Hertugen af Augustenborg, som residerer i en Flekke af dette Navn. Desuden findes her Rigsstæderne Nordborg (1100 £.) og Sønderborg (3200 £.).

2. Ærøe, en skovløs og bakket, men meget frugtbar Øe.

Her er Rigsstaden Ærøskøbing (1400 £.).

3. Femern, en lavliggende og skovløs men meget frugtbar Øe.

IX. Hertugdømmet Holsteen.

(153 □ M. med 436000 £.).

Det indeles almindeligen i a) det egentlige Holsteen, b) Stormarn (mod S. Ø.), c) Wagrien (mod N. Ø.), d) Ditmarsken (mod N. B.); hertil kommer e) Grevskabet Ranzau og f) Hertugskabet Pinneberg (begge mod S.).

a. Kønnsborg, en Fæstning ved Eideren. 10,000 £.

Kiel ved Kielerbügt. Universitet. Damskibsfart til København. 11,700 £.

Ikehde, Sædet for de Holsteenske Provinsialstænder. 5300 £. Neumünster har endel Fabriker. 3800 £. Preß med et adeligt Freckenhoft, under hvilket hører Provstiet d. e. det frugtbare Landstak Øst for Kiel.

b. Glückstadt ved Elben. 5000 £.

c. Plößen ved en Indsøe. 2000 £.

d. Heide, den største Flekke. 5000 £.

f. Altona ved Elben, tæt ved Hamburg, en betydelig Handelstad. Mynt, Bank. 26,400 £.

X. Hertugdømmet Lauenburg.

(19 □ M. med 38000 £.).

Lauenburg ved Elben. 3400 £. Nakzburg ved en Indsøe. 2000 £.

Til Danmark høre endnu, foruden nogle Besiddelser i de andre Verdensdele: 1) Færøerne og 2) Island.

1. Færøerne.

Sæledes kaldes 25 Øer, som ligge i Nordoceanet, B. for Norge. De ere alle klippefulde og skovløse. Klimaet er koldt og fugtigt, uden synnerlig Varme om Sommeren eller Kulde om Vinteren. Af Korn lykkes kun Byggen, og det ikke altid; Agerdyrkningen er desfor ubetydelig. Derimod ere her ypperlige Græsgange, og Saareavlens er vigtig. Foruden den bestjellige Indbyggernes sig med Fiskeri og Jagt efter vilde fugle. Det udføres fra Verne Lammekød, Fedevare, usdne Ware, Dunun.

Indbyggernes Antal er 7000; de ere Lutheranere. Den største Øe hedder Strømøen.

2. Island,

N. B. for Færøerne, en omtrent 1450 □ M. stor Øe. Kysten er høj og steil, mange Fjorde gaae dybt ind i Landet. Mesten hele Den er bjergfuld, derhos nogen, øde og opfyldt med adspredte Steenmasser. Det Indre er ikke ganske besjent, men er udentvist allevegne nogen Vulgeland. Derimod ere mange af Bjergene Vulcaner (meest berømt er Hekla), og hele Den bærer Spor af denne dens

Beskaffenhed: Især ere i denne hønseende mørkelige de mange varme Kilder, af hvilke Geiser er den bekendteste*). Islands Klima ligner Færernes, og Vintrene ere meget misde. Dog er det paa Nordkysten langt koldere end i den sydlige Deel, hvortil Drivisen, som hvert Aar lægger sig ved Nordkysten, især bidrager. Skov findes ikke paa Den, og Birkens og Ronnen, som vore her, ere mere Buske end Træer. Derimod ere her ypperlige Græsgange, vigtig Saareavl, Fiskerie og Jagt efter Søefugle. Mensyrr ere indsorte fra Norge, og findes i det Indre. Der udføres herfra de samme Ting som fra Færerne.

Indbyggerne ere 50,000 i Tallet, alle Lutheranere. Den vigtigste Handelsplads er Rejkavik (700 L.), hvor Bisshoppen og Stiftamtmanden boe.

* Den springer ikke bestandigen; derimod opstiger altid derfra Damp og høres et underjordiske Bulder, hvorpaa da stundom en Bandstraale af 50 til 100 Aars Høide høver sig i Været.

Kongeriget Holland.

1. Dette grændser mod V. og N. til Nordssen, mod S. til Lydskland, mod S. til Belgien, og udgør 600 □ M.

2. Holland, den laveste Deel af den Noeuropeiske Slette, er et fladt Land, med fugtig Jordbund, dannet af Dynd, Muld- og Mosejord, og gennemfaaret af utallige Kanaler og Grøster. Man finder her næsten ingen Høje eller Stene, Eiske eller Kilder (derimod mange stillestaende Bande). Landet, som for en Deel ligger lavere end Havet og beskyttes imod dette (og imod Floderne) ved fastbare Dæmninger og Diger, bestaaer formæmligens af Engbund, dervæst af Ågerland og Moser.

Klimaet er kystklima, Luften fugtig og tung; Zaage er hyppig.

2. Af de Bugter, som Nordssen danner, nærmest vi Lydssøen (Sø), som er fulb af Sandbanker og Grunde.

Den staar i Forbindelse med Indsøen Haarlemehavet.

Den største Flod er Rhinen, som kommer fra Lydskland, og strax efter sin Indtrædelse i Holland deler sig i to Arme, som begge falde i Nordssen.

Den nordlige Arm beholder Navnet Rhin, løber mod N. V., deler sig flere Gange, saa at den assister Arme til begge Sider, og bliver til sidst til en ubetydelig Bæk. Den større sydlige Arm hedder Waal (ahl), som forener sig med Maas (ahs), der kommer fra Belgien: de adskilles og forenes siden Igjen, og staar ved flere Arme i Forbindelse med hinanden.

3. Holland har fortinlige Græsgange, og den største Deel af Jorden benyttes som Eng. Derfor haves meget og fortrefligt Hornqvæg og Svinn, og en stor Mængde Smør og Ost udføres. Videre avles Rødkenurter og Blomster (med hvilke drives en betydelig Handel). Tørven erstatter Mangelen paa Brænde.

4. Indbyggernes Antal er henimod 3 Mill., af hvilke de fleste tale det Hollandske Sprøg. De fleste vedende sig til den reformerte Religion. Hovednæringerne i Holland ere Øvægavl og Handel, hvilken er meget betydelig. Fiskeriene ere også værtige. Regjeringsformen er indskrænket monarkiſt.

5. Kongeriget bestaaer af 11 Provindſer: 1) Holland, 2) Jeeland (lutter Der), 3) Utrecht, 4) Friesland, 5) Groeningen, 6) Overijssel (et), 7) Drenthe, 8) Geldern, 9) Brabant, 10) en Deel af Limburg, 11) en Deel af Luxemburg.

1. **Amsterdam**, den største Stad i Riget, bygget i en moradig Egn, og gennemskaaret af Kanaler. Husene ere tildeles byggede paa Ønde. Den er en af de vigtigste Handelstæder i Verden. 200,000 £.

Haarlem (ahr) ved en Ændſø. Blomsterhandel og Blegerier. 22000 £.

Den Tæpel er vedtædt som Samlingssted for Østindſeſarene.

Haag (Hahg), Kongens Residentsstad, smuk og regelmæſsig. 56000 £.

Leiden ved Rhinen, har et berømt Universitet. 35000 £.

Notterdam er næst Amsterdam den betydeligste Handelstad. 75000 £.

10. **Maaſtricht** (Mah), en stærk Fæſtning ved Maas. 20,000 £.

11. **Luxemburg**, en stærk Fæſtning (Forbunds-fæſtning). 12000 £.

Kongeriget Belgien.

1. Belgien grænſer mod N. og D. til Holland og Lydſland, mod S. til Frankrig, mod W. til Nordſøen, og udgjør 542 □ M.

2. Belgien er en Deel af den Nordeuropæiske Slette, og er for det Meste et lavt og fladt Land: Kun i den sydøftige Deel ere de lave Bjerge Ardennenre (Noget af de Mellemeuropæiske). Det Øvrige er i det Hele (og især mod W.) jevnt, frugtbart Agerland med fede Muldjord, som kun paa nogle Steder gaaer over til Sumpe og Heder.

Klimaet er som i Holland, dog mindre fugtigt, især mod S. O.

3. Fra Frankrig kommer de to Floder Schelde, som i to Arme falder i Nordſøen, og Maas, som løber ind i Holland.

4. Born (især Hvede) er et Hovedproduct, dernest Bly, Kobber, Steenkul og flere Mineralier. Men Belgien er et Fabrikland, og den største Deel af Indbyggerne har sin Næring af Fabriksfilden, hvilken tilligemed Ager-dyrkningen er Hovednæringensvei.

5. Indbyggernes Antal er over 4 Mill., for det Meste af blandet Herkomst. De tale Flamſt (en Mundart af det Hollandske) og Wallonſt (fordervet Frans); det Franske Sprøg er Skriftsprøg. De fleste Belgiere ere Katholiker. Regjeringsformen er indskrænket monarkiſt.

6. Belgien bestaaer nu af 9 Provindſer: 1) Brabant, 2) Antwerpen, 3) Øſtflandern, 4) Vestflandern, 5) Henne-gau, 6) Namur, 7) Lüttich, 8) en Deel af Limburg, 9) en Deel af Luxemburg.

1. **Brüssel**, Hoved- og Residentsstaden, meget smuk og regelmæſsig. 100,000 £.

2. Antwerpen ved Schelde, en vigtig Handelsstad. 80,000 J.

3. Gent ved Schelde, en meget vigtig Fabrikstad. Universitet. 85000 J.

4. Brügge, en Festning og Fabrikstad. 43000 J.

Ostende med en havn ved Nordøen. Handel. 12000 J.

7. Lüttich, en Fabrikstad (Geværer, Kanoner og Desl.), med mørke, snevre Gader. 60,000 J.

Det Brittiske Rige.

Det Brittiske Rige bestaaer af to store Øer, Storbrittannien, eller England og Skotland, og Irland, samt nogle mindre, alle beliggende i det Atlanterhav; Øst for dem ere Nordsøen, Kanalen, og Strædet ved Calais, imellem dem er det Irsk hav. De udgjøre 5706 □ M.

2. England er i sin vestlige Deel Bjergland: Bjergene, som ikke ere over 3500 f. høie, ligge i tre afdannede Grupper (mod S. V., N. V.). Det øvrige af England er Lavland, deels bolgeförmigt, deels (især Midten af Østkysten) aldeles fladt.

Skotland er mere bjergfuldt, men ligeledes høiere i den vestlige Deel; imod N. er næsten hele Landet Bjergland. Bjergene danner tre Plækker, som adskilles ved Sletter eller Indsænkninger, der gaae tværs over Landet. De Skotske Bjerge (som dog ikke ere over 4200 f. høie) have et temmelig visst Udseende, og ere fulde af Kloster, bratte Høgrunde og dybe Indsæt med stelle Klippevægge. Det nordligste Bjergland er skovsæt og fuldt af Heder og Moser. Østkysten er steil og sanderrevet, Østkysten har nogle flade Strøg.

Irland er en stor bolgeförmig Slette med frugtbart Jordbund, især fortrinlige Græsgange, endel Moraber og mange Indsæt. Kun i Udkanterne, mest mod N. og V., findes nogle Bjerge.

Berne ved Storbrittannien ere næsten alle skovsæt, høie, fulde af Heder og Moser.

Klimaet er Deklina, især i den sydvestlige Deel af England*) og i Irland; Væsten er fugtig og Taage hyppig.

Vinteren er der ikke koldeere end April Maaned hos os, og Sommeren er ikke saa varm som f. Ex. i Stockholm.

3. Havet danner paa Kysterne af begge Øer mange Bugter, i hvilke for det Meste Floderne udgyde sig. Af Floderne mærke vi Især **Themsen**, som falder ud i Nordøen og indtil London er sellbar for de største Skibe, og **Severn**, som løber ud i det Atlantiske Hav.

I England løber foruden disse Trent eller **Humber** og **Tweed** (iib) ud i Nordøen; i Skotland løbe **Forth** (Gord) og **Tay** (Teeb) ud mod N., **Clyde** (Kleibd) mod V. I Irland falder **Shannon** (Shannon) i det Atlantiske Hav.

De fleste af disse Floder ere forbundne ved Kanaler, og dermed dobbelt vigtige for den indre Samfærsel.

4. **Jern**, **Tin**, **Bobber**, **Steenkul** *) ere vigtige Producter, desuden andre Mineralier. Ågers dyrkningen drives til megen Guldkommenhed; men Landet frem bringer ikke Korn nok til at ernære den store Folkesmængde. Græsgangene ere fortrinlige (især paa Grund af de milde Vinter og den fugtige Luft). De Engelske Heste ere berømte. Men England er et **Fabrikland**, og Fabrikslid tilligemed den fordeles betydelige **Handel** encrexer den større Deel af Nationen: om Skotland og Især Irland kan dette kun tildeels siges; i Irland er **Avægavl** og **Agerdyrkning** Hovedsagen.

5. Indbyggernes Antal er 25 Mill. De tale for det Meste det Engelske Sprog. I England er den biskoppelige, i Skotland den presbyterianiske Religion den, hvortil de fleste bekjende sig, i Irland derimod den katholiske. De have for det Meste de samme borgelige Nettigheder. Det Engelske Folk hører til de mest oplyste i Verden, og i Henseende til **Fabrikøsen** **) og Opfindelser staae de maaske høiere end noget andet. Engeland er England den første **Handelstad** i Verden. Regjeringsformen er indskrænket monarki.

*) Disse have i vor Tid ved Dampmaskinerne faaet en endnu større Vigtighed. I England ere de tilligemed Vor næsten det eneste Brændsel.

**) De vigtigste Engelske Fabrikvare, ere Bomuldsvare, Jern- og Staalvare, Steentsø, Klæde.

A. England.

London (Lond'nn), Hoved- og Residentsstaden, ved **Themsen**, den største Stad i Europa og maaske i Verden. Den bestaaer af tre Dele: i Midten, hvortil i det Hele findes snevre, uregelmæssige Gader, et Handelens Middelpunct; den vestlige Deel af Staden høbøs af Høfet og overhovedet af de Rige og Fornemme. Her er Alt stille i Sammenligning med den evige Trælhed i den midterste (og ældste) Deel af Staden; den Deel, som ligger S. for **Themsen**, som er den mindst anseelige af London, er en Samling af Fabriker. London er den største Handelstad i Verden, og dens Handel strækker sig over hele Verden. Universitet. Omkring 1,500,000 £.

Dover (Døver), en Fæstning. Overfart til Calais (a) i Frankrig. 12000 £.

Portsmouth (Pöorsmudh) ved Kanalen, Englands vigtigste Krigshavn, med Skibsvoerter, Arsenalet o. s. v. 50,000 £.

Plymouth (Plummudh) ved Kanalen, en vigtig Krigshavn o. s. v. 76000 £.

Bristol (Brisl), nær ved **Severn**, Englands tredie Handelstad og en meget vigtig Fabrikstad. 105,000 £.

Oxford har et Universitet. 20000 £.

Nottingham (Nemm) har Strømpeværter og Bryggerier. 50,000 £.

Birmingham (Berrmingham), Englands vigtigste Fabrikstad (Især Metalvare). 145000 £.

Norwich (Norritsch) har store Klædemanufacturer. 60,000 £.

Leeds (Eids) har store Klædemanufacturer. o. M. 125000 £.

Sheffield (Scheffilb) har fortrinlige Jern- og Stål fabriker. 72000 £.

Gull ved **Humber**, en vigtig Handelstad. 53000 £.

Newcastle (Njukesf) har betydelig Handel med Steenkul og Steentsi. 50,000 £.

Manchester (Mennitschesf'r), Englands vigtigste Manufacturstad (Bomuldsvare især). 220,000 £.

Liverpool (Liverpunt), Englands anden Handelsstad (især paa de fremmede Verdensdele). Bomuld (som føres til Manchester) og Tobak ere Hovedindførselsartikler. 190,000 £.

Manchester og Liverpool ere forbundne ved en Kanal og en Jernbane.

Den vestlige Deel af England hedder Hertugdømmet Wales (Hveels).

I det Iriske Hav ligge Denne Man (Mann) og Anglesea (Englæs).

B. Skotland.

Edinburgh (borro), Hovedstaden. Universitet. 166000 £.

Glasgow (Glæsgoh) ved Elyde, Skotlands vigtigste Manufacturstad (Bomuldsvare). Universitet. 203000 £.

Haisley (Peekslæ), en Fabrikstad. 60,000 £.

Denne B. for Skotland kaldes Hebriderne eller Syderserne. N. for Skotland ligger Orkney (nii)-Øerne, N. for disse Shetlandsøerne. Paa alle disse Øer er Øvægavl, Fiskerie og Skibsfart Indbyggernes Næringsvei.

C. Irland.

Dublin (Dobblin), Hovedstaden. Den er for største Deelen en smuk og regelmæssig Stab; Noget bestaaer af usle Hytter. 250,000 £.

Cork paa den sydlige Side. Handel med Bjæd (Dre- og Svinetjæd), Smør o. D. 120,000 £.

Limerick ved Shannon. Handel med Bjæd. 75000 £.

Kongeriget Frankrig.

1. Frankrig grændset mod N. til Belgien, mod D. til Tyskland, Schweiz og Italien, mod S. til Middelhavet og Spanien, mod V. til det Atlantiske Hav. Det er 10050 □ M. stort.

2. Frankrig bestaaer deels af Lavland, deels og fornemmeligen af Bjerгland; den største Deel har frugtbart Jordbund. Den nordlige og vestlige Deel hører med til den Nordeuropæiske Slette: Landet er for det Meste dægesformigt, Noget af Vestkysten er ganske fladt. Midten af Frankrig og en Deel af Østsiden opfyldes af nogle af de Mellemeuropæiske Bjerгmasser.

Den sydvestlige Deel af disse er Auvergne (Avernje): Biergene, af vulkansk Beskaffenhed; D. for dem ere Sevannerne. Fra Schweiz skilles Frankrig ved Jurabjergene (Oisra), som ere indtil 5500 f. høje. Langere mod N. ere Vogeserne (indtil 4400 f. høje), og endelig Ardennerne, af hvilke en Deel ligger i Belgien.

Dernæst er den sydlige Deel af Frankrig opfyldt af Pyrenæerne*), som imod Frankrig falde steilt af (see forresten S. 21). Den sydøstlige Deel indeholder i Midten Rhonesletten, B. for hvilken ere Sevannerne, imedens D. for dem Alperne hæve sig til et temmelig højt Bjerгland.

Klimaet er forskelligt, deels efter Beliggenheden, deels efter Landets Højde. Sommeren er i Paris kun lidet varmere end hos os, men Winteren er betydeligen mildere. De varmestte Dele ere Rhonesletten (hvor Winteren er saa mild som Foråret i Kjøbenhavn) og Austerne ved Middelhavet.

*) Vi regne det til dem hørende Land indtil Garonnes Dal og den Languedociske Kanal.

3. Frankerig har adskillige vigtige Floder:

- 1) **Rhone** kommer fra Schweiz, hvor den løber mod N., dreier snart mod Syd og falder i Middelhavet.
Den optager Saone (Saahn) og flere mindre.
- 2) **Garonne** (ronn') kommer fra Pyrenæerne, bliver tilfistig seilbar for store Skibe, og falder i det Atlantiske Hav.
Den optager Dordogne (don'se), hvorpaa den faaer Navn af Gironde (Djirong).
- 3) **Loire** (Loahr) kommer fra Sevennerne, og falder i det Atlantiske Hav. Dens Munding er tilstoppet med Sand, og Indløbet vanskeligt.
Den optager mange mindre Floder.
- 4) **Seine** (Sæhn) kommer fra den nordlige Deel af Sevennerne, og falder med en bred Munding, som er seilbar for Større Skibe, ud i Kanalen.
- 5) **Schelde** løber ind i Belgien, ligeledes 6) **Maaas**. Derimod løber 7) **Mosel** ind i Tyskland, hvor den falder i
- 8) **Minen**, som paa en Streckning løber paa Grænsen af Frankerig og Tyskland.

De fleste af disse Floder ere forbundne med Kanaler; af disse merkes især den **Languedociske** eller **Sydkanalen**, som forbinder Garonne med Middelhavet, og er dræget igennem den Indskænking af Landet, der begrænser Pyrenæerne mod N.

4. Vin og Sydfrugter, samt i de varmere Dele Olie, ere Hovedfrembringelser; ogsaa haves Born, Frugt, Skov, Kobber, Bly. Silkeorne avles næsten overalt. Men Frankerig er tillige et Fabrikeland: der fabrikeres især Mode- og Galanterievare, Metal- og Silkevare.

5. Indbyggernes Antal er 33 Mill. De tale næsten alle det Franse Sprog. De fleste af dem ere Katholiker. Regjeringsformen er indskrænket monarkisk.

Paris (vi), Hoved- og Residentsstaden, paa begge Sider af Seine og paa Den i denne Flod. Den er en stor og prægtig Stad med mange udmærkede Bygninger og utallige Seeværdbigheder: den største Deel af den har dog høje Huse, og krumme Gader. Paris har mange Fabriker og betydelig Handel. Denne Stad er ogsaa, hvad Moder og Smag angaaer, Hovedstaden ikke alene for Frankerig, men næsten for hele Europa. Blandt de mange Paladser merkes Tuilerierne (Tul'rih), Residents-slottet. 800,000 £.

Versailles (satje), engang Residentsstaden. 30,000 £.

Amiens (eng) N. V. for Paris, en Fabrikstad. 45000 £.

Lille (Lill) eller **Nissel**, en stærk Fæstning og vigtig Fabrikstad. 70,000 £.

Rheims (Ræng's), hvor forhen Kongerne kronedes. 38000 £.

Strasburg ved Rhinen, en vigtig Fæstning og Handelstad. 50,000 £.

Eyon (Eiong) ved Rhones og Saones Sammenløb, berømt ved sine store Silkemanufacturer. 180,000 £.

St. Etienne (ann), en vigtig Fabrikstad (Jern- og Staalsvare), forbunden med Eyon ved en Jernbane. 40,000 £.

Marseilles (selse) ved Middelhavet, en meget vigtig Handelstad; (den handler især paa Levanten og Nordafrika; berømt udfører den Wine, Sydfrugter og Øle). 150,000 £.

Toulon (Tulon), Frankerigs vigtigste Krigshavn. 30,000 £.

Toulouse (Tuluh), ved Garonne, hvor Sydkanalen begynder. 55,000 £.

Bordeaux (Bô) ved Garonne, en vigtig Handelstad (udfører Wine og Sydfrugter, indfører Colonialvarer o. M.). 95000 £.

Orleans (ang) ved Loire. Silkemanufacturer. 40,000 £.

Brest ved en Bugt af det Atlantiske Hav. Krigshavn. 30,000 £.

Nantes (Nangt's) ved Loire, en vigtig Handelstad. 72,000 £.

Mouen (Muang) ved Selne, en meget betydelig Handelstad. 90,000 £.

Gavre de Grace (Gavr' ds Grahs) har betydelig Handel og Skibsfart. 30,000 £.

Ell Frankerig hører Den **Corsica** *) i Middelhavet. Den er bjergfuld og skovrigt.

Ostkysten er flad og sandig, Vestkysten steil og foderrevet. Jordbunden er frugtbar, men dykes slet af Indbyggerne (200,000), som ere meget raae. De leve af Døvægt og Fisserie. Her er Staden Ajaccio (Ajadsch), hvor Napoleon Bonaparte blev født 1769.

*) Den er 178 □ M. stor.

Kongeriget Spanien.

1. Spanien omgives af Frankerig, Middelhavet, Portugal og det Atlantiske Hav. Størrelsen er 8500 □ M.

2. Den naturlige Beskaffenhed af Spanien og Portugal (hvilke vi her maae beskrive samlede) er allerede ovenfor (S. 21) angivet i Almindelighed. Mod N. Ø. lie Pyrenæerne; det til dem hørende Land begrenses af Floden Ebro's Dal. S. for denne begynder nu den store Spanske Høislette, som ligger omtrent 2200 fod høit, og er tør og skovløs, dog ei ufrugtbar. Denne Nordrand udgjør de Asturiske Bjerge, som gaae mod W. indtil det Atlantiske Hav. Mod V. sænker Høisletten sig svært ned imod Havet: Bjergene i Portugal, som ere Fortsættelser af de Spanske, ere lavere end disse. Sydranden af Høisletten er **Sjerra Morena**; Øst-randen dannes ikke af nogen Bjergkjede, men af en høitliggende bølgeförmig Slette, som forbinder de østlige Enden af de Bjergkæder, som fra N. til V. gaae paa Randen af eller tværs over Høisletten. S. for Sierra Morena er den frugtbare og varme Andalusiske Slette, S. for hvilken et nyt Bjergland hævrer sig: deraf er **Sjerra Tevada** (Snebjergene) den høieste Del (indtil 11700 £.). Paa Østkysten og nogle saa andre Steder findes Lavletter, adskilte ved Sidegrenene af Bjergene.

Klimaet er paa Høisletten meget tørt, og Kostlands-klima. I den Andalusiske Slette og paa Kysterne af Middelhavet er klysten meget varm og behagelig.

3. Floderne løbe næsten alle mod Vest:

Minho (Minnjo), **Douro** (Duro), **Tajo** (Tacho)*), **Guadiana** løbe alle gjennem Portugal ud i det Atlantiske Hav. **Guadalquivir** (Kvir) berører ikke Portugal. Derimod falder **Ebro** i Middelhavet.

*) I Portugal hedder den **Tajo** (Tedsch).

4. Vijn, Olie, Sydfrugter ere de vigtigste Grembringelser af Planteriget; desuden Bonvuld og Riss i de varmere Egne, Rorn, immergrønne Træer (see S. 22). Saaret er det vigtigste Huusdyr, udmarket ved sin fine Uld; dernest Muuleslet; fortinlige Heste. — Øjergverkernes Rigdomme benyttes ej tilstækkeligen.

5. Indbyggernes Antal i Spanien er 14 Mill., som tale det Spaniske Sprog. De ere næsten alle Katholiken. I Henseende til Oplysning, Fabrikfisid o. D. staar Nationen tilbage; en stor Deel af den lever i en betydelig Uvidenhed og tildeels Raahed. Regeringsformen er indskrænket monarkisk.

6. Spanien inddeltes såvanligens i 1) Kongeriget Vy Castilien. 2) Kong. Gammel Castilien. 3) Kong. Leon. 4) Hertugdømmet Asturien. 5) Kong. Galicien. 6) Landskabet Estermadura. 7) Andalusien eller Kong. Sevilla, Cordoba og Jaen (Jaen). 8) Kong. Granda. 9) Kong. Murcia. 10) Kong. Valencia. 11) Kong. Cataloniaen. 12) Kong. Aragonien. 13) Kong. Malorca. 14) Kong. Navarra. 15) De Baskiske Prævinder.

1. **Mádrid**, Hoved- og Residentsstaden, paa en ensformig Slette, næsten 2000 f. højt. Den er i det hele regelmæssigen bygget. 200,000 f.

5. **Corunna** (Inja) har en Krigshavn. 23000 f.

7. **Tevilla** (Ija) ved Guadaluquivir, en gammel, beromt Stad. Stor Tobaksfabrik. 95000 f.

Cádiz (Cádis) paa en De tæt ved det faste Land, en meget stærk Fæstning og vigtig Handelstad. 70,000 f.

Gibraltár, en meget stærk Fæstning, som tilhører England. 16000 f.

Córdova ved Guadaluquivir, var forud langt større. 57000 f.

8. **Granáda** ved Foden af Gjerra Nevada. Mærkelige Levninger fra Oldtiden. 80,000 f.

Málaga ved Middelhavet. Handel med Vijn og Sydfrugter. 50,000 f.

9. **Carthagena** ved Middelhavet, har en Krigshavn. 37,000 f.

10. **Valencia** i en sjøn Egn. Silkefabrikker. 65000 f.

11. **Barcelona**, Spaniens vigtigste Fabrikstad, har tillige udbredt Handel. 100,000 f.

12. **Zaragoza** (Zar) ved Ebro. 43000 f.

13. Kongeriget Malorca bestaaer af Herre Malorca og Minorca og nogle mindre.

Kongeriget Portugal.

1. Dette omgives af Spanien og det Atlantiske Hav, og udgør 1722 □ M.

2. Portugals Bestaffenhed, Floder og Producter ere angivne ved Spanien. Salt er en vigtig Udsørsestrikat.

3. Indbyggernes Antal er 3 Mill. Sproget er det portugisiske, som er beslægtet med det Spaniske; Religionen er den katholiske; Regjeringsformen indskrænket monarkisk.

4. Portugal deles almindeligen i 6 Provinser:

1) Estremadura. 2) Beira. 3) Entre Minho e Douro. 4) Traz os Montes. 5) Alentejo (tysk). 6) Algarve.

1. **Lissabon**, Hoved- og Residentstaden, har en skøn Beliggenhed ved Tejo. Fortreffelig Havn, en del Handel. En Deel af Staden er høstlig og uregelmæssigen bygget, en anden har brede og lige Gader, 250,000 £.

Setubal har Handel med Søsalt. 14000 £.

3. **Porto (Oporto)**, ved Douro. Staden er befæstet, har en god Havn og betydelig Handel med Vin. 70,000 £.

Helvetien eller Schweiz.

1. Schweiz grændser mod N. og Ø. til Tyskland, mod S. til Italien, mod W. til Frankrig, og er omkring 700 □ M. stort.

2. Schweiz er overalt Bjergrland, og den største Deel deraf findt af høje Bjerger, hvis Toppe rager op over Sneelinjen. Den sydlige og for det Meste den østlige Halvdeel af Landet opfyldes af Alpernes Hovedmasser (see afsaa S. 20). Som Midtpunctet for de Schweiziske Alper kan man betragte St. Gotthard, som indtager et Blum af 5 □ M. Fra dette udgaae 5 Hovedstrøg af Bjerger, to mod S. V. (paa begge Sider af den af Rhone gjennemstrømmede Dal), to mod N. (paa begge Sider af Bierwaldstædterssen), en mod Ø. De to mod S. V. gaaende Kjeder ere de høieste (over 14000 f.). I denne Deel af Schweiz ere uhyre Gletschere, fra hvilke tusinde smaa Bække flynge sig ned af Bjergerne, eller rivende Bjergrømmene flyrte ned og dannet høje Vandfald: Laviner træder ofte Vandrerne med Doden. — Paa Vestiden af Schweiz ere Jura-bjergene, som dannet Grænsen mod Frankrig. Den hele nordlige Deel udgør den Helvetiske Høislette, mellem Jura, Rhinen og Alperne; den ligger omkring 1600 f. høit, og bestaaer næsten overalt af bølgefomigt og frugtbart Land.

De to Rhonedalen indesluttende Kjeder kaldes Berner-alperne (den nordlige), og de Penniniske og Leponiske Alper; de Penniniske regnes fra Montblanc i Italien til Simplon, de Leponiske forbi St. Gotthard mod Ø. Langere Øst for St. Gotthard ere de Rhätiske Alper.

Klimaet er naturligvis meget forskelligt efter Landets højde. I Dalene hersker mild og varm Luft, i de snevre Dale ofte trykkende Hede: i de høieste Egne stivner alt af rigt Sne og Is.

3. Globerne komme fra St. Gotthard eller den nærmeste Omegn om samme. Rhone løber mod V. igjennem Genfersøen ind i Frankrig; Rhinen dannes af 3 Arme, hvorfaf de twende komme fra Østiden af St. Gotthard, løber igjennem Bodensøen, danner derefter et hersnt Vandfald, og dreier siden mod N., hvorpaa den løber paa Grænsen af Tytskland og Frankrig.

Nar (Ahr) og Neuss falde i Rhinen; Inn løber mod N. ind i Tytskland, hvor den falder i Donau; Tessin løber mod S. ind i Italien, hvor den falder i Po.

Schweiz har mange for det Meste dybe og sifteige Indsøer. De største ere Genfer-, Boden- og Vierwaldstætersøen.

Mindre ere Neufchatel- og Zürichersøe.

4. Schweiz har fortinlige Græsgange og ypperligt Hornqvæg. Paa Høisletten vades Biin, fra Bjergene faaes nogle Metaller og Steenkul. Oxægavlen er i Alpelandet den vigtigste Møringsvei, i den vestlige og nordlige Deel staar Fabrikflid og Handel ved Siben af den.

Indbyggernes Antal er over 2 Mill. Der tales Tybæ (dog i mange og forskjellige Dialekter), Fransk, Italiensk og adskillige af disse Sprog blandede Mundarter. Religionen er deels katolsk, deels reformert. — Den fabrikeres især Uhr, Galanterieveare, Silkevare o. M.

5. Schweiz bestaaer af 22 forbundne Kristater, kaldede Cantoner, af hvilke enhver har sin egen Regeringsform, og selv forvalter sine egne Anliggender, imedens de fælles Sager afgjores ved Landdagen eller Forsamlingen af Cantonerne Deputerede.

6. Cantonerne ere følgende: 1) Basel. 2) Aargau. 3) Zürich. 4) Schaffhausen. 5) Thurgau. 6) St. Gallen. 7) Appenzell. 8) Glarus. 9) Schwyz (eller). 10) Uri. 11) Unterwalden. 12) Zug. 13) Luzern. 14) Solothurn. 15) Bern. 16) Neufchatel (eller Neuenburg). 17) Freyburg. 18) Waadt. 19) Genf. 20) Wallis. 21) Tessin. 22) Graubünden.

1. Basel ved Rhinen, har megen Handel og et Universitet. 17000 J.

2. Zürich ved Zürichersøe. Universitet. 11000 J.

15. Bern ved Nar. Fabriker. 21000 J.

19. Genf ved Rhones Udløb af Genfersøen, Helvetiens vigtigste Fabrikstad (Uhr og Galanterieveare). Universitet. 28000 J.

Italien.

1. Italien grændser mod N. til Schwyz og Tydfland, mod Ø. til Tydfland og det Adriatiske Hav; mod S. til Middelhavet, mod W. til dette og Frankerig. Størrelsen er, Verne iberegne, 5850 □ M.

Habet danner flere Bugter paa Italiens Kyster, af hvilke vi mærke dem ved Genua, Tarent og Venetig.

2. Den naturlige Beskaffenhed er allerede ovenfor (S. 22) skildret. Alperne, som dømme Nord- og Vestgrænsen, omgive paa de to Sider den flade, vandrige og overmaade frugtbare Possette, hvor Bunden tildeels er yppigt Marskland, der ligger lavere end Poslodens Vandspæil. Paa den tredie Side, mod S., omgives denne Slette af Apenninerne, som derpaa stige mod S. og opfylde den øvrige Deel af Halvøen (see S. 22). I den sydlige Deel ligger Vulcanen Vesuv, 3800 f. høi, uden Forbindelse med Apenninerne. Kysterne ere for det Meste lave og flade; Kyststæckningerne have for en stor Deel meget usund Luft.

Af Verne er Sicilien for det Meste en bolseformig Høislette (af 1500 til 2000 Fods Høiude), ovenpaa hvilken ligge adskillige Bjergmasser; et enestaaende Bjerg er Vulcanen Etna (10,500 f.). Sicilien er et meget frugtbart Land. — Af Sardinien bestaaer den østlige Deel af en storlig Bjergmasse, den vestlige er mere slab og, jen; Landet er frugtbart, men endnu slettere dyrket end Sicilien. — Corsica er beskrevet ved Frankerig. — Malta er en Kalksteensklippe, beækket med et tyndt Læg Jord, men derved meget frugbar.

Den sydligste Deel af Alperne kaldes Sæalperne, efter hvilke folge de Cottiske Alper, derefter de Grajiske Alper indtil Montblanc, Europas høieste Bjerg (14800 f.).

Klimaet er temmelig forsiktig, fjordt allerede behageligt og mildt. I den nordlige Deel er Fastlandsclima, Vinteren er der temmelig streng (man har høit 12 Graders Kulde) og Orangetreer kunne f. Ex. ikke trives der paa sit Land.

S. for de nordlige Apenniner mærker man først ret, at man nærmer sig mere til den hede Zone. Det falder næsten kun om Efteraaret og Vinteren Regn, og det begynde de immersenne Træer. Paa Nordfliden af Sicilien er Vinteren som Maaned i København. September er den varmeste Maaned: thi længst mod S. rykker Sommeren længere ud paa Efteraaret. Dette er varmere end den varmeste Maaned i København.

3. Po er den eneste betydelige Flod. Den kommer fra de vestlige Alper, gennemløber den Lombardiske Slette, hvor den optager Floder baade fra Apenninerne og især fra Alperne, og falder i det Adriatiske Hav. Formedesst Landets ubetydelige Hældning har den største Deel deraf et meget langsomt Løb.

I Po falder Tessin, der kommer fra Schweiz, og her kaldes Ticino (Titsch). Fra Tyrol kommer Etsch eller Adige (Adig) og falder i det Adriatiske Hav. Fra Apenninerne løbe Arno og Tiber ud i Middelhavet.

Paa Sydsiden af Alperne ligge de 4 store Indsøer: a) Lago Maggiore (Madisch), b) Lago di Como, c) Lago d'Iseo, d) Lago di Garda.

4. Italien er riigt paa mange og herlige Producter, men Landet er kun paa saa Steder godt dyrket. Det frembringer Viin, Olie og Sydfrugter (disse to ikun S. for de nordlige Apenniner), Rorn. Hornqvæget er talrigt, endvidere haves mange Wesler og Muulvesler, og saa Bøffeler; Silkeorme, Jern, Marmor, Salt o. M.

5. Indbyggernes Antal er omtrent 22 Mill.; de tale det Italienske Sprog. Religionen er den Katholiske. Folkets Oplysning staar meget tilbage; især i de to sydligste Stater herberger hos Almuen stor Uvidenhed. I nogle Egne af Italien (i Lofiana, Genua og det Lombardiske-Benetianske Kongerige) er Fabrikksiden betydelig, i andre er den ganske uebhændt og i det Hele staar den tilbage. En temmelig maadelig Agerdyrkning og Qvægavl ere i den største Deel af Landet, især mod S., de eneste Naringsweie: men Landets naturlige Frugbarhed erstatter Meget af disse Mangler.

6. Italien indbefatter følgende 10 Stater:

I. Kongeriget Sardinien.

Dette indbefatter den vestlige Deel af Nord-Italien (er altsaa i Midten Slette, forresten Bjergland) og Den Sardinien.

Storrelsen er 1364 \square Mile (Den er 448 \square M.), Indbyggernes Antal 4,300,000. Regjeringen er uindskrænket monarkisk.

Kongeriget bestaaer af følgende Hoveddele:

- 1) Hertugd. Savoyen (det høieste Bjergland i Europa).
- 2) Hertugd. Piemont.
- 3) Grevskabet Niizza.
- 4) Hertugd. Genua.
- 5) Den Sardinien.

2. Turin, Hoved- og Residentsstaden, ved Po, en smuk Stad med brede, lige Gader. Silkemanufacturer, Universitet. 125,000 £ .

Alessandria, en sterk Fæstning. Handel. 36,000 £ .

4. Genua ligger paa et Bjerg ved Bugten, som har Havn efter Staden. Gaderne ere for en stor Deel stive, krumme og steile, men Staden indeholder mange prægtige Bygninger og Paladser. Den er stort befæstet og har megen Handel. Fabriker. 85000 £ .

5. Cagliari (Kali) er Hovedstaden paa Den. 30,000 £ .

II. Det Lombardifl-Benetianske Kongerige.

(See ovenfor under Østerrig; det er 852 \square M. stort med 4½ Mill. £ , og udgjor Resten af Possetten tilligemed Bjerglandet mod Nord.)

III. Hertugdømmet Parma,

IV. Hertugdømmet Modena,

V. Hertugdømmet Lucca,

ligge S . for de to først nævnte Stater, ere deels Bjerg-land deels Slette, og have Hovedsteder af samme Navn.

Parma er 104 \square M. med 430,000 £ ; Modena 99 \square M. med 400,000 £ ; Lucca 20 \square M. med 150,000 £ ; Staben Parma har 30,000 £ , Modena 27000 £ , Lucca 22000 £ .

VI. Storhertugdømmet Toscana.

Dette bestaaer af Bjerglandet i Midten, derpaa bolgeförmigt Land og endelig slade Kyststrækninger. Det er meget fint og frugtbart; dette tilligemed det Lombardifl-Benetianske Kongerige ere de bedst dyrkede Dele af Italien, og Fabrikksiden er betydelig, især forsørgetes her Straahatte. Det udgjor 395 \square M. med 1,300,000 £ . Regjerdingsformen er uindskrænket monarkisk.

Florenz, Hoved- og Residentsstaden, ved Arno, en overmaade fløj og prægtig Stad. Hertige Kunstsamlinget, Universitet. Fabriker. 80,000 £ .

Livorno, en betydelig Handelsstad; den handler især paa Levanten. Her hoe mange Tyrker, Jøder og Grækere. 60,000 £ .

Pisa, fordam meget større end nu. Skjævt Zaarn. 20,000 £ .

VII. Republikken San Marino.

Den bestaaer af en By med 6000 £ . og et lidet District.

VIII. Kirkestaten.

Landet er af samme Beskaffenhed som Toscana, frugtbart, om end ikke allevegne i den Grad, som dette. Det udgjor 811 \square M. med 2,600,000 £ . Det regjeres uindskrænket af Paven, den katolske Kirkes Overhoved.

Rom, Hoved- og Residentsstaden, ved Tiber, en af de ældste og mærkværdigste Stoder i Verden. Den er næsten 3 Mile i Omkreds, men en stor Deel af det Rum, som regnes dertil, bestaaer af Agerland, Enge og Haver; hist og her fremstaae nye Bygninger midt imellem Leyningerne af Stadens gamle Pragt og Hertighed. Rom

har saaledes utallige merekærdige Levninger fra Oldtiden; dernæst indeholder mange enten offentlige eller private Bygninger herlige Kunstsamlinger (baade af den ældre og nyere Kunst), og Rom er endnu Kunsts egentlige Hjem og Sæde. Blandt de offentlige Bygninger mærkes Peters Kirken, den største man kender, og Vaticanet, det største Slot i Europa*). Mange tusinde Fremmede besøge denne navnkundige Stab. 150,000 £.

Omgangen af Rom, forbund en blomstrende og yndig Egn, er nu en sorgelig Ørk, hvor kun nogle enkelte Familier boer og nogle højder græsse. Karsagen er den usunde Luft.

Bologna (Uja) i den nordlige Deel. Gammelt og hersmt Universitet. 70,000 £.

IX. Kongeriget begge Sicilierne.

Dette bestaaer af A) Neapel eller den sydligste Deel af Halvøen, og B) Den Sicilien. Begge ere næsten allevene meget frugtbart og skønt Land, men slet dyrket.

Størrelsen er 2000 □ M. (deraf Sicilien 500 □ M.) med 7½ Mill. £. (henimod 2 Mill. paa Sicilien). Handel og Fabritiflud ere ubetydelige, især i Neapel; Uvidenhed og Dovenskab ere Shyd i, at Landets naturlige Rigdom bemyttet sad yderst slet, og hele Agerdyrkningen og Uvægden, som ere de vigtigste Syster, drives meget maadeligen. Regjeringsformen er uindskrænket monarkisk.

A. **Neapel** (Napoli) Hoved- og Residentstaden, har en herlig Beliggenhed ved en Bugt af Middelhavet. Møgde Dele af den ere meget sjønne. Samlinger af Oldsager. 360,000 £.

I Omgangen af Neapel er Vesuv, og flere ved deres vulcaniske Beskaffenhed mærkelige Steder.

B. **Palermo**, Hovedstaden, ved Middelhavet. Husene have her**) for det meste flade Tagte og tildeels Balconer med Glaspare istedetfor vinduer. 175000 £.

* Det indeholder 22 Gaarde og 11246 Værelser.

**) Det Samme er tilfældet i mange Byer i Syditalien.

Messina ved det efter samme benævnedes Strede, som stiller Italien fra Sicilien. Handel med Sydfrugter, Silke o. M. 75000 £.

Catania ved Foden af Etna. Silkemanufacturer. 60,000 £.

X. Malta.

Denne Ø, tilligemed nogle mindre, tilhører England, og er Hovedpunktet for denne Stats Magt i Middelhavet, hvortil især bidrager, at Staden La Valetta, som har 60,000 £, er en af de stærkeste Festninger i Verden, og har to ypperlige Havne. Malta er overmaade stærkt befolket (næsten 100,000 Mennesker paa 7 □ M.).

Det Tyrkiske Rige.

Hertil høre Lande baade i Asien og Africa; her tales blot om det Europeiske Tyrkiet.

1. Det Europeiske Tyrkiet grænser mod N. til de Ungarske Lande og Rusland, mod S. til Rusland, det sorte Hav, Strædet ved Constantinopel, Marmarahavet, Strædet ved Dardanelerne, Archipelagus; mod S. og W. omgives det af Archipelagus, Grækenland, det Ioniske og det Adriatiske Hav, de Ungarske Lande. Det udgør henved 10,000 □ M.

Af de mange Bugter, som Havet her danner, mærke vi de to, som danne Halvøen Morea, nemlig Bugten ved Lepanto og den ved Regina, samt Bugten ved Salonichi.

2. Den nordligste Deel indtil Balkan, hører med til den Østeuropæiske Slette: dog opfyldes den vestlige Deel heraf af Grønne af Karpatherne (see S. 20). Det hele øvrige Tyrkiet tilligemed Grækenland (hvis naturlige Beskaffenhed og Producter vi bedst kunne skildre i Forbindelse med Tyrkiets) er Bjergland, og danner en mod S. tilspidsel Halvø, den Græske, hvis Kyster ere meget indskærne. Bjergene udgjør 3 Hovedmæsser, de Dinariske Alper mod N. V., Balkan eller Hæimus, som fra den udgaaer mod Øst, og siden deler sig i to Arme *), og de Helleniske Bjerge, som gaae mod S. igjennem hele Halvøen, og opfylder den med deres Sidebjerge. Alle disse Bjerge ere særdelesne og for det meste skovrigt; men den største Deel af Landet er meget frugtbart.

De mange Øer, som ligge i Archipelagus, ere næsten alle høje og klippefulde; de to største, Candia

*) Den nordlige kaldes Balkan, den sydlige Rhodope eller Despototagh.

og Negropont, have en langstrakt Form, og gennemstryges i Midten af høje Bjerge. Øgsaa Øerne ere meget frugtbare.

Klimaet er noget koldere end i de to andre Sydeuropæiske Halvøer under samme Brede, især i den Deel, der ligger N. for Balkan, og imod Øst ved Constantinopel er Sneet ej selden. I de sydlige Dele er Kvæsten derimod mild: men da det Meste er Bjergland, har Holden alvevægne en stor Indflydelse paa de enkelte Egnes Klima.

3. Den eneste betydelige Flod er Donau, som kommer fra Ungarn og falder igjennem mange Mundinger ud i det sorte Hav med en meget betydelig Vandmasse.

4. I den N. for Balkan liggende Deel er Horn og Øvæg Hovedfrembringelser. I det Øvrige haves omtrent de samme Producter som i Italien, nemlig Vijn, Sydfrugter, Olie (især fra Grækenland og Candia); Bomuld, Tobak, Tern, Salt, Marmor og flere Mineraller haves, men disse saavel som Landets øvrige store naturlige Rigdom benyttes meget flet.

5. Indbyggerne i Tyrkiet, omtrent 10 Mill., bestaae af Tyrker, Grækere og flere andre Nationer. De tale flere forskellige Sprog. Tyrkerne ere Muhammedanere; Grækere og de fleste af de øvrige Folkeslag ere Christne, deels af den Græske deels af den Katholske Religion. Alle disse Folk ere, med Undtagelse af den mere dannede Classe blandt Grækerne, temmelig raae og ubidende: Fabrikfliden er ubetydelig, Videnskaber og Kunster næsten ubekjendte. Med Fabrikker og Handel besættigste overhovedet kun faa af Tyrkerne sig, men mest Grækene, Armenierne og Zöberne. Regjeringsformen er despotistisk, Regenter kaldes Sultan, Storherre, Keiser. De enkelte Provinser forvaltes af Statholdere (Paschaer). Servien, Walachiet og Moldau, som sædvanlig regnes til Tyrkiet, have nu faaet en saadan Forfatning under en egen Fyrste (de to sidste i Virkeligheden under Ruslands Overherredømme), at de kun uegentligen kunne regnes med til det Tyrkiske Rige.

6. Tyrkiet indeles sadvanlig i følgende Hoveddele:
 1) Romanien eller Rum Ili. 2) Bulgarien. 3) Bosnien.
 4) Albanien. 5) Macedonien. 6) Thesfalien. 7) Herne.
 8) Servien. 9) Walachiet. 10) Moldau.

1) **Constantinopel**, Hoved- og Residentstaden, ligger paa en Halvø ved det efter samme benævnede Stænde. Den har en overmaade skøn Beliggenhed, men dens Indre er ikke smukt: Gaderne ere krumme, snevre og smudsige, usle Drehuse eller Jordhytter ere blandede med prægtige Palader, og øde Strækninger findes inden i Staden. Blandt Bygningerne mærkes **Serailet**, Sultanens Residentsslott, omgivet med Mure og Taarne; indenfor disse ere store Haver, og Bosig for flere tusinde Mennesker, saa at det er som en liden Stad for sig. Constantinopel har betydelig Handel. 600,000 £.

Blandt Forstæderne mærkes Galata og Pera, hvor de Europeiske Kjøbmænd boe: i den sidste boe tillige de Europæiske Magters Gesandter.

Adrianopel har endel Fabriker. 100,000 £.

Galipoli har megen Handel. 80,000 £.

3) **Bosna Serai**, Hovedstaden i Bosnien. 60,000 £.

5) **Salonichi**, en betydelig Handel- og Fabrikstad. 70,000 £.

8) **Belgrad**, en stor Fæstning ved Sau og Donau, Middelpunctet for Handelen mellem Ungarn og Tyrkiet. 30,000 £.

9) **Bukarest** en stor, men hæstig Stad. Gaderne ere i denne og de fleste andre Stæder i disse Egne ikke broslagte. 60,000 £.

Den Candia staer nu under Vicekongen af Egypten.

Kongeriget Grækenland.

1. Dette Kongerige omgives af det Ioniske Hav, Tyrkiet, Archipelagus og Middelhavet. Størrelsen er 800 □ M.*).

2. Om den naturlige Beskaffenhed, Producter o. s. v. er talt ved Tyrkiet.

3. Indbyggerne, omtrent 850,000, ere Grækere og Albanesere. Tyrkerne ere nu udvandrede. Grækerne ere endnu i det Helse et raat og halvt barbariske Folk, og kun enkelte i Besiddelsel af større Dannelse. Men de gaae stedse fremad til det Bedre, og efterhaanden ville Spøgene af det forrige Slaverie og den lovløse og undertrykte Tilland visstnok forsvinde. Religionen er den Græske; Regeringsformen er endnu uindskrenket monarkisk, fjondt den efter Forsatningen burde være indskrenket.

4. Grækenland kunne vi dele i 3 Hoveddele:
 1) Hellas eller det egentlige Grækenland; 2) Halvøen Morea (Peloponnes); 3) Herne.

1) **Athen**, i Oldtiden en af de berømteste og helligste Stæder, er nu Hovedstaden og Kongens Residents. Den var indtil for et Par Aar siden en uanseelig og forfalden By (den leed ogsaa meget under Frihedskrigen), hvor usle Hytter stode imellem de prægtige Leyninger af Oldtidens beundringsværdige Værker; af disse er en stor Deel blevet ødelagt under Krigen. Nu opføres stedse nye Bygninger, og hele Byen vil snart have erholdt et ganske nyt Udsigende. For Krigen havde den 12000 £; hvormange den nu har, angives ikke.

2) **Mauplia (Napoli di Romania)**, en Fæstning. 10,000 £.

*). Deraf udgjøre Herne omrent 130 □ M.

3) Den største Øer er Negropontz; foruden den er Hydra bekjendt ved sin betydelige Skibsfart og Handel; Syra har ligelædes betydelig Handel og store Skibsværster.

De Ioniske Øer kaldes 7 bjergfulde men frugtbare Øer i det Ioniske Hav langs med Grækenlands og Tyrkiets Kyster. Øerne have de samme Producter som Fastlandet, ved hvilket de lige. Indbyggernes Antal er omrent 180,000. Øerne danner en egen Fristat, under Englands Overherredømme. Den vigtigste Ø er Corfu.

Asien.

1. Asien begrændes mod N. af Ishavet, mod N. af det stille Hav, mod S. af det Indiske Hav, mod N. af det røde Hav, Afrika, Middelhavet og Europa. Størrelsen er omrent 800,000 \square M.

2. De enkelte Asiens omgivende Dele af Verdenshavet ere:

I. Det nordlige Ishav, som ved Berings- eller Cooksstræde forbindes med

II. Det stille Hav, Sydhavet, det store Ocean. Dele af dette ere:

- a) Det Kamtschadalske Hav.
- b) Det Ochotske Hav.
- c) Det Japanske Hav.
- d) Det Chinesiske Hav med Bugten Hoanghai eller det gule Hav.

e) Det Indiske Archipelag, i hvilket ligge de Indiske Øer.

Det Chinesiske Hav forbindes ved Sunda- og Malaccastrædet med

III. Det Indiske Ocean. Dele af dette ere:

- a) Den Bengalske Bugt med Palksstræde, og
- b) Det Arabiske Hav med den Persiske Bugt, hvis Indlob er Strædet ved Ormus, og den Arabiske Bugt (det røde Hav), hvis Indlob er Strædet Bab el Mandeb.

IV. Middelhavet med Archipelagus.

V. Det sorte Hav med det Asoviske Hav og Strædet ved Rassa.

3. **Oversigt.** Asien danner i sin Midte et stort Høiland, som strækker sig næsten fra Middelhavet til det store Ocean. Det kan deles i A) det store østlige og B) det mindre vestlige Høiland. Hertil kommer endnu C) de assondrede Høilande, og D) Lavlandene; endeligen E) Berne.

A. **Det østlige Høiland** bestaaer i det Indre enten af torre, skovløse Hællerter, som på mange Steder blive til virkelige Ørkener, og altsævne kun sparsomt vandes af Steppefloder eller saltholdige Indsøer (dog ere de almindeligen ingen jern Flade, men en Ufverling af højere og lavere Dele), eller, især længst mod S. (den høeste Deel) af holt Alpeland. Jordrunden af dette Høiland dannes af de Siberiske og de Mongolske Grændsebjerge; Østranden er os ikke ret bekjendt: mod N. gaaer Høilandet lige til Habet, i Midten ligger foran samme et Lavland (Chinas Midte). Sydstrandens dannes af Asiens og, saavidt vides, Jordflodens høieste (indtil 26000 f.) Bjergkjede Himalaya. Veststrandens dannes mod S. af Belurtag, længere mod N. af de Songariske Bjerger, en Række af afbrudte Bjergmasser. Det Indre gennemstryges af flere Bjergkæder, af hvilke tvende især synes*) betydelige, nemlig Thianschan, og Kynlyn eller Kulun**). Flere Lavlande stode op til dette Høiland (see D).

B. **Det vestlige Høiland** strækker sig fra det østlige Høiland, med hvilket det staar i Forbindelse ved Bjergkjeden Hindukusch, indtil Middelhavets Kyster. Det er lavere end det østlige, og mindre vilst og urengtbart end dette; men torre Steppe udgjør dog det Meste, og ogsaa her findes Ørkener. De enkelte Dele af det ere:

*) Vor Kunstab om det indre Asien er høist usfuldstændig og usikker.

**) Thianschan antages at være den, af hvilken enkelte Dele for benævnes Mustag, Mussart; Kynlyn skulde være den samme, hvis vestlige Del fortaaer Korterne kaldtes Karakorum, den østlige Rentaisse.

a) Iran (i videre Betydning) eller det Persiske Høiland; b) Armeniens Høiland; c) Lille-Asiens Høiland, indtil Middelhavet; d) det Kaspiske Høiland imellem det sorte og det Kaspske Hav.

C. **De assondrede Høilande** ere:

a) Halvøen Kamtschatka, hvor Bjergene for det Meste ere af vulkans Natur; b) Syrien, deels tørt og nogent, deels frugtbart Bjergland; c) Arabien, et tørt og nogent Høiland; d) Halvøen Decan, frugtbart og vel vandet.

D. **Lavlandene** ere: a) Siberien, N. for det sydlige Høiland. Den sydlige Halvøel bestaaer af Stepper eller Skov, den nordlige af moradisige, aldeles øde og altid tilfredsle Sletter; b) Turan, en lavliggende Sandslette W. for det østlige Høiland; c) den Syriske-Arabiske Ørken, Ø. for Syrien, deels Steppe, deels Ørken; d) Mesopotamien Ø. for hin, deels tør Steppe, deels (ved Floderne) feeld Marskland; e) Hindostan, Lavlandet imellem Himalaya og Decans Nordrand, mod W. sandigt, mod Ø. Marskland; f) Sletterne i Bagindien langs med Floderne, vandrige og sumpige; g) Chinas Midte, for storstedelen vandrigt Marskland.

E. **Berne** ved Asien ere næsten alle bjergfulde med for det Meste flade og sumpige Kyster.

De fleste Floder i Asien komme fra det østlige Høiland og løbe derfra i alle Retninger. — Tre store Indsøer findes i Asien: a) Det Kaspiske Hav, den største i Verden (6000 □ M.), med salt Vand; b) Aral, ligeledes med saltagtigt Vand; c) Baikal, en dyb Alpesø.

3. **Klimaet.** Asiens sydlige Dele tilligemed Berne ligge i den hebe Zone, den første Deel af Verdensdelen i den tempererede, den nordligste Dele i den nordlige kolde Zone. På Grund af Beliggenheden og Bekkaffenheten, da høiden her medfører saa betydelige Forskjelligheder, kan Asien med

Hensyn til Klimaet indeles i 5 Hoveddele: a) Det østlige Sjælland har Skarp Luft, streg Vinter, koldt men varm Sommer, hyppige Storme. b) De vestlige Sjællandene tilsligemed de samme omgivende Kyst- eller Lavlande (af hvilke dog nogle ere noget forskellige fra det Øvrige). Her hersker klar Luft og stadige Winde, overhovedet et tørt og, med undtagelse af de højest Egne, varmt Klima: Sommeren er især meget varm, imedens i de højere Dele Vinteren kan medføre temmelig Kulde. c) Nordasien eller Siberien har, med undtagelse af nogle sydlige Egne, et overmaade koldt og modtillige temmelig fugtigt Klima. d) China og Øerne Ø. for Asien. Her er meget stor forskel paa Karstiderne; hyppige og pludselige Forandringer i Bejliget, Storme og Uvejr ere almindelige. Dog ere de nordlige Egne langt kolbere end de sydlige. e) Landet S. for det østlige Sjælland samt Øerne mod S. Ø. have en fugtig og varm Luft, og i Almindelighed et tropisk Klima o: to Karstider, en tør og en Regntid.

4. Producter. Herom mærkes følgende Hovedfætninger: a) Det østlige Sjælland er skovløst, men har i sine Dale eller i Alpegnene gode Græsgange, hvorfor Øvægavlen der er Hovednæringsvei; ypperligt Hornqvæg og Saar med sin Uld haves. b) Det vestlige Sjælland har i sine høje Dele Alpenatur; i Dalene og overhovedet de varmere Egne groe de fleste af den hede Zones Væxter; i det Hele ligner det meget Sydeuropa, og har de væsentligste Dyr og Planter (Sydfrugter, Olie, Korn, Vin o. d.) tilfælledes med det. Det er i det hele skovløst. c) Nordasien, indeholder mod N. V. Stepper, for en Deel med gode Græsgange, hvor Heste og Øvæg ere Indbyggernes Rigdom; Siberien er rige paa Skov, Peltsdyr og Metaller. d) China frembringer især Riis og Thee (i den sydlige Deel tillige de fleste af Indiens Producter). e) Landene S. for det østlige Sjælland (Indien) ere rige paa den hede Zones almindelige Frembringelser, især Riis, Bonnuld, Palmer, Bambusrør, Kaffee, Sukker, Indigo; edle Metaller og Edelstene. Den hede Zones almindelige vilde Dyr findes her, især Elefanter og Tigere. f) Øerne mod S. Ø. have

foruden Indiens Producter især Kryderier. g) Arabien og Turan udmerke sig ved fortrinlige Heste og Kameler, det første desuden ved sin Kaffee og sine Rosgesser.

5. Indbyggernes Antal anslaaes til 5 til 600 Mill., af den Kaukasiske, Mongolske og Malayiske Race. Nogle af Asiens Beboere leve i fuldkommen Staahed, de Fleste ere mere eller mindre civiliserede.

6. Asien indeles almindeligen i følgende Hoveddele: 1) Det Asiatiske Rusland. 2) Det Asiatiske Tyrkiet. 3) Arabien. 4) Persien, Afghanistan og Belutschistan. 5) Turkistan eller det frie Tartarie. 6) Det Chinesiske Rige. 7) Indien. 8) Bagindien. 9) Øerne mod S. Ø. 10) Japan.

Det Asiatiske Rusland.

Det Asiatiske Ruslands Størrelse anslaaes til 260,000

\square M., Længden fra N. til S. til 900 M., Breden fra N. til S. til 400 M. Det bestaaer af følgende tre Hoveddele:

I. **De Kaspiske Lande** imellem det sorte og det Kasiske Hav. De opfyldes næsten ganske af den vældige Bjergkæde Kaukasus, som i tre parallele Kjeder, af hvilke den midterste er den højest (*), gaaer fra V. til Øst i en Længde af 150 M. De nederste Dels af Bjergene ere skovrigt; der, og højere oppe, ere hørtige Græsgange; Toppene ere bedækkede med evig Sne og Is. Landets Frembringelser ere omrent de samme som i de Sydeuropæiske Halvøer: Korn, Vin, Sydfrugter, Wildt, Silkeorme o. s. v. Dalene paa Sydsiden have en mild og spon Luft.

Innbryggerne i disse Lande, 2 til 3 Mill., bestaaer af mange forskellige Stammer, som stundom med et folks navn kaldes Georgiere eller Cirkassere, skjont disse Navne kun betegne to enkelte Stammer. De ere næsten alle meget krigske og vilde, og leve af Ørlog, Jagt og Røveri samt den dermed forbundne Slavehandel. De fleste af dem ere i Virkeligheden ganske uafhængige under eigne Fyrster og Overhoveder, og bekymre sig lidet om Ruslands Overherrnhed, da de ofte føre Krig mod dette Land, og uophørligen gjøre Streifstog derind for at bortføre Bytte og især Mennesker. De Fleste ere Muhamedanere, Nogle Christne.

Tilsit er den eneste By af nogen Betydning. 20,000 S.

II. **De Kirgisiske Stepper** N. Ø. for det Kasiske Hav, en Fortættelse af den Østeuropæiske Slette. Dette (30,000 \square M. store) Land bestaaer af Stepper med tor, stenig, saltholdig Jordbund, dels Leer, dels Sand. Mod V. ere endnu for det Meste gode Græs-

gange, mod D. er Landet Ørken. Hjørde af Heste, Hornqvæg, Faar og Geder ere Landets Rigdom.

Innbryggerne ere Kirgiserne, raae og uvidende Nomader, som leve af Ørlog og Handel. Deres Antal her anslaaes til 1½ Mill.

III. **Siberien** eller Lavlandet N. for det østlige hølland (c. 227000 \square M.). Den østlige Deel, N. for Gibbet Jenisei, er for det meste bjergig, da her Høllandets Sidegrene næae næsten til Fischartet; den sydlige Deel heraf er bedækket med store Skove af Maletreer, den nordlige Deel er en vild Ørken. Landet V. for Jenisei er med Undtagelse af Bjerglandet længst mod S. (selve høllandets Nordrand), fladt, og bestaaer deels af Stepper og paa nogle Steder godt Agerland, deels af Skov: den nordlige Deel heraf er ligefra Ørken, flade, øde, ildsrosne Letter, hvor Intet groer. Landet begrænses mod S., som ovenfor er sagt, af de Mongolske og de Siberiske Grændebjerge (af disse er Altai den bekjendteste Deel).

Siberien er et af de koldeste Lande i Verden: i de nordlige dele stiger Kulden til en frygtelig Grad, og selv i den Korte Sommer optørs Jorden kun i lidt over 1 Årens Dybde.

Til Fischartet løber Floderne: 1) Ob, som optager Iritsch, 2) Jenisei og 3) Lena. De komme alle fra det østlige Hølland og løbe mod N.

Til det stille Hav løber Amur (see ved China).

Korn kan i Siberien kun groe i de sydlige Dele (paa Kamtschatka set ikke, imedens der paa Østsiden er Skov). Landets Rigdom er, foruden paa nogle Steder gode Græsgange, de store Skove og det meget Wildt, fornemmeligen Pelstdyr, deraf i de sydlige Bjerge mange Metaller, især Guld og Platina. Af Huusdyr er Hornqvæg og Heste vigtige mod V., Mensdyr i de koldere Egne og Hunde mod Øst. I Floderne og Havet er en stor Mengde Fisk.

* Det største Bjerg er Elbrus (15400 f.).

Indbyggerne, nemlig 2 Mill., ere næsten alle raae og uvidende; den varste Natur og Landets Bildhed indstrækker dem næsten allevegne til misfommeligen at kæmpe for Livets Bedlige-holdelse, uden at kunne tanke paa noget høiere Mydelse heraf. Nogle ere Romader, og leve af Drægavl eller Jagt og Fiskerie; Enkelte have faste Boliger. Den Russiske Regierung bruger dette Land som Forværningssted: de værste Forbrydere maae arbeide i Bergverkerne, de Andre gaae paa Jagt for at tilveiebringe den dem paalagte Afsigt af Pelsverk. Nogle af Folkeslagene her ere Hedninger, andre Muhamedanere; Faa ere Christne.

Tobolff ved Irtysh er Hovedstaden og har megh Handel. 18000 £.

Irktuk (16000 £.) har store Uplag af Pelsvært og Handel med China. Med dette Land drives handelen (Vell og Pelsverk) over den lille Grandseby Bjochta.

Til Rusland høre ogsaa de Aleutiske Øer og nogle af de Kuriliske, N. for Siberien.

Det Asiatiske Tyrkie.

1. Det begrenses mod N. af det sorte Hav og Rusland, mod D. og S. D. af Persien og den Persiske Bugt, mod S. af Arabien, mod V. af Middelhavet. Det udgør lidt over 21000 □ M.

2. Dette Land indbefatter den vestligste Deel af det vestlige Asiatiske Høiland, samt et Par ved samme liggende Lærlande. Dets Hoveddele ere: I) Armenien mod N. D., som mest bestaaer af skovløse men fugtige og græsriige Høisletter (6 til 7000 f. høje); det bekendteste Berg er Ararat (over 16000 f.). II) Lilleasien V. for Armenien, som mest bestaaer af Høisletter af ubetydelig Høide, hvilke dannে snart skovløse Græsmarker, snart torre Stepper, snart frugtbart Ågerland. Sydranden danner Bergkjeden Taurus (over 10,000 f. høje). Nordranden Antitaurus, som er endel lavere. De staae i forbindelse med hinanden ved Bergkjeder, som stryge wers over Høvæsen. III) Syrien, et Høiland med meget sørderrevne Kalkhjerge. Den høieste Deel er Libanon (indel 10,000 f.). Den sydlige Deel af Syrien er Palestina. IV) Den Syrisch-Arabiske Ørken (see S. 91). V) Mesopotamien, eller Al Dschesira (Ven), en tor, skovløs Glade, og Træ Arabi, frugtbart Marsmland med Sumppe og Mørksove og mange Kanaler.

Klimaet er i Armenien temmelig koldt, i Lilleasien omtrent som i de Sydeuropæiske Høvæser, dog noget varmere. De varmeste Dele ere Syriens Kyster og den sydlige Deel af Mesopotamien, hvor Heden ofte er meget stærk.

3. De betydeligste Floder ere: a) Euphrat, der kommer fra det Armeniske Høiland, og forener sig med b) Tigris (der kommer fra det samme Høilands Sidegrens); den heraf opstaade Strom kaldes Schat el Arab, og løber gennem et af Kanaler og stillestaende Bande opfyldt Delta ud i den Persiske Bugt.

I Syrien løber Jordan, som falder i Indsøen det døde Hav.

4. Om Producterne i disse Lande er sagt det Hornsøne ovenfor (S. 92, 4); de ere i det Helse de Syd-europeiske. Kameler ere almindelige Huusdyr, og Væffelen træder for det Meste istedetfor vort Hornqvæg.

5. Indbyggernes Antal er henved 11 Mill.; de bestaaer af Tyrker, Grækere, Arabere og mange andre Folk. De Fleste ere Muhammedanere, Nogle Christne og Jøder. I Henseende til Fabrikklid staaer det her noget bedre til end i det Europeiske Tyrkiet; der fabrikkeres mest Silke- og Metalware og Glass. Landet forvaltes, ligesom de Europeiske Provinser, af Paschaer.

I. **Erzernum** paa en Høislette tæt ved Euphrats Kilde. Robberværker i nærheden. 80,000 £.

II. **Smyrna**, den vigtigste Handelstad i Levanten, med en god Havn. 120,000 £.

III. **Konstantinopel**, ligeoverfor Constantinopol, som hvis Forstaden betragtes. 33000 £.

Hertil høre blandt andre Herne Cypren og Rhodos, som begge have fortrinligt Skibstommer, foruden stor Rigdom paa Fæstlandets almindelige Producter.

III. **Damass**, en stor Handels- og Fabrikstad (Stukkevare). Den er Samlingsstedet for den „hellige Karavane“, der drager til Mekka. 150,000 £.

Hamah med levende Handel. 100,000 £.

Jerusalem i en øde Egn paa 4 Høie, indeholder en stor Mengde Christelige Kirker og Kloster, ogsaa en for Muhammedanerne meget hellig Moschee. Merkeligt er Kirken med Christi Grav. 40,000 £.

Haleb eller **Aleppo**, en sjøn og blomstrende Stad med levende Handel. 200,000 £.

V. **Bagdad** ved Tigris, en stor Stad, i hvilken findes mange tomme Pladse. I Staden og Omegnen ere mange Levninger af dens forbums Herlighed og Pragt. 100,000 £.

Basra ved Schat el Arab, den vigtigste Plads for Handelen paa den Persiske Bugt. 60,000 £.

Arabien.

1. Arabien grænser mod N. til det Asiatiske Tyrkiet, mod D. og S. til den Persiske Bugt og det Asiatiske Hav, mod W. til det røde Hav og Egypten. Det anslaaes til 47000 □ M.

2. Den største Deel af Arabien er en ør, nogen og øde Høislette (indtil 5000 f. høi), dog ikke aldeles såd, da flere høie, nogle Bjergkæder gennemstrøge den, og derved frembringte enkelte Dale og Indsænkninger med frugtbare Jordbund. Randen af denne Høislette udgjører Bjergkæder, for det Meste støvlose og nogene, men imellem hvilke ligeførtedes ere nogle enkelte Dale med mere rig Vegetation; mod S. W. danner Høilandet terrasseformige Afsæd med vel vandede, frugtbare Egne. Resten allevene ligge imellem denne Høilandets Rand og Havet smale, hede og sandige Kyststrøg.

Mod N. ligger den Petraske Halvø, et nogen haliland; her er Bjerget Sinai.

Klimaet er i Arabien meget tørt og hædt, især paa kysterne og i det Indre.

3. Raffee og Rosgeler (af hvilke dog en stor Deel indføres fra Africa) ere de vigtigste Frembringelser af Plantelivet; af Dyr ere Kameler og især Heste fortrinlige.

4. Indbyggerne, hvis Antal anslaaes til 12 Mill., ere Muhammedanere. Nogle (Beduinerne) leve som Nomader, og drive Agavl og tilbeels af Rovere, Andre i faste Boliger og drive Handel o. s. v. De staaer under forskellige Høister eller Stammeoverhoveder. En Deel af Bestyrelsen staaer under den Tyrkiske Sultan, og regeres derfor nu af Vicekongen i Egypten, sjældt hans Herredomme er noget usikkert.

Mekka, Muhameds Hødested og Muhammedanernes hellige Stad, ligger paa Westsiden. Den besøges aarlig af mange tusinde Piligrimme. 35000 £.

Medinah, hvor Muhamed er begravet. 8000 £.

Persien, Afghanistan, Beludschistan.

1. Disse Lande grændse mod W. til den Persiske Bugt, til Tyrkiske og Russiske Lande, mod N. til Rusland, det Kaspiske Hav og Turkestan, mod S. til det Chinesiske Kinas og Indien, mod G. til det Indiske Hav og den Persiske Bugt. Sterrelsen er omtrent 43000 □ M.⁴⁾.

2. Disse Lande udgjør den østlige Deel af det vestlige Asiatiske Høiland. Bladen af Persien (Trætt i indskrænket Betydning) er næsten allevegne tor og salt-holdig, enten sandig eller leret Jordbund; Bjergene, som dannes Høilandets Rand, og ved hvil Jord gjerne er et smalt Lavland, have et skældet, forbrændt og sonderretvet Udseende, og ere næsten alle skovløse. Afghanistan er mere frugtbart, og indeholder deels Åpeland, deels fælles, vel vandede og frugtbare, om end høit liggende, Sletter med rlig Plantevæxt; den vestlige Deel af dette Land er dog tørre. Nordranden af Afghanistan danner af den veldige Bjergkjede Hindukusch, som er indtil 20,000 F. høi, og vanskelig at komme over. Beludschi stan er i sin vestlige Deel tørt, stenigt og ufrugtbart Høiland: den østlige Deel henimod Indien er fladt Lavland, ved Floden Marskland, længere mod Ø. igjen sandigt.

Klimaet er især i Persien meget tørt, Sommeren hebd og Vinteren forholdsvis kold; Afghanistan ligner i henseende til sit Klima meget Schweiz's nordlige Dele; i Lavlandet i Beludschi stan er Varmen betydelig.

3. I Persien givs næsten kun Steppeslober, der hentes om Sommeren. På Grænsen af Afghanistan og gennem Beludschi stan løber Indus eller Sind,

Persien, Afghanistan, Beludschi stan.

101

som kommer fra Thibet og gjennembryder det store Høilands Systrand, hvorpaa den drejer mod S. V. og S., og som en bred, dyb og rølig Strom løber igennem Lavlandet. Landet omkring den er lavt og frugtbart, og oversvømmes hvert Aar af Floden, hvorfor det nærmest ved samme ikke er dyrket, men bevojet med Krat og Underkrov. Ved sin Munding danner den et 30 M. brede Delta, som er tørt og vandsløst; foran Mundingerne ligge Sandbanker og Duner.

4. Producterne ere overhovedet de samme som i de Sydeuropæiske Halvøer, hvortil endnu i de varmere Dele kommer de Producter, som ellers høre Indien til, og desuden mange Farveplanter og medicinske Planter. Afghanistan har tillige især gode Græsgange og udmærket Frugt.

5. Indbyggerne: a) i Persien er deres Aantal 11 Mill., heraf persere, Arabere, Turkomaner, Armeniere, Kurder o. fl., alle Muhamedanere. Perserne ere civiliserede, sine og høflige Folk, men ansees almindelige for listige, trofølle og præsterlig; b) i Afghanistan boe 8 Mill., Afghanere, Persere, Hinduer o. m. fl., for det Meste Muhamedanere; c) i Beludschi stan boe henved 3 Mill., Beludscher, Brahuer o. fl., næsten alle Muhamedanere.

6. Persien regieres despotist af en Schach; Afghanistan indbefatter flere monarkiske Stater; Beludschi stan Indbyggere ere deelt i flere Stammer, som beherres (idet mindste lader det saa) af en fælles Khan.

A. I Persien ligge Stæderne:

Teheran, Hoved- og Residentsstaden, en Blanding af Paladser og en Mængde elendige Hytter i krumme, nævre Gader. 100,000 F.

Ispahan, fordom Hovedstaden og overmaade stor. 250,000 F.

Balfrus nær ved det Kaspiske Hav, en vigtig Handelsstad. 100,000 F.

Tauris, en vigtig Handelstad. 100,000 F.

⁴⁾ Persien er 22000 □ M., Afghanistan 12000 □ M., Beludschi stan 9000 □ M.

B. Afghanistan indbefatter 4 Stater, som have Navn efter følgende 4 Hovedstæder:

Pischaner, som før skal have haft 100,000 £.

Kabul, en meget vigtig Handelsplads*). 60,000 £.

Herat, i en sjøn Egn. 100,000 £.

Kandahar. Alle disse Stader have levende Handel. 100,000 £.

C. Beludschistan deler i det egentlige Beludschistan og Landstabet Sind: Stader af Betydenhed findes ikke.

Turkestan**) eller Det frie Tartarie

(ogsaa kaldet det store Bucharie, Dschagatai).

1. Dette Land grænser mod N. til det Russiske Ussien (Grænsen er der temmelig ubestemt), mod Ø. til det Chinesiske Høiland, mod S. til Afghanistan og Persien, mod W. til det Kaspiiske Hav. Det anslaes til 35000 □ M.

2. Den østlige Deel heraf er Alpeland, Uffaldet af det store Asiatiske Høiland; den vestlige Deel er Turan d. e. det lavt liggende Fladland ved de to stede Indsøer (det Kaspiiske Hav og Ural). Det Meste heraf er Ørken, bestaaende enten af Flyvesand eller af

*) Indigo, Sukker, Engelske og Indiske Manufacturvarer (især Bomuldsvarer) indføres hertil, deels til Forbrug her og i de tilstødende Lande, deels for at føres til Buchara.

**) Dette Navn betegner egentlig kun en Deel af de nordøstlige Alpelande.

haardt Leer; der ere kun saa Brønde; Vand findes i ringe Dybde under Sandsladen, ikke under Leret. Enkelte Pletter samt Flodbrederne ere frugtbare.

Klimaet er i Høilandet koldt, i Dalene mildt og behageligt, i Ørkenen ofte trykende heelt.

3. Landet har to Hovedfloder: **Gihon** (Ochi) eller Almu (ogsaa Orus) og **Sihon** (ogsaa Sir Darja); de komme begge fra de østlige Bjerglande, og falde gjennem store, sumpige, med Rørskove opfyldte Deltaer i Ural.

4. Producterne ere Guld sand, Salt o. m. D.; Sydeuropæiske Producter; fortrinlige Heste og Kameler; Silkeorme.

5. Indbyggerne, hvis Antal anslaes til $5\frac{1}{2}$ Mill., ere Uzbeker, Bucharer, Turkomaner, Kalmuker, Kirgisere o. fl., alle Muhammedanere. Nogle af disse Folk ere Nomader og leve af Oxøgavl og Reverie; Andre (især Bucharerne) have faste Boliger, drive Haandværker, Handel, Agerdyrkning o. s. v. Turkestan indbefatter en Mengde forskellige Stater, foruden de Nomadehorder, som kun adlyde deres Stammehoveder. Den vigtigste Stat er:

Buchara mod S., et frugtbart Land, som regieres af en Storkhan. Deri er Staden **Buchara**, vigtig som Middepunctet for Mellemasiens Handel*). Den skal have 150,000 £.

*) Med China (hvorfra især Thee indføres), Indien over Kabul (see ovenfor), Rusland. Ogsaa derfra indføres Fabrikvoare.

Det Chinesiske Rige.

1. Dette uhyre Rige grændser mod N. til Siberien, mod Ø. til det stille Hav, mod S. til Indien, mod W. til Afghanistan og Turkestan; det udgør 275000 □ M.

2. Det indebefatter det østlige Asiatiske Høiland samt det Øst for samme liggende Lavland. De enkelte Dele ere:

A. **Butan** danner den første Terrasse af Høilandets Sydaffald, og staar i alle henseender midt imellem dette og Lavlandet S. derfor (Middelhøiden er 4000 f.). Det er et fljsnt Alpeland med tempereret Luft og hellige Skove, Frugt og Sydfrugter: i de høieste Egne findes de samme Producter, som vi nedenfor nævne ved Thibet.

Landet er 3000 □ M. med 1½ Mill. I. Regenterne erkänner den Chinesiske Keisers Overherredomme.

B. **Thibet** (eller Tybbet), N. for Butan, er den høieste Deel af det østlige Høiland (Middelhøiden er 8 til 10,000 f.), et Alpeland med snevre, dybe Dale, vilde Kloster og bratte Afgrunde, samt uhyre Sneemarker og Gletschere. Mod S. er den høie Bjergkæde **Himalaya**, som i Dhavalagiri (26400 f.) har det høieste af alle hittil bekjendte Bjerge. De høiere Dele af Landet have en tor, nogen og skovløs Jordbund; Dalene er mere frugtbare, og godt dyrkede af de flittige Indbyggere.

Klimaet er meget koldt, Vinteren lang og streng, derhos Eusten meget tor.

Thibet har endel Metaller, men Mangelen paa Brænde hindrer Bjergverksdriften. Agerdyrkningen drives med stor Flid endog høit oppe paa Bjergene; men der kan dog ikke avles meget Korn. Derimod har Landet ypperlige Græsgange, og Oxegavl er Hovednæringsvei: de høieste Egne findes isærdeleshed Saar og Geder

med fin Uld (under 8000 f. tæbe de denne Egenskab) og flere andre, disse Alpegne ejendommelige Dyr.

I Thibet udspringe adskillige af Østasiens store Floder: men deres Løb der er temmelig ubekjendt.

Thibet er omtrent 24000 □ M. stort; Indbyggerne, 12 Mill., ere frelselige og godmodige Mennesker af Mongoliske Race, hvis Hovednæringsveje ere Oxegavl og Handel. Thibet er den Lamaiske Religions Hovedsæde: her findes mange Kloster, tildeles med Bibliotheker, og Nationen har i det Hele megen Tillidselighed til et stille og eenført Liv. Indbyggerne staar paa et temmelig høit Trin af Dannelse. Landet regieres under Chinesisk Overherredomme af to Lamaeer eller geistlige Overhoveder, der nyde næsten guddommelig Anseelse.

C. **Turfan** *) N. for Thibet, omgivet af de høie men lidet bekjendte Bjergkæder: Kynlyn mod S., Beluttag mod W., Thianschan mod N. Dette høiland er i den sydlige Deel øde, skært og nogenl. mod S. O. en med Flyvesand bedekket Ørken; i de vestlige Bjerglunde ere gode Alpegræsgange; den nordlige Deel er meget lavere og mildere, og skal frembringe Bijn, Frugt, Sydfrugter, Bomuld; paa Daserne der findes frugbar Jordbund og Staader med levende Handel.

Her er Steppesloden **Yarkend**, som falder i Lop Søe.

Landets Størrelse er 28000 □ M. Indbyggerne, 1½ Mill., ere Muhammedanske Tartarer, som regieres af Khaner under Chinas Overherredomme, boe i faste Boliger og befestige sig med Oxegavl og Handel (imellem China og Buchara). Middelpunctet for denne Handel er Staden Yarkend med 50,000 I.

D. **Mongoliet**, under hvilket Navn man indebefatter den hele nordlige Deel af det østlige Høiland med Undtagelse af dets nordostlige Deel (Mandschuriet). Denne uhyre Landstrekning (90,000 □ M.) pleier man at inddelte i 5 Dele: a) **Soongariet**, den nordvestlige

*) Dagsaa kaldet Øst-Dschagatai, lille Bucharie.

og laveste Deel af Høilandet, hvor adskillige Vulcanner skulle findes *). b) Kalkasmongoliet D. for samme, en skov- og vandløs høislette, gjennemstrøget af de nordlige Grænsebjergers Sidearme. Her findes endnu enkelte Døle med venligere Natur, og Strekninger bevopede med Buske. c) Khobi eller Schamo, en stor Ørken, som indtager det Indre; i den østlige Deel bestaaer Jordbunden af grovt Sand, Gruus og Smaastene, i den vestlige af Flyvesand, og er allevegne saltholdig. Mindende Vand og Kilder findes ikke, men kun enkelte Brønde med saltagtigt Vand, hvilke Regeringen for Karavanernes Skyld har ladt grave. d) S. for Khobi er Scharamongoliet, af samme Beskaffenhed som Landet N. for Khobi. e) Khoschot falder man ved vandspringen den sydvestlige Deel. Det indbefatter deels høje Alpelande, deels en frugtbar Døse imellem Tufsans og Mongoliets Ørkener.

I Mongoliet udspringe nogle af Siberiens store Floder.

Klimaet er skært og koldt: Vinteren er lang og streng. Sommeren kort og ustadig: voldsomme Storme ere hyppige.

Producterne ere faa. Hjorde af Hornqvæg, Hestefhaar, Geder og imod S. Kameler ere Landets eneste Rigdomme. Rhabarber groer her.

Indbyggerne, hvis Antal kun er 3 Mill., ere Nomader af Lamaisk Religion: de leve af Ørøgavl og Jagt, boe i Filtele og klæde sig i Haarepettse. De regieres af Khaner under Chinesisk Overherredomme.

E. Mandschuriet, den nordøstlige, meget lidet bekendte Deel af Høilandet. Det gjennemstrøges af Bjerge, men er lavere, mildere og frugtbartere end Mongoliet. Det har herlige Græsgangs og meget Vildt, endvidere Ørøg og Heste: i Dalene, især mod S., groer Korn, Frugt, endog Riis, Bomuld o. Dels. store Skove. Det gjennemstrommes af den store Flod

*) I Spangariet ere Sørne Balkasch og Tsaisang.

Amur, som kommer fra Alpelandene i det sydlige Siberien, og falder i det østlige Ocean.

Imod N. og i de højere Egne er Kulben streng, mod S. og i Dalene er Luften langt mildere.

Landet er 35000 □ M. stort; Indbyggerne, henved 2 Mill., have den Lamaiske Religion, og ere for en stor Deel Nomader. De staar umiddelbart under China.

F. Korea, en Halvøe S. for Mandschuriet. Beskaffenheten heraf er os temmelig ubekjendt, men det er uidentvist som i den sydlige Deel af Mandschuriet. Det er i Midten højt: mod N. gaae Bjergene lige til Havet, mod W. er lavere Kyststrog, hvor især megen Bomuld skal groe.

Korea skal være 7000 □ M. stort og have 15 (ester Andre kun 5) Mill. J., som befestigte sig med Agerbygning, Ørøgavl og Bomuldsbøvereie, og i alle Henseender meget lignende Chineserne. En Konge regerer her under Chinas Overherredomme.

G. China, som indbefatter det os ganske ubekjendte østlige Uffald af Høilandet, og det Øst for samme liggende Landet; Grænderne for hvert kunne vi ei noiggitygen angive. Den sydvestlige Deel af China er et meget højt og vildt Alpeland, fra hvilket imod N. gaaer en høi Bjergkjede indtil Oceanet. Mod N. D. skulle Bjergene ei nære dette. Midten af China, Landet omkring og imellem de to store Floder, som gjennemstrømme Landet, bestaaer af lave, af stillestaaende Bande, Floder og Kanaler opfyldte Egne med frugtbar Marskbund, hvor den ene store Stad ligger ved Siden af den anden, hvor baade Land og Vand *) vrimler af Mennesker, og enhver Plet Jord er dyret med den største Omhyggelighed.

*) Monge Lusinde have kun der Bopalz; man seer paa Floderne hele svømmende Landsbyer med Haver paa Flaader af Bambusør, hvor Svini og Ender underholder.

Klimaet er meget forskelligt i den nordlige og sydlige Deel; høst har man en Vinter saa streng som i Midten af Sverrig, imedens Sommeren er overmaade varm, stundom brandende heed, her er Frost meget sjeldan og Lufsten overhovedet omtrent som i Indien.

I den sydligste Deel haves den hede Zones alminderlige Frembringelser: Egnen derfra indtil Floden Yangtsekiang er Theens, Fernis- og Kampftræernes Hjem. Gladlandet i Midten er Landets Kornkammer, og frembringer en overordentlig Mængde Riis, Bomuld, Bambusor o. M. Den nordlige Deel har Enge, Europæiske Kornsorter og Trearter. China har Rigdom paa Metaller og Edelstene, Porcelainjord; de alminderlige Huusbygninger, især Svint og Kender.

To store Floder løbe igjennem Chinas Midte ud i Oceanet; 1) Hoang-ho (den gule Flod), som udspringer i Khoschotiet, løber mod N. D. og derpaa mod S., endelig mod Ø.; den gaaer to Gange igjennem den beromte Chinesiske Muur, som i en Streckning af 300 M. betegner Nordgrænsen, og bestaaer nedentil af utilbugne Kampsteen, oven til af Muursteen. 2) Rang-tse-Kiang (eller den blaae Flod) kommer ligeledes fra Alpelandene i Khoschotiet, og bliver i Lavlandet overmaade stor og breed, saa at den næsten ligner et Hav.

Størrelsen af China er omtrent 80,000 □ M.; Indbyggernes Antal angive Noale til over 300, Andre til 150 Mill. De bekjende sig til 4 forskellige Religioner, af hvilke Fos (den samme, som i Bagindien kaldes Buddhas Lare) er den mest udbredte; Høfsett bekjender sig til den Kamaisse Religion. Chineserne ere et flittigt og klogt, men listigt, hykkelige og svetmindste hvad de fornemme angaaer, temmelig forderet Folk, inbudske af deres egne Fortrin og hovmodige imod Fremmede, men frybende imod deres egne Overmand. De ere de mest civiliserede af alle Beboerne af Asiens Fastland: mange vigtige Opfindelser have de kendt for Europeerne, men de ere i dem, som i alt Andet, blevne staende paa Halvøen, hvor de for Xarhundreder siden stode: thi hos dem selv er Alt engang bundet til bestemte og usværlige

Former^{*)}, og til at lære af Fremmede ere de for stolte. Deres Skrift er Billedskrift. Fabrikerne ere betydelige: der forstørres især Silke- og Bomuldsware, lakcerde Sager, Porcelain, allehaande Ting af Perlemoder, Skibspadde og Elfenbein; Syltterier. Den ubenlandiske Handel drives med Ostindien, Japan, Rusland, endelig med Europa ved Europæiske og Nordamerikaniske Skibe: der udføres de ovnnavnede Fabrikvare og Thee. Den indenlandske Handel er ogsaa meget vigtig, og gaaer for en stor Deel ud paa at føre Riss, det almindelige Kæringsmiddel, fra Lavlandet ved de to store Floder til de øvrige Dele af Rige, især den nordlige. Et af dennes Besorgningsmidler ere de mange Kanaler, blandt hvilke Keiserkanalen er den største: den gaaer i en Buegaang af 120 M. fra N. til S. igjennem hele Kyklandet, og tilveicringer en forbindelse imellem Rigs forskellige Dele, hvorfra den farlige Selsabs paa det Chinesiske Hav undgaaes.

Regjeringen i China er despotisk og arvelig. Alt er bundet til gamle Vedtægter; fra disse og fra den hele engang fastsatte strenge Orden findes ingen Afsigelse Sted, men selv i de mindste Smaating hersker den samme ofte smaalige Roslagtskab og Kongstelighed i at følge de vedtagne Regler. Mandatinerne d. e. de Karde, af hvilс Stand alle Minister og Embedsmænd tages, udover en temmelig tyrannisk Magt over Folket. De ere af betragte som Landets Adel, men kun Kundskaber, ikke Fodselen giver Adgang til denne Classe.

Weking, nær ved Nordgrænsen, er Hoved- og Residentstaden. Gaderne i denne uhyre Stad ere lige og brede, men ikke brolagte. Husene ere sobvanligens kun 1 Etage høje, og omgivne af en ved en Muur indhegnet Gaard. Papir tjener isdetfor vinduesrunder. Tagstenene paa de keiserlige Huse ere gule, paa de Fornemmes gronne, paa Andres græe. Hver Gade lukkes om Aftenen med et Trægitter, og forsynes der med Vagt. Flere lærde Selskaber, Bibliotheker o. D. 2,000,000, efter Andre 1,500,000 £.

^{*)} Med stor Strenghed holdes Examina og Prøver over Embedsmænd af enhver Classe, for at undersøge, om de besidde de engang besøgte Kundskaber: men paa videre Fremskridt deri tænker man ikke.

Hanking ved Yang-tse-klang, berømt ved sine Fabrikker af Bomuldstøj og Silkevare. „Porcelainskaarn“. 800,000 £.

Kanton, den vigtigste Handelstad, idetmindst for den udenlandsk Handel, da det er den eneste Havn, hvor Europeerne maae komme (de ere dog underkastede mange Indskrænninger der). 900,000 £.

Macao er en Øe i Bugten ved Kanton, af hvilken Portugiserne eie en Deel, med en Stad af samme Navn.

H. Nieu-Eieu (o-o) Verne beboes af $\frac{1}{2}$ Mill. Mennesker, som drive temmelig megen Søhandel. De regieres af en Konge, som staar under Keiseren af China.

Ostindien eller Forindien.

1. Vi forstaar herved den vestlige Deel af Landet S. for det østlige Ostland, imellem det Arabiske Hav og den Bengaliske Bugt: foruden af disse begrendes det af Beludchistan og Afghanistan, Thibet og Bagdindien eller Landet N. for Bramaputra. Størrelsen er omrent 60,000 \square M.

2. Ostindien bestaaer efter sin naturlige Beskaffenhed af tre Hoveddele: A) Langs med den sydlige Side af Himalayas Hovedkjede ligger en Række af Alpe-Lande, der danne Overgangen til Lavlandet. Igjennem dem strige flere med Hovedmassen parallele Bjergkjeder; imod S. begrenses de ved en (3 til 7000 £. hø) Grændsevold, ved hvilс Hød er en 5 til 6 M. bred, sumpig og usund Egn, bevoxet med Tre- og Nørskov, Dpholdsstedet for talrige Elefanter, Tigere og Slanger.

Af disse Alpelande er allerede Butan beskrevet ved China; af de øvrige er Nepaul (Nipahl) mest bekjendt. B) Syd for disse Alpeegne og for hün Skovene ligger det Indiske Lavland, Hindostan i indskrænket Betydning. Dette er imod N. endnu bolgeförmigt Land, længere mod S. aldeles fladt. Mod W. d. e. Landet ved Indus, er omkring de anseelige Floder, der falde i denne Hød, frugtbart, ellers for det meste en sandig Ørken (dog ei saa øde som de Arabiske eller Africanske Ørkener). Mod W., d. e. Landet ved Ganges, er næsten overalt lavt og vandrige og meget fladt, med feed og overordentlig frugtbar Markbund. C) Syd for dette Lavland er Saløsen Decan, et (fra 2500 til 5000 £. høit) Bjergland. Nordranden heraf dannes af de lave Vindhya (hei) Bjerge, Bestranden af (de vestlige) Ghates, en storrig Bjergkæde, som løber langs med Westkysten og kun efterlader et smalt Kyststrøg; den er høiest mod S. (over 9000 £.). Østgrænsen danne flere adskilte Bjergmasser, som man pleier at kalde de østlige Ghates; de ere nogne og skovløse. Imellem dem og Havet er en lav Kyststrækning, dels Sandjord, dels feed og dyrket Jordbund. Decans Glade er frugtbart og velvandet Land.

Den vestlige Kyststrimmel kaldes imod S. Malabar-Kysten: den hele kyst har gode Havne og Bugter, bekvemme for Skibsfarten, hvilken de regelmæssige Winde paa det Arabiske Hav også begünstige. Den østlige Kyst kaldes mod S. Coromandelkysten; langs med hele denne Kyst ligge Banker af Dynd og Sand, som Strommen fra den Bengaliske Bugt opdynger her: Gestadsen er dervor her vanfælig, og havne og gode Ankerpladse manglende.

Klimaet er næsten i hele Landet tropisk, med 2 Kærstider, og i det hele fugtigt; høsten medfører naturligvis stor Frostsel. Is og Sne er enten ganzte ubekjendte eller overmaade sjeldne. Paa Malabar-kysten regner det fra Mai til October med Sydvest vind, paa Coromandelkysten fra October til Midten af December med Nordost vind: til begge Tider hersker paa den modsatte Kyst tor Lust.

3. Indien har næsten alle den hede og den tempererede zones Producter i stor Overflodighed. Blandt den store Mængde udhæve vi: Guld (især fra Globerne i Decan) og Edelstene (Diamanter). Riss (det almindelige Ærøgsmiddel), Bomuld (hvorfra Klæde forfærdiges), Bambsvrør (hvorfra de fleste Huse opføres), desuden Sukker, Kaffee, Palmetræer, Liketræer (hvorfra facies Skibstrammer); i de ejeligere Egne haves det mellemste og sydlige Europas Producter. Elefanter, Tigere og de øvrige vilde Dyr, som høre hjemme i den hede Zone; Papegojer, Paafugle, Høns; Silkeorme, Kameler (mod N. V.), Krokodiler o. M.

4. Indien har 3 store Glober: 1) Indus løber paa Grænsen (see S. 100). Den optager fra Indien 5 store Glober, som komme fra Himalaya eller fra Alpelandene ved samme, og forene sig til een stor Strom, Punschnud. 2) Ganges, som i to Arme kommer fra Himalaya, og ved sit Udsb i den Bengalske Bugt danner et stort, af utallige Kanaler og Globarme gjennemskaaret Delta, hvis nederste Deel bestaaer af lave Høje med fugtig Jordbund: de ere bedækkede med Krat og tætte Skove af Vor og Treer, som på nogle Steder ved deres oppigt væxt næsten hindre Sælladen paa Kanalerne. Af Mennesker boe kun faa her, men desto flere vilde Dyr, især Elefanter, Tigere, Slanger. Ganges træder hvæt Nar over sine Bredder. Den er for Hinduerne en hellig Strom, hvis Vand reser for Synder. Derfor ere paa de Steder, der især ansees for hellige, dens Bredder forsynede med Trapper og andre Begvæmmeligheder for Piligrimmen, som komme for at bade sig i Globen: dens Vand forsendes og ejes overalt omkring i Indien, for at de Troende kunne vase sig i samme eller drinke det. 3) Bramaputra (Burremputra), hvis Udspring er ubekjendt*), forener sig 8 M. fra Havet med den østlige Green af Ganges.

*) I Thibet løber fra V. til S. en stor Glob, som Nogle antage for at være den samme som Bramaputra.

Paa Decan løber Merbudda mod V. og Godavery mod S.

5. Indbyggernes Antal er omtrent 136 Mill., næsten alle af Kaukasisk Race. De Fleste af dem ere Hinduer, et godtobrigt, blidt og, med Undtagelse af enkelte Stammer, ukrigerst Folk, af spinkel Bygning og stor Behændighed, men i Almindelighed lidet Styrke; de Øvrige ere Afghane, Mongolere, Europeere o. s. l. De Fleste bekjende sig til den Braminiske Religion, Endel til den Muhammedanske, Nogle til andre Religioner (omtrent $\frac{1}{4}$ Mill. Christne). Af Hinduerne er Mengden raa og uvivende, men Braminerne, d. e. Præster, Bædre og Embetsmænd, ere ikke uden en vis Kerdom og videnstabelig Dannelse. Fabrikørsler er ei ubetydeligt: Hinduernes store Færdighed erstatter deres Nedskabers Simpelhed. Handelen er meget vigtig, og drives især af Engländerne, dernæst af Chineerne og de Indsøde.

6. Kun 3 Stater i Indien ere endnu uafhængige; det hele øvrige Land behøres af Europeere, fornemmeligen Engländerne.

A. De uafhængige Stater.

1. Seikernes Land mod N. V., indbefatter Lavlandet omkring Indus's 5 Bisfloder, det vestligste af Alpelandene ned Himalaya, samt den skønne, men nu meget ødelagte Alpedal Kaschemir*).

Landet (3300 □ M., 4 Mill. J.) regires nu af en Gyrlie, som betydelig har udvidet sin Magt. Han residerer i Lahore (80,000 J.). I Kaschemir er en Stad af samme Navn.

2. Maha Raja (hscha) Sindias Stat (1860 □ M.) i den sydvestlige Deel af Hindostan. Indbyggerne (1 $\frac{1}{2}$ Mill.) høre til Maratternes Stammie.

3. Nepaul, et Land, som ganske ligner Butan; det udgør 2530 □ M. med 2 Mill. J.

*) Her forfærdiges de fineste og kostbareste af alle Shawler: Ulden kommer især fra Thibet.

B. Englændernes Besiddelser.

Disse Lande, som udgjøre den største Deel af Østindien (52000 □ M. med 125 Mill. £.), tilhøre et Compagnie af Engelske Kjøbmænd, som bestyrer dem under den Engelske Regjerings Overherredomme. Omrent den halve Deel af disse Besiddelser staar dog endnu under egne Gvørster, som ere afhængige af de Engelske Gouverneurer, men selv forestaae de andre Anliggender i deres Lande.

Calcutta, ved den østlige Arm af Ganges, i Provinsen Bengal, er Hovedstaden og Regjerings Sæde, en meget vigtig Handelstad. Den Deel, hvor Europeerne boe, bestaaer af prægtige Paladser, det Vorige for det Meste af uanselige Hytter, opførte af Bambusstør og tækkede med Rør eller Straa. Lærde Selskaber og videnkabelige Instalter. Fabriker. 600,000 £.

Dacca ved en Arm af Ganges. Bomuldsmanufacturer (Musselin). 200,000 £.

Patna ved Ganges. Bomuldsmanufacturer. Opium. 300,000 £.

Delhi, forlumb en overordentlig stor og prægtig Stad. 300,000 £.

Benares ved Ganges, har en Indisk Hoiscole og er Hovedsædet for Braminernes Lærdom. Den er tillige et af de helligste Steder ved Ganges, og mange tusinde Piligrimme gisre Balsarter herhul. Mange Fabriker og levende Handel. 600,000 £.

Madras, paa Østsiden af Decan, har en Havn og sterk Handel. 460,000 £.

Bombay paa en Øe ved Westsiden af Decan. Her ligge den Engelske Flaade i Indien; den er en vigtig Handelstad. 170,000 £.

Blant de middelbare Besiddelser merkes Kongerigerne **Aud** (ved Ganges) med Staden Lucknow (300,000 £.), og **Syderåbab** (et) paa Decan, med en Stad af samme Navn (med 200,000 £.); mange Diamanter faaes herfra.

C. De Franske og D. Portugiserne eie nogle adspredte Stader og Districter.

E. De Danskes Besiddelser

(22 □ M. med 65,000 £.) bestaae af Staden Tranquebar paa Coromandelskysten, og Serampore (vahr) i Bengalens, begge med et omkringliggende District.

Bagindien eller Indien Øst for Ganges.

1. Bagindien omgives af Gorindien, Thibet, China, det Chinesiske og Indiske Hav, og den Bengalske Bugt. Størrelsen anslaas til 40,000 □ M.

2. Dette Land er os kun lidet bekendt. Mod N. ere høje Alpelande. Derfra gaar mod S., hvor de blive stedse lavere, flere Bjergkæder; imellem dem ligge deels Hoisletter, deels, især mod W., flade, lavliggende Sletter og Dale, igjennem hvilke de store Floder, der komme fra N., løbe, og ved utallige Kanaler og Sidearme staar i Forbindelse med hinanden: hvertaar oversvømme de desuden disse lave og vandrige Egne, hvor, paa Grund af Landets Beskaffenhed, husene ofte ere byggede paa Poete eller endog Flaader af Bambusstør, saa at Kanaler træds istedetfor Gader. En af Bjergkæderne gaar heelt til den sydlige Ende af Landet igjennem Salvoen Malacca,

som i sit Indre saaledes er bjergig og stortrig, paa Kysterne flad. Det Indre af Bagindien kendte vi imidlertid næsten ikke, men kun Kysterne og de vestlige Lande.

Klimaet er tropisk: ved Floderne og Kysterne er Luften meget hebd og, især for Fremmede, usund.

3. Producterne ere omrent de samme som i Gor-indien: her findes især meget Guld, store Skove og mange Elefanter. Spiselige Svalereder udføres herfra.

4. Floderne løbe alle fra N. til S. Vi kendte kun den nederste Deel af dem, ikke Kilberne og Esbet i det Indre. De vigtigste ere 1) Travaddhy, 2) Thalauatin eller Salnen, 3) Menam og 4) Mahakunng (Menam Kom). 5) Bras maputra løber ogsaa herigennem.

5. Indbyggernes Antal anslaaes til 36 Mill., næsten alle af Mongolsk Race og Buddhaske Religion; men de fleste Religioner, ogsaa den Christelige, taales. Indbyggerne ere meget mindre civiliserede og noget mere krigerske end Hinduerne: dog ere de ingentilunde raue Barbarer, da f. Ex. hos Birmanerne Enhver kan lese og skrive, og Digtekunst, Musik og Schachspil ere meget yndede hos dem. I Fabrikslid staae de tilbage for Hinduerne. Handelen drijves næsten ene af de talrige her boende Chinesere. — Bagindien indbefatter flere Stater, i hvilke Regjeringen for det Meste er despotisk.

6. Englanderne eie nogle Landstrækninger i den nordvestlige Deel og langs ned ad Vestkysten. Foruden disse bestaaer Bagindien af Birmanernes Land i den nordvestlige Deel, Kongeriget Siam S. D. for Birma, Keiserdommet Annam, den østlige Deel, og Halvøen Malacea, rig paa Skov og Lin.

De Indiske Øer.

Disse Øer ere i det Indre bjergige (mange af dem indeholder Vulcaner), Kysterne ere for det Meste flade, ofte sumpige. De frembringe Indiens almindelige Producter, og fordeles hed Krydderier, Hædelse og Metaller. Planteverxten er overordentlig rig, og yppig Frugtbærhed hersker næsten allevegne. Klimaet er tropisk, paa Kysterne meget usundt.

Indbyggerne høre til to Hovedklasser, negeragtige folk, de oprindelige Beboere, og Malayere, som have befat Kysterne, her til komme Chinesere, Europæere o. Fl. Mange af disse Øer tilhører Hollenderne; af andre (Sumatra, Borneo, Celebes o. sl.) eie de kun enkelte Punkter.

De vigtigste Øer ere:

1. Lakediverne (39) og 2. Malediverne (10 til 12000) i det Arabiske Hav. De frembringe Kokos-nødder og Kauris¹⁾, og beboes af Arabere.

3. Ceylon, skilt fra Fastlandet ved Palmsstrædet. Kaneel er Hovedproductet.

Den tilhører England.

4. Andamanerne og 5. Nicobarerne i den Bengalske Bugt.

6. Prinds Wales Øe og Singapore (uhr) i Malaceastredet, begge vigtige som Mellempunkter for Eng-lændernes handel med Bagindien og China.

7. Sundasærne, som indbefatte A) de 4 store Sundasær, Sumatra, Java (Oscha), Borneo og Celebes, og B) de smaa Sundasær S. for Java (meget vulcanske).

¹⁾ En Art Muslinger, der bruges som Skillemynt i Øst-indien og Africa, hvorfor hele Skibsladninger forsendes deraf.

Sumatra er rig paa Guld, Peber, Kampher, Gavn-kammer, Svalereder o. m. M. Her er et 14000 f. høit Berg. — Java har alle Indiske Producter. Den beherfes ganse af Hollænderne. Paa Nordkysten ligger Batavia, Hovedstaden for alle Hollændernes Besiddelser i Indien, en vigtig Handelstad; dog har den tabt sig meget formedelst sin overordentlig usunde Luft. Den har omtrent 50,000 f. (engang 160,000). Borneo er den største Astatistiske Øe (10,000 f. M.). Celebes er meget ubekjendt.

8. De Molukkiske Øer eller Kryder-Øerne kaldes en Mengde adspredte, tildeels smaa og ubehoede Øer o. for Sundaserne. De ere rige paa Muskatnødder og Krydernellikter, og tilhøre Hollænderne.

9. De Philippinske eller Maniliske Øer (over 1200), frugtbare, men ei godt dyrkede.

Øerne tilhøre Spanien. Den største er Manila, paa hvilken er en Stad af samme Navn med 140,000 f.

Keiserdømmet Japan.

Japan bestaer af en Mengde store og smaa Øer i det østlige Ocean; Størrelsen anstaaes til 10,000 f. M. Disse Øer ere os meget ubekjendte, da Fremmede ikke maae komme til Landet. Øerne ere i det Indre opfylde med høje, snebedeckte Bjerger, af hvilke mange ere Vulcaner. Jordbunden skal ikke være meget frugtab, men fortresseligen dyret. Vinteren er streng, Sommeren temmelig varm; sterke Storme herske her. Producterne ere i det Hele de samme som i China.

Indbuningerne, hvis Antal anstaaes meget forskjilligen (30, 40, 10 Mill.) ere af Mongolsk Herkomst og have et eget Sprog; de ligner meget Chineserne, og det, der er sagt om disse Dannelsse, Characteer o. s. v., gjelder ogsaa om Japanerne. De fabrikere de samme Gjenstande som Chineserne. Handelen er ubetydelig, da af Fremmede blot Chineserne og Hollænderne tor komme til en eneste Havn.

Den største Øe er Nippon, paa hvilken er Staden Jeddo (150), der skal have $1\frac{1}{2}$ Mill. f.

Africæ.

1. Africa grænser mod N. til Middelhavet, mod Øst til Asien, hvilket forbindes hermed ved en Landstunge, samt til den Arabiske Bugt og det Indiske Hav, mod S. og W. til det Atlantiske Hav. Størrelsen er omrent 530,000 □ M.

2. Middelhavet danner kun faa Bugter: de største ere Bugterne ved Gabes og ved Sidra (den lille og store Syrte). Det atlantiske Hav danner den Guineiske Bugt; S. for Equator faldes dette Hav sæbvanlig det Ethiopiske.

3. Oversigt. Africa er i sin Kystdannelse (nesten ingen Havbugter eller Hålvær findes) som i sin hele Bygning en meget eensformig Verdensdeel. Den bestaaer af følgende Hoveddele: A) **Det store sydlige Høiland**, som strekker sig fra Sydkysten mod N. indtil henimod 10° N. Br. (mod D., hvor Alpelandet Habesch danner det fremspringende nordøstlige Hjørne af samme, gaaer det endnu længere mod N.). Det Indre er os aldeles ukendt, men det synes at være en Høislette af omrent 6000 f. Hoide, paa alle Sider begrænset af Bjergmaser, som i Terrasser falbe af til den smale, hede, deels vandrige og frugtbare deels torre og sandige Kyststrækning, som allevegne omgiver denne Høilandets Rand. Vi kende Sydranden og enkelte Puncter af West- og Østranden (Lupatabjergene nævnes som en Deel af denne), nesten Intet af Nordranden (Maænebjergene omtales som hørende til denne). B) N. W. for dette Høiland, men skilt derfra ved det Lavland, hvorigennem Floden Niger løber, ligger **det vestlige Høiafrica**, som bestaaer af Bjergfjeder og Dale med

enkelte mindre Høisletter. Det er høiest i den sydvestlige Deel (her omrent ligge Kongbjergene). Ogsaa dette Høiland omgives næsten allevegne af en lav, heed og lidt sandstrækning. C) N. for det store Høiland er **Sudan** eller **Nigreriet**, bolgeførmigt, belænget og frugtbart Lavland, dog ikke ganzé lavtiliggende. D) N. for dette er **Sahara**, den store, flade, lavtiliggende Sandørken, der strækker sig fra det Atlantiske Hav til Nillatidene; imod D. gaaer Ørkenen til Middelhavet. E) **Billedulgerid**, (ofcher) en jæv, græsgroet Steppe imellem Sahara og F) **Berberiet** eller **Atlasbjergenes Høiland**, en Ufoelning af høje Bjerger, Dale og Sletter, som strækker sig fra det Atlantiske hav indtil Bugten ved Gabes. Øst for denne gaaer Ørkenen indtil Havet, men længere mod D. hæver sig Barcas Høiland, en frugtbart Høislette. G) **Milandene**, af hvilke det sydligste (Habesch) er højt Alpeland, de to andre (Rubien og Egypten) bestaaer af den yderst frugtbare Nildal i Midten, og de øde og nogene Bjerglandskaber paa begge Sider af samme. Den nordligste Deel er et fladt Delta med Marskbund.

Det Meste af Africa ligger i den hede Zone, og det har, med undtagelse af den nordligste Deel, dennes twende Kortsider o: tropisk Klima. Regntiden indtræffer N. for Equator i vores Sommermaaneder, S. for Equator i vores Wintermaaneder: i en Deel af det nordlige Africa (fra 15° til 30° N. Br.) regner det næsten altid; paa Nordkysten regner det næsten kun om Vinteren. Africa er almindelig hødere end Asien og America under samme Brede.

Africa er meget fattigt paa store Floder og Ændser.

3. Africa har stor Rigdom paa Guld, især i Form af Guldstov, og Salt (nogle Egne manglæ dette ganske, andre have det i stor Mengde). De nordligste i sydligste Dele samt de højre Egne have Sydeuropæiske Væxter, det Øvrige har den hede Zones almindelige Væxter, men formedelst Landets ringe Dykning ikke nær i den Overflodighed som Asien. De almindeligste

Bornsorter ere imod N. hvede, derpaa Riis, Havs og nogle eindommelige Kornarter: endvidere komme hertil andre Planter, som give Menneskene Maizing, Maize, Manihot, Brodfrugtreet, Pisang o. s. Af Dyrearter findes overalt de Europeiske Hundsdyr, især Hornhygge, og i Nordafrica fortrinlige Heste; i Midten, haves Kameler, som dog ere indførte. Af de vilde Dyr have de fugtige Skovegne især store og store Dyr (Sladhest, Rhinoceros, Elefanter, i Gloderne Krokodile); i Ørkenen ere Dyr af let og stortlig Legemsbygning (Antiloper, Gazelleer, Giraffer). Tigere findes ikke her, men i deres Sted Leoparder og Pantere.

5. Indbyggerne, hvis Antal anslæges til 100 Mill., høre imod N. til den Kaukasiske Stamme, S. for Sahara til Negerracen, og have der sort, længst mod S. bruuungul Farve. Til den Kaukasiske Stamme høre Berberne, Araberne, Tyrkerne o. fl., også nogle Christne og Isder. Det største Antal er endnu Hedninger, men i Nordafrica ere næsten Alla, og i Midten Mange, Muhammedanere; Christendommen hersker hos nogle Folk, men i en meget uafslømmen Skikkelse. Regerue lever for det Meste i en fuldkommen Raahedstilstand.

6. Hoveddelene af Africa ere alt angående.

I. Nillandene eller

A. Habessinien, B. Nubien og C. Egypten.

A. **Habessinien** eller **Habesch** er det nordøstlige fremspringende Hjørne af det store sydlige Høiland; Grænserne mod S. og V. lade sig ikke angive. Det er et højt Alpeland, med Vierge indtil 13000 f. Hoide: imellem dem ere dybe og snoede Dale, men også paa nogle Steder korn- og græsriige Høisletter med mild og behagelig Luft*). Mod N. omgives dette Land af en smal, sandig og tor Kyststrækning ved det øste hav: imellem begge ligger blandt flere Dale den meget verdige Saltslætte**). Mod N. ligger ved Foden af Alpelandet en 8 til 10 M. bred sumpig Skovogn, ganske lig den ved Foden af Himalaya (S. 112). I Regnsiden svømme Gloderne over, og Dalene forvandles til Søer. — I Dalene er Lufsten heftig, i de højere Dels østerhaanden koldligere: i Forhold hertil har det meget frugtbare Land næsten alle de for de forskellige Dele af Africa ovenfor angående Producter.

Den østlige Arm af **Nilen**, som kaldes Bahrt el Azraq (den blaa Glob), udspringer her, løber igennem en højt liggende Alpesø, og danner næsten en Cirkel, idet den efter løber mod N. ind i Nubien.

*) Markelige ere paa disse de saakaldte Ambas o: store, brat opstigende Klipper, paa hvilke man suudom kun ved hjælp af Stiger kan komme op, imedens Overfladen indeholder Marker og Enge. De ere saaledes naturlige Festninger.

**) Stensaflet bedækker her Jordens Overflade, der seer ud som en smudsig Gismark.

Indbyggerne bestaae af Habessiniere (omtrent 4½ Mill.), et Folk af sort Farve, men forresten hørende til den Kaukasiske Stamme. Deres Religion er en temmelig blandet Christendom. Desuden boe her Gallaeer og flere andre meget raae Negerstammer. I de senere Tider er det Habessiniske Rige opfost, og Borgerkrig og Forvirring hersker.

B. Nubien danner Overgangen fra det høje Habesch til det lave Egypten; det ligger mod S. endnu ikke ganske lavt, men stenker sig mod N. Det gjennemstrømmes af Nilen, som her optager sin vestlige Arm, Bahr el Abiad, der kommer fra ubekendte fjernere Egne. Dalen ved Nilen, indtil 2 M. bred, er frugtbart Land, ristigt især paa Born og Bonnuld; Landet paa begge Sider er Ørken, opsyldt af nøgne Klipper.

Klimaet er næsten overalt meget heoldt. Indbyggerne ere Nubiere (sorte men dog ikke Negere), Arabere o. fl. De ere raae Muhammedanere. Hele Landet staar nu under Paschaen af Egypten. Størrelsen anslaaes til 15000 □ M.

C. Egypten har samme Bestyrrighed som Nubien: i Midten den frugtbare Nildal, her indtil 4 M. bred, paa begge Sider af den Ørkener, mod V. mindre bjergige Sandørkener, mod N. nøgne Klipper. Men omrent 20 M. fra Havet trække disse Bjergvolte sig mod N. V. og N. D., og tage sig ganske, hvoreud de østerlade Nilen Plads til at dannne sit lave, vandrige Delta, der ligger imellem de to Arme, i hvilke Floden falder i Havet, og gjennemskæres af talrige Kanaler. Nordkysten er flad, og Bunker af Dynd og Sand gaade fra den langt ud i Havet: langs med den ligge Rygstær, adskilte fra Havet ved smale Landstrimler: de dannne egentlig Morader, og have kun i den Ebd, da Nilen oversvømmer, klart Vand. I den første Deel af Egypten regner det næsten aldrig, men Regnen erstattes ved Nilen's aarlige Oversvømmelse (fra Juli til October).

af hvilken Narets Usgrode afhænger*): ved Kanaler ledes Vandet omkring til de fjernere Egne. Landets Størrelse er omrent 9000 □ M.

Klimaet er overmaade stadtigt og eensformigt, og Sommeren meget heeld.

Metaller har Egypten ikke, men mange nyttige Steenarter og andre Mineralier fra Bjergene V. og D. for Nilen. Nildalen og Deltaet, som begge ere overordentlig frugtbare, frembringe især Born og Bonnuld.

Indbyggerne, hvis Antal er omrent 2½ Mill., bestaae af Koپter, Østerkommere af de gamle Egyptere, Arabere, Tyrker o. fl. Koپterne ere Christne, de Øvrige Muhammedanere. Landet kaldes en Tyrkisk Provinds, men Paschaen eller Vicekongen er ganske uafhængig. Han stræber i mange Henseender især i det Militairet at indføre Europeisk Civilisation, men regerer dog med despotisk Strenghed.

Kairo ved Nilen, Hoved- og Residensstaden, har, som næsten alle Staeder i Africa, overordentlig sine Gader. Megen Handel. 300,000 S.

Alegandria ved Middelhavet, en gammel og berømt Stab, i Østdiden langt større end nu. 40,000 S.

* Stiger Vandet mere end 24 Alen eller mindre end 16 Alen over sin sædvanlige Højde, bliver Høsten flet.

II. Berberiet og Biledulgerid.

Vi forstaae herved hele Africas Nordkyst V. for Egypten*), c. 38000 □ M. I den vestlige Deel heraf er den indtil 13000 f. høje Bjerkgjede **Atlas**, som først gaaer fra S. V. til N. D., derpaa fra V. til D. parallel med Middeshavets Kyst. Disse Bjerger have overalt steile Klippevægge, dybe og snevre Kløfter og Afgrunde; dog indeholde ogsaa især de lavere Dele af dem flønne, frugtbare Dale og Sletter. Langs med Atlasbjergenes sydlige Flod ligget **Biledulgerid**, en smal, tør og skovløs Steppe, risig paa Dadlet, Græs og Kameler, og deraf vigtig for Karavanerne, der ville drage igennem Ørkenen. Den vandes sparsomt af de fra Atlas nedstrømmende Floder, som derpaa tage sig i Saharas Sandhav, eller danne saltagtige Sumpes; thi Fortbundnen er næsten allevene saltholdig. **Landet D.** for **Atlas** er Ørken, gennemstreget af lave Klipper, indtil længere mod D. Barcas frugtbare Høislette hæver sig.

Luften er i Lavlandet meget heed og tør, paa Nordkysten lidt varmere end i det sydlige Italien. Atlas's Toppe ere bedækkede med evig Sne.

Disse Lande have alle det sydlige Europas Produkter, især fortreffelige Heste. Kameler ere i Lavlandet almindelige.

Indbyggerne (efter Nogle 20 Mill.) ere Berbere, Arabere, Maurer (Esterkommere af Araberne, som boe i faste Boliger), Tyrker, alle Muhamedanere; desuden nogle Jøder og Christne. Agerdyrkning og Øvegavl ere hovednæringsveie, men Landets naturlige Rigdom benyttes meget flot.

*) I indstørket Betydning betegner dette Navn blot den vestlige Deel heraf eller Atlas's Høiland.

Disse Lande indebefatte Staterne A) Tripolis, B) Tunis, C) Algier (Oschir), D) Marokko. I det Indre ere desuden mange Stammer under egne Fyrster, som kun af Navn adlyde disse Staters Regenter.

A. Tripolis, den østligste Stat.

Den regieres af en Pascha eller Bey, som vælges af den Tyrkiske Militz, og bekreftes af den Tyrkiske Keiser, af hvem han i det mindste af Navn er afhængig. De tyrkiske Soldater have næsten al Magt. Her er en Hovedstad af samme Navn:

B. Tunis har en Hovedstad af samme Navn med 130,000 □.

Forsatningen er som i Tripolis.

C. Algier har en Hovedstad af samme Navn med 30,000 □.

Forsatningen var før som i Tripolis; nu er Landet en fransk Provinds, men ikke fuldkommen erobret.

D. Marokko, et Keiserdomme.

Her har endel Handel og Fabrikter samt en Højskole. 90,000 □. — **Marokko** er Hovedstaden, og skal fordom have været langt stærkeere befolket end nu. 30,000 □.

Sahara eller Ørkenen.

Denne uhyre Ørken begrenses mod N. af Billedulgetid og Berberiet, mod D. af Nillandene, mod S. af Sudan, mod W. af det Atlantiske Hav: Grænserne ere paa flere steder ubestemte, hvorfor Størrelsen kun omtrentlig kan anslaes til 100,000 □ M. Dette store Lavland er næsten overalt en nogen, sorgelig Ørken, hvor Sandet bedækker Alt, og de Mæssende i hele Dage ikke ser et Dyr eller en Plante, ikke høre Noget, der afsynder den strækkelige Dødsstilhed. Den kan deles i to Dele (Grænsen imellem dem er omtrent ved 30° D. L.). I den østlige Deel eller den libyske Ørken bestaaer Jordbunden af fast Steen, bedekket med grovt Sand og Kiselstene; Sandet ligger og beveges omtrent som Sneen hos os, som et lost, ikke meget tykt Lag. I den vestlige Deel er Sandet finere og dybere, næsten Flyvesand, hidfort ved de herkende østlige Vinde, og hvirvles af Winden op i Stovskyer, eller sammedynges til bevegelige Bølger. Kun paa enkelte Steder findes Daser, større eller mindre Jorddybninger med Brøndé eller Kilder: Skjønt Plantevækten paa dem er sparsom, for det Meste indstreknet til Græs, nogle Palmer, især Daddeletreer, lidt Korn o. s. v., danne de dog en stærk Modstætning til den golde, glødende Ørken. Uden dem vilde det ikke være muligt at gennemreise Ørkenen; til dem indstrekker sig dennes ubetydelige Befolkning, og i Nærheden af dem leve dens saa Dyr (især Strudser og Antiloper). Der findes langt flere Daser i den østlige end i den vestlige Deel: ogsaa findes hist ikke saa lave Klipper og Bunker, medens denne Deel er aldeles flad og jævn. Lusten er meget heed og tør.

Indbyggerne ere Arabere, Berbere af forskellige Stamme, Maurer: disse boe paa Vestkysten, og ere raate og grusomme Mennesker, der leve af Øvrigavl, Køv og Handel, især med Slaver.

Sudan eller Nigritien.

Dette store Land, hvorfaf vi kun kunde kende Lidet, er i højstens fladt, dels bølgeformigt og, længst mod S., nærmest Land, men overalt frugtbart og vel vandet; det frembringer Korn (Mais, Ris, Hvede), store Skove M.; de Europæiske Huusdyr findes her, ogsaa Kameler. Fra Sudan udføres Guldstøv, Gummi, Elfenbeen, Strudsfjedre, Slaver; der indføres Europæiske Fabrikare, Salt o. M. Lusten er meget varm og, især i Regntiden, for Kremmede overordentlig usund. I den vestlige Deel er Floden Niger, ogsaa Zoliba (oscho) og (i den nordlige Deel) Quorra, som man først i den nyere Tid har lært at kende. Den udspringer i vestlige Hispania, løber mod N. D., derpaa mod S. D. og S., imellem de to store Hoilande, endeligen gennem et af mange Flodarme gjennemskaaret Delta i sine Arme ud i den Guineiske Bugt. I den østlige Deel er den store Indsø Eiad.

Indbyggerne ere enten Nègere, eller Arabere, eller Blazinger af begge, dels Hønninger, dels Muhamedanere. De vigtigste Nèger ere Bornu ved Eiad, Hellataernes Rige og Timbuktu.

Det vestlige Høiafrica eller Senegambien og Øvreguinea.

Dette Øjergland ligger imellem Sahara, Sudan, Gloden Nigers Dal og det Atlantiske Hav. Det Inde deraf er os ubekendt: vi vide kun, at det gennembrydes af store Strømme, et tildeels bedekket med store Skove, og har i Dalene og paa Biergenes Aflald yppig Vegetation. Kun Kyststrækningen er flad, og enten sandig og ufrugbar, eller sumpig og usund; indenfor den hæve sig allevegne fjonne, kglige Øjerglandsstaber. **Senegambien**, den nordvestlige Deel, er høiest mod S., hvor de to store Gloder Setegal og Gambia, efter hvilke Landet har Navn, udspringer imellem deres Mundinger udbredet den for nævnte smale Kyststrækning sig til et temmelig bredt Lavland. Her er det grønne Forbjerg. Paa Kysten af **Øvreguinea** eller **Guinea**, den sydlige Deel, ere nogle Europeiske Colonier. Lufsten er i disse Lande overmaade heed og især for Fremmede, usund: dog gælder dette mest om Kystegnene, som ere en sand Grav for Europæere. Alle den hede Jones Producter, desuden Guldstør og Elsenbeen, haves her i stor Overflodighed: Plantevorten er overordentlig yppig, undtagen paa de ganske sandige Steder, hvor Intet groer.

Indbyggerne ere raae Negere, enten Hedninger eller Muhamedanere. Europeerne hente herfra Peber, Guldstør, Elsenbeen og Slaver (endstjondt denne Handel er forbudten), Engleanderne, Franskmændene, Hollænderne og de Danske have nogle Besiddelser her.

Kongo eller Nedreguinea.

Vi forstaae herved Vestkysten af Sydafrica (fra 5° N. Br. til 16° S. Br.). Denne Strækning hører til Veststranden af det store sydlige Høiland, men vi kende den ikke noie. Ved Havet ligger først en flad Kyststrækning, enten sandig eller sumpig og skovrig; fra denne hæver Landet sig i skovrige Terrasser til det indre Høiland: flere høje (indtil 15000 f.) Bierge ligge i dettes Veststrand. Klima og Producter i dette frugtbare Land ere som i Øvreguinea.

Globerne **Baire** (Gza-ire) eller **Kongo** løber herigennem. Indbyggerne ere Negere, dels Hedninger, dels omvandret til en identisk temmelig ufuldkommen Christendom. Portugiserne have Besiddelser her, og beherske de fleste af Negerstaterne.

S. for Kongo indtil Caplandets Grænse er en øde og ubekendt Kyst, som bestaaer af Sandhøje uden Havne og Bugter; det Hele synes en tor Ørken, beboet af nogle få Neger og Hottentotter.

Caplandet.

Dette er det sydlige Aflald af Høiafrica, og bestaaer af Kyststrækningen og tvende andre over hinanden liggende Terrasser. Kyststrækningen er paa nogle Steder flad og frugbar, hvor der er Vand, ellers sandig; paa andre træde Biergene lige til Havet og danne Forbjerger, af hvilke det gode Haabs Forbjerg er mest bekendt. Fra denne Kyststrækning kommer man over en skovrig Bjerghjede til den anden Terrasse, en over 3000 f. høi skovløs Høislette, som kaldes Barroo (ru). Bunden i denne er jernholbigt Leer blæret med Sand. I den

torre Karstib, naar Vandet hentstres af Bække og Floder, bliver denne Fordbund steenhaard, revner, og antager et øde, sørgeligt Udsende, idet alle Planter henvisne: i Regntiden forvandles Karroen til en smilende Græsmack, og benyttes som Græsgang. Egentlig Dyckning findes ikke. Over megtige Bjergmasser (indtil 10,000 f.) kommer man til den tredie Terrasse, Fladen af Høiafrica, som ligner Karroen, men er frugtbare og har fortrinlige Græsgange. Hornqvæg, Faar, Viin, Korn, Sydfrugter ere Landets Hovedfrembringelser.

Klimaet er tropisk, sjældt Landet ligger udenfor den hede Zone: i Regntiden (vor Sommer) hersker Nordvest vind, i den torre Tid Sydost vind.

Indbyggerne (omtrent 130,000) ere Hottentotter (guul-brune og negeragtige), Europæere (meest Englændere og Hollænder) og Slaver. Europæerne ere alle Protestantter. Ågerdyrkning og Øvegavl ere de eneste Næringsweie. Landet tilhører England.

Cap (Capstaden) er meget vigtig som Hvisepunct for Skibene paa Veien mellem Europa og Sydasien. 30,000 f.

Østkysten.

Denne Kyst, Høiafricas Østaffalb, omtrent 750 M. lang, er os meget lidet bekjendt. Her er, som paa Vestkysten, et fladt Kystland, indenfor dette skovrige Bjerge, igjenem hvilke Landet hæver sig til det Indre Høiland; men om det Enkelte heraf vide vi endnu Mindre end om Vestkysten. I det Indre skal være en stor Indsæ, Maravi; en temmelig betydelig Flod er Zambese.

Producenterne ere de samme som paa Vestkysten, dog skal herfra ogsaa komme en Mængde Rosgeler. Slaver, Guldstov og Elsenbeen udføres.

Indbyggerne ere Negere og Portugisiske Mulatter^{*)}, enten Hedninger eller Christne. Mod N. doe Muhammedanske Arabere. Portugiserne have nogle Besiddelser her, og beherske, idet mindste af Navn, den største Deel af Kysten. Det mest bekjendte af denne er Kysten Mozambique (bit), ligeoversor Madagaskar.

Det indre Sydafrika.

Om denne store Landstrækning vide vi, med Undtagelse af den sydligste Deel, saa godt som Intet. Det er rimeligtvis en stor Høislette: en Ørken kan det neppe være, da ikke sjeldent talrige Nationer bryde frem deraf. I den sydlige Deel er den store Flod Gariep eller Orangesfloden (dsche), som falder i det Æthiopiske Hav. Hvor der er Vand, ere allevegne gode Græsgange.

Indbyggerne ere, saavist vi kjenne dem, mod N. raae og vilde Negere, som leve af Øvegavl og Jagt, længere mod S. Rassere, et negeragtigt Folk af hoi og kraftig Legemsbygning, som næsten ene lever af Øvegavl, og mod S. og S. V. Hottentotter, som ligleedes leve af Øvegavl.

*) Blandinger af Negere og Europæere.

Øerne.

A. Ø. for Africa:

1. **Madagascar**, over 10,000. □ M. stor, adskilt fra Fastlandet ved Kanalen ved Mozambique. Den er bjergfuld, Kystene i det Hele høje og steile. Den har de almindelige Africanske Producter, og signer i det Hele Fastlandet.

Indbyggerne synes at være en Blanding af Negere og andre Folk; deres Antal er $4\frac{1}{2}$ Mill. De ere Hedninger, men ellers ikke ganske raae; de staar under flere Konger.

2. **De to Massakrense Øer**, rige paa Kaffee, Sukker og Bomuld. Den ene tilhører England, den anden Frankrig.

B. V. for Africa:

1. **St. Helena**, en eensom Klippe af vulkansk Oprindelse, vigtig som Landingsplads for Østindiesfarerne.

Den tilhører det Engelsk-Østindiske Handelscompagnie, og er blevet historisk mærkelig ved Napoleons Ophold her fra 1815 til 1821.

2. **De Capoverdiske** eller **det grønne Bjergs Øer**, tilhøre Portugiserne.

3. **De Canariske Øer**, som deles i de sydlige (der tilhøre Spanien), og de nordlige (der tilhøre Portugiserne); af disse er Madeira den bekendteste. Øerne ere rige paa Sydeuropeiske Producter, især Vin. Blandt hine er Ferro (see S. 4).

4. **De Azoriske Øer** midt idet Atlantiske Hav, tilhøre Portugiserne.

America.

1. **America**; eller det vestlige Fastland, omgives af det nordlige Ishav, det Atlantiske og det stille Hav. Det bestaaer af to store Halvoer, Nord- og Syd-America, forbundne ved den smale Landtunge ved Panama, og af en stor Mængde Øer, bekendte under Navn af Vestindien. Gladeinbholdet er omrent 670,000. □ M.

2. **De mærkeligste Dele af A)** det nordlige Ishav ere det Grønlandstke Hæv, N. for Grønland, og Baffinsbugt, W. for samme; den sydligste Deel af dette kaldes Darwistræde. B) Det Atlantiske Hav danner Hudsonsbugten, St. Lorenzbugten og den Mexicaniske Bugt med det Caraibiske Hav. Det forbinder ved Magelhaensstrædet (Bellau) med C) det stille Hav, af hvilket Bugten ved Californien og det Ranschadalske Hav er en Deel.

3. **Oversigt.** Begge de Americaniske Halvoer udmerke sig derved, at paa den vestlige Side af dem ligger fra S. til N. en overmaade lang Bjergkjede, men at ellers Landet indtager langt den større Deel af det Hele.

A. **Hun 900 Mile lange Bjergkjede, Andesbjergene, Cordilleras (ditje) de los Andes, begyndende ved Americas Sydspidse, afbrydes paa en kort Strekning paa Landtungen ved Panama, men høver sig igen i Nordamerica, og fortættes indtil Ishavet. Den har i Almindelighed en Bredde af omrent 15. M., og esten-**

lader mellem sig og Havet en smal Kyststrækning. Men i Sydamerica har den fra 18° S. Br. til 7° N. Br. den Egenstædt, at den deler sig i flere parallele Rækeder, som igjen forene sig: imellem disse Rækeder ligge høje, skjonne og frugtbare Høisletter (6 til 10,000 f. høje). I Nordamerica udvide disse Bjerger sig ligeledes (under 18° N. Br.) til et 6 til 7000 f. højt Plateau, det Mexicaniske, paa hvilket ligge høje Bjerger. Herfra udgaae tre Grene, af hvilke den vestlige og østlige snart tåbe sig; men den midterste under Navn af Steenbjergene gaaer næsten til Fjordhavet. Langs med Vestkysten gaaer fra Sydpidset af Halvøen Californiaen en anden Bjergkjede langt mod N. (den er indtil 17000 f. høi). Undeshjergene hevde sig i Sydamerica til en høide af over 23000 f.; de ere allevene, men især der, meget vulcaniske, hvorfor Jordstøj selv ere hyppige.

B. Afsonderede Bjergrunde ere i Sydamerica a) Venezuelas Bjerger (c. 8000 f.) langs med Nordkysten, b) Parimebjergene eller Guyanas Høiland (c. 8000 f.), c) Brasiliens Høiland (indtil 6000 f.) og d) Sta. Marthas Snebjerge (kun 3 M. lange men indtil 18000 f. høje); i Nordamerica Alleghany (Genni), som i flere parallele Rækeder løber fra S. Br. til N. D.

C. Lavlandet i America er ikke, som for det Meste i Asien og Afrika, tor Ørken eller Steppe, men bestaaer af flade, vel vandede Sletter med hyppig Vært af Græs eller Skov. I Nordamerica strækker Lavlandet sig fra den Mexikaniske Bugt til Fjordhavet, og fra de vestlige Bjerger til Alleghany: det deles ved nogle lave Høiseddrag, som gaae (omtrent under 49° N. Br.) fra W. til N. henimod de store Indsører, i to Dele, af hvilke den nordlige er et ganske fladt, af Floder og stillestaende Vand opfyldt Land, mod S. skovrigt, ellers en vandrig, øde Ørken; den sydlige Deel er de vel vandede Sletter omkring den store Flod Mississippi;

D. for denne Flod ere de, med Undtagelse af nogle Strækninger, skovrig, Resten er Savanne. I Sydamerica bestaaer Lavlandet af tre Dele: de skovløse, men græsrige Sletter omkring Orinoco, de med uigjennemtrængelige Skov bedeckede Sletter omkring Amazonfloden, og Sletterne omkring Floden la Plata, som for det Meste ere skovløse Græsmarker. Alle disse Sletter ere aldeles flade, og have en høist ubetydelig Hældning: de staar sengs med Øst siden af Undeshjergene i nogen Forbindelse med hinanden.

America udmerker sig ved sin Rigdom paa Vand: det indeholder Verdens største Floder, og flere Indsører og Floder end nogen anden Verdensdeel.

America har, som ovenfor (S. 12) er sagt, udenfor den hede Zone et koldere Klima end den gamle Verden^{*)}. Vinterens Kulde er især langt strengere; og Forkellen imellem Vartiden er her meget stor. I den hede Zone ere voldsomme Orkaner hyppige.

3. Da Europeerne opdagede America, mangede dette adskillige af den gamle Verdens Producter, men havde igjen adskillige særegne. Ejendommelige for America var Kaktosler, Tobak, Kakao, Chinabark, Mahagoni- og andre Trearter. Europeerne have indført Horn, Sukkerrør, Ris, Bomuld, Kaffee, Frugt og Kjøkkenunder, men fornemmeligen Europæiske Huusdyr, Heste og Hornqvæg, som nu millionvis findes paa de store Græsletter, enten ganske vilde eller fjødesløst bevogtede af raae Hyrder. De ere disse store Sletters næsten eneste Rigdom, men have ogsaa tilveiebragt en fuldstændig Omvæltning i mange Indianiske Nationers Levermaade, da disse uafladeligen ere til Hest, og selv den Ringeste næsten ikke mere gaaer, men rider; Kjødet af Hornqvæget er der næsten den eneste Næring.

^{*)} Dette ses især, naar man sammenligner Nordamerica med Europa.

Fra de nordligste Egne saaer man Peltsverk og hvad Høvet og dets Beboere yde: derpaa følger en uhyre Skovegn med Peltsdyr, hvot Tagten ligeledes er den eneste Næringsvei. Lengere mod S. er Ager-dyrkning og Oxegavl Hovedsagen: i de vestlige Bjerg-lande af America er Bjergverksdrift Hovedsyssel. I lavlandet i den hede Zone og de nærmeste Dele ved samme, navnlig i Westindien, haves denne zones almindelige Væxter, i de høiere Dele Sydeuropeiske Producter, høiest oppe Græsgange. Paa Sletterne ere, som sagt, deels Skove, deels Græsmarker med uhyre Hjorde af Heste og Oxeg.

Indbyggernes Antal er omrent 40 Mill. De bestaaer af a) Indianere, henved 9 Mill.; deres Antal aftager steds. b) Europæere, 14 Mill.; mest Englændere og Spaniere. c) Negere, 6 Mill.; de fleste ere Slaver. d) Blandede Folk, nemlig Mulatter; Westizer (Born af Europæere og Indianerinder). e) Eskimoere, yderst mod N., et rimeligvis fra Asien indvandret Folk af Mongolsk Race.

A. Nordamerica.

Vi kunne beskrive Nordamerica under følgende Hoveddele:

- I. Polarlandene.
- II. De Russiske Besiddelser.
- III. De Engelske Besiddelser.
- IV. De forenede Stater.
- V. Fristaten Mexico (Mech).
- VI. Fristaten Guatimala eller Mellemamerica.

I. Polarlandene.

Vi regne hertil Americas Nordkyst (af hvilken nu det Meste er opdaget) og de N. og N. Ø. for samme liggende Lande. Kysten selv er mod W. lav, mod N. høi: indenfor den er en øde, af Sne og Is opfyldt Ørken. Landet N. for Fastlandet er rimeligtvis en Samling af Øer, adskilte ved Streder: men da disse for det Meste ere opfyldte med Is, er det yderst vanskeligt at komme til Landstab, om de ere Streder eller Bugter. Landet er fuldt af Klipper og Fjelde, imellem hvilke udstrække sig uhyre Iismasser: disse dannে mod Høvet hele Bjergkjeder af Is, og naar Dele af dem nedfalde i dette, danné de de bekjendte Isbjerge. Kulden er i disse øde Egne skrækkelig: først ved Enden af Juni Maaned er Isen optoet, forsvaradt dette stier (thi den største Deel af disse Masser toet slet ikke), men allerede i August begynder det at snee, og inden October er Landet efter isort sin Vinterdragt. I den største Deel af Aaret hersker Taage, og i flere Maaneder sees Soien slet ikke. I denne Polarwinterens lange Nat ere de saa Beboere, som kun deres Dragt af fortreffeligt Pelts-

C. Landene ved Hudsonsbugten, nemlig Ny Wales, V. og S. for Bugten, af samme Beskaffenhed som Indianernes Lande, og Labrador, en 20,000 □ M. stor Halvø imellem Hudsonsbugten og det Atlantiske Hav, en Afsverling af nogen, lave Bjerge og Morader, og overhovedet et meget raat, usugtbart og øde Land, et af de koldeste i Verden. Her findes kun lave og vantevne Træer: Jagt efter Peltsdyr, Selhundefangst og Fiskerie ere de fåa Indbyggernes Beskæftigelse.

D. Canada (næde), Landet langs med de nordlige Bredder af de store Indsøer: Øvresøen (1800 □ M.), Huronsøe, Eriesøen, Ontarioøse, Michigan (Misch), hvis Vand den brede Lorenzfloed fører til det Atlantiske Hav. Den nordlige Deel af dette Land er endnu Wildnis, hvor Skove og Peltsdyr ere de eneste Producter; den sydlige Deel er frugtbartere Land med vigtig Korn- og Kvægavl.

Vinterkulden er især i den østlige Deel meget streng, saa at her endnu Dovsolvet fryser; Sommeren er saa varm som i Paris.

Indbyggerne ere Indianere og Europeere, mod V. Franske (Katholiker), mod V. Englelændere (Protestanter). Hovedstaden er Quebec ved Lorenzfloeden: 25000 □.

E. Ny Brunswig, S. Ø. for Lorenzflodens Munding, og

F. Ny Skotland, en Halvø S. Ø. dersør. Om disse gælder for det Mestte det ved Canada Sagte.

G. Nørne. Blandt disse er Newfoundland (Nyfoundland), den vigtigste. Det er et raat, bjergigt og morabsigt Land med kold, taaget Luft og ringe Plantewelt. Vigtigst er Fangsten af Haaler, Selhunde og fornemmelig af Rablau, paa de S. og Ø. for Den liggende store Sandbunker; Fiskeriet bestyrtiger mange tusinde Mennesker.

IV. De forenede Stater.

1. Disse Lande ligge imellem det stille og det Atlantiske Hav, imellem de hidtil nævnde Dele af Nordamerica og den Mexicaniske Bugt. Størrelsen anslaes til 112000 □ M.

2. Ved to Bjergskeder, Steenbjergene og Alleghany, deles disse vidstøtige Landstrækninger i tre Hoveddele: a) Landet V. for Steenbjergene, en Afsverling af Bjerge; Dale og Sletter med store Skove; det er temmelig ubekjendt. b) Sletterne ved Mississippi og dens Bifloder, deels frugtbart Agerland, deels Savanner, deels Skov (see S. 136). En stor Deel heraf er endnu Wildnis. c) Landet Ø. for Alleghany, frugtbart, bolgeførmigt Land med flade Kyster.

De nordlige Provindser have en streng Winter og en varm Sommer, som følge pludseligen paa hinanden. Langere mod S. bliver Luften mildere og tilsist meget varm. Paa Vestkysten er ogsaa her et meget mildere Klima.

3. Paa Nordgrænsen ere de store Canadiske Indsøer og Lorenzfloeden. Fra Alleghany løbe mange Floder til det Atlantiske Hav, som ere seilbare endog for temmelig store Skibe. I det indre Land leber den store Flod Mississippi, som kommer fra den Landtrug, der afskiller disse Sletter fra det nordlige Land, optager blandt mange andre Floder fra V. Missouri (su) og fra V. Ohio (hei), og falder gjennem et stort Delta ud i den Mexicaniske Bugt. Den oversvømmet hvert År de omgivende Sletter.

4. Agerdyrkning er Hovednæringsvei. I de nordlige Dele er Korn Hovedproduct, desuden avles Tobak, Frugt, Hør, Hamp, imod S. Sukker, Bomuld, Indigo og Riss; der er Plantagedrift herskende. I det Indre ere deels Skove og Wildt, deels, paa Savannerne, vilde Heste, Øxer og Bosselfer.

5. Indbyggernes Antal er omtrent 13 Mill.) af hvilte henved 300,000 ere Indianere, 2 Mill. Neger-slaver (paa Plantagerne i de sydlige Stater; udenfor dem findes ingen). Resten Europeære (meest Englebævere) eller blandede Folk. Alle Religioner have lige Rettigheder; de fleste ere Protestantter. Handelen er meget betydelig.

Disse Stater, 24 i Tallet, udgjøre en forbundsstat deres fælles Anliggender bestyrer af Generalcongressen: 9: Gesandter fra samtlige Stater, og en Præsident. For resten har enhver Stat sine egne Love og sin egen, allevene republicanse Forfatning. Nogle hertil hørende Lande har endnu ikke Indbyggere nok for at optages i Staternes Antal, og kaldes Landstæber.

New York (Nyn) er den vigtigste Handelstad i America og en af de betydeligste i Verden; den er den fornemste Forbindelsespunct mellem America og den gamle Verden. Over 100 Dampskibe afgaae herfra til alle Kanter. 240,000 \square S.

Philadelphia (e) i Staten Pennsylvanien, en smuk Stad med betydelige Fabrikker og Handel. 190,000 \square S.

Boston (Bostn) en vigtig Handelstad.

Baltimore en vigtig Handelstad. 81000 \square S.

New Orleans (Karlens), en meget vigtig Handelstad da alle det store Mississippiland's Producter udføres herfra 50,000 \square S.

Den sydvestligste Halvøe kaldes Florida.

V. Fristaten Mexico.

1. Denne Stat omgives af de forenede Stater, den Mexicanse Bugt, Guatimala og det stille Hav. Størrelsen er omtrent 70,000 \square M.

2. Mexico har efter sin forskellige Høide næsten alle Klimaer og deres Producter. Ved den Mexicanse Bugt ligger et fladt, sumpigt Rystland med heed, usund Luft, tropisk Klima og tropiske Væxter (Sukker,

Bomuld, Ris o. s. v.); derpaa stiger man op til en mere tempereret Egn, skønne Bjerglandskaber med Sydeuropæiske Klima og Plantevækst; fra denne kommer man til højere og koldtligere Egne, hvor Europeiske Rørnsorter og Træarter findes; mod N., hvor Landet er tørt og skovløst, ere kun Græsgangene og de vilde Heste og Ører af Vigtighed. En stor Del af Landet indtager, som ovenfor (S. 136) er sagt, det Mexicanse Plateau med flere Vulcaner; altsævne er Landet rigt paa Metaller, især Guld og Sølv.

3. Indbyggerne, hvis Antal er 7 til 8 Millioner, ere Indianere, over 3 Mill., Kreoler (saaledes kaldes her og i Vestindien de i America fødte Europæere), blandede eller farvede Folk, og Negere (kun Faa), hvilke nu ere frie. Den katolske Religion er herskende. Mexico bestaaer af 20 forbundne Stater med en Generalcongres, en Præsident o. s. v.

Mexico, Hovedstaden (der ligger 7000 f. høit), en fløj og prægtig Stad. 170,000 \square S.

Vera Cruz (Krus), har en Havn, igjennem hvilken skeer den meste Ind- og Udsætzel til og fra Landet. 16000 \square S.

Havnen Californien hører hertil.

VI. Guatimala.

Dette Land er en Fortsættelse af Mexico, men noget lavere. Dets Beskaffenhed, Klima og Producter ere som Mexicos. Størrelsen er 10,000 \square M.

Indbyggernes Antal er 2 Mill. Det Hele bestaaer af 5 forbundne Stater (som i Mexico). Her er en Hovedstad af samme Navn med 50,000 \square S.

B. Sydamerica.

Sydamerica indbefatter følgende Hoveddele:

- I. De tre Columbiske Republiker.
- II. Republiken Perú.
- III. Republiken Bolivia.
- IV. Republiken Chili (Esdi).
- V. Patagonien.
- VI. Rep. Buenos Ayres eller Staterne ved La Plata.
- VII. Rep. Urugnay (Banda Oriental).
- VIII. Staten Paraguay.
- IX. Keiserdommet Brasilien.
- X. Guyana. XI. Verne.

I. De tre Columbiske Republiker.

De indtage den nordlige Deel af Sydamerica, imellem begge Verdenshavene. Størrelsen er omtrent 80,000 □ M.

De indbefatte, ligesom Mexico, deels Bjergland, deels Lavletter. Ved det stille Hav er en tor og ufrugtbart, flad Kyststrækning; derpaa følge Andesbjergene, som her udvide sig til yndige Alpelande og Hoisletter (Quito, et meget skjønt Land, ligger omtrent 9000 f. over Havet); mange Vulcaner ere her. Det bekendteste Bjerg er Chimborazo (20,000 f.), som engang ansaas for det højeste i Verden. Længere mod N. ere Venezuelas Bjerge, Sta. Marthas Sneebjerge og Parimé-bjergene. Lavlandet her bestaaer, foruden Kysterne, som ere hede og usunde, og Lidt af Amazonletterne (see S. 151), af Sletterne ved Orinocofloden. Disse ligner i den torre Aarstid Sghatra, da Planterne hentorres, Jordbunden tørner, og Alt indhylles i Stovskyer. Naar

Negnitten kommer, forvandles den øde Ørken til en smilende Græsmark, bedækket med en yppig Plantevært. Men esterhaanden oversvømmes disse Sletter, og forvandles til en uoverskuelig Indsæ, hvor Indianerne maae leve paa Treecerne, og de samme Dyr (Heste og Queg), som før vanskægtede af Tørt, nu maae svømme og derved ofte blive Krobdilernes Bytte.

Den store Flod **Orinoco** udspringer paa Parime-bjergene, løber først mod N., derpaa mod S., W., N. og endelig mod N. O., saa at den danner en stor Bue om hine Bjerger, og falder med 40 Mundinger i det Atlantiske Hav.

Mod N. løber Magdalenesfloden ind i det Caraibiske hav. I den sydligste Deel løber Amazonfloden, om hvilken siden tales.

Om Klimaet og Producterne i de forskellige Dele af disse Lande gælder omintet det ved Mexico Sagte, kun at her paa Orinocosletterne findes en endnu større Mængde af Heste og Hornqvæg end der.

Innbryggernes Antal er 2½ Mill., Europeere, Indianere, Blandede. Den katholske Religion er herstende.

Disse tre Republiker, Venezuela, Ny Granada, Ecuador, udgører for en Republik, Columbia: da deres Grænser og Forhold endnu ikke ere ordnede, anføres de her samlede.

Caráccas har megen Handel. 45000 £.

Quito, en stor Stad, næsten lige under Linien, 9000 f. over Havet. 70,000 £.

II. Republikken Peru.

Perú ligger S. for den vestlige Deel af de Columbiske Republiker; det er omtrent 45000 □ M. stort.

Perú bestaaer af en flad, sandig, trykkende heed Kyststrækning, derpaa Andesbjergene, som ligeledes her udvide sig til flønne, frugtbare og sunde Bjerglande af 8 til 9000 f. Høide; Øst for disse er Lavland, en Deel af Amazonletterne (det Mestre af disse hører til Brasilien, hvorfor de beskrives nærmere der).

I Perú opstaaer Jordens største Flod **Maranon** (ravnon) eller **Amazonfloden**, som dannes af flere fra det sydlige Perú kommende Floder; den egentlige Hovedflod *) løber først mod N., dreier derpaa mod D., optager en Mengde store Floder, og falder med en meget bred Munding i det Atlantiske Hav. Den oversvømmer i Regn tiden de omkringliggende Sletter.

Af de Floder, der falde i den, ere Madeira og To-
cantin fra S. de betydeligste.

Producterne ere de samme som i de Columbiske Republikker: her er dog endnu større Rigdom paa Guld og Sølv. I Alpegnene ere **Llama** (Lja)- og **Vicunna** (Cuja)-Dyrne.

Indbyggernes Antal er Noget over 1 Mill., Europeere, Indianere (for det Meste uafhængige), Blandede. Den katholiske Religion er herskende.

Lima er Hovedstaden, en smuk Stad. 70,000 f.

III. Republikken Bolivia.

Bolivia (eller Woreperu) ligger S. for Perú, og er i Henseende til Beskaffenhed, Klima og Producter dette ganske liigt. Størrelsen er henved 20,000 □ M.

Indbyggernes Antal er 1 Mill., af hvilke de Halve ere uafhængige Indianere (paa Sletterne mod D.). Religionen er katholisk.

Potosí er berømt af sine Sølvgruber.

IV. Republikken Chili.

Chili er et langt men smalt Rygsland S. for Bolivia. Det bestaaer af den flade, eensformige Rygstrækning og Andesbjergene, som her danner en enest smal Kjede med snebedækkede Toppe af henved 20,000 f. Højde og

*) Den hedder Apurimac.

mange Vulcaner. Disse Bjerge ere især her meget vanskelige at passere. — Da Landet ligger saa langt mod S., findes her ikke den hede Zones Trembringelser, men Europeiske Sydfrugter, Kornsorter, Kartofler, o. D. Store Skove.

Af Indbyggerne, 1 Mill., ere næsten Halvdelen Indianere. Den katholiske Religion er herskende.

V. Patagonien.

Patagonien kalbes den omrent 20,000 □ M. store sydlige Halvø af America. Mod V. ere Andesbjergene, mod D. store, skovløse Sletter, deels sandige Stepper, hvor imod N. talrige Hjørde af Hornqvæg og Heste græs, deels sumpigt Land, nogle Steder (især mod S.) ubebøde Ørkener. Klimaet er raat og koldt, Taage er hyppig og Varmen om Sommeren ubetydelig.

Indbyggerne, Patagonierne, Indianere af stor og kraftig Legemsbygning, ere altid til hest, og leve af Jagt eller af Sletternes talrige Hjørde.

VI. Republikken Buenos Ayres.

Disse 15 forbundne Staters Lande ligge D. for Chili og Bolivia og N. for Patagonien, og indtage et Bladerum af 40,000 □ M. I den vestlige Deel støde de op til Andesbjergene, og der ere nogle lave Bjerglandskaber: det Øvrige udgjør Sletterne omkring La Plata, de bekjendte Pampas. Kun mod V. findes lavt Krat og tynde Skove, ellers ere Pampas aldeles træløse, og frembyde et eensformigt Skue af uoversærlige Græsmarker, eller af store Strækninger beværende med høje og tætte Tidsler. I den torre Aarstid forsvinder denne Plantevært, og torre Ørkener vise sig nu for Diet: Græsset og Tidslerne ere da saa fortærrede, at der ved U forsigtighed ikke sjeldent opkommer Ildebrande, som ødelægger store Strækninger, og bringe den Nejends

i Fare. Jordbunden er tør og salttholdig. Paa disse Pampas leve Millioner af vilde (eller halvwilde) Heste og Hornqvæg, som ere Landets Hovedrigdom, og som lever de vigtigste Udsørselsartikler, Huder, Hestehaar, Talg, Horn^{*)}: Forduden disse Gjenstande haves, efter Klimaets Beskaffenhed, mod N. tropiske, mod S. Syd- og Mellemeuropæiske Væxter: men Landets Dyrkning er overalt ringe.

Hovedfoden er La Plata: dette Navn betegner egentlig kun Mundingen af Floden, der opstaaer ved Foringen af Paraguay med Paraná og siden Uruguay. Dens Munding er 15 M. bred.

Indbyggernes Antal er omrent 700,000, foruden de vilde Indianere. De bestaaer af Spaniske Kreoler, Blandede og Indianere. Religionen er katholisk. Republikken er en Forbundsstat.

Buenos Ayres, en vigtig Handelstad ved La Plata. 80,000 F.

VII. Republikken Uruguay.

Denne Stat, 10,000 □ M. stor, har imod N. nogle Sidegrene af de Brasilianske Bjerge, ellers bestaaer den af Pampas med deres Heste og Hornqvæg.

Indbyggernes Antal er omrent 150,000, Religionen katholisk.

VIII. Staten Paraguay.

Dette Land, mellem Floderne Paraguay og Paraná, er mod N. Bjergland (en Forsættelse af de Brasilianske Bjerge), mod S. Sletter, der ligner Pampas. Jord-

^{*)} Man slætter hine Dyr endnu mere for disse Producters Skyld end for Kjøbets: Melken og Smørret benyttes ikke synderlig. Kjød er her bedre Kjød end Brød (som indføres fra Nordamerica), og torret Kjød spises som Brød til friskt Kjød.

bunden er frugtbart: Mæniok er her, og tildels i flere af de omliggende Lande, et Hovednæringsmiddel. Paa Sletterne ere Hjørde af Heste og Hornqvæg, hvis Huder o. s. v. tilligemed Paraguaythee ere de vigtigste Udsørselsartikler.

Indbyggernes Antal er omrent 700,000, foruden de vilde Indianere. Staten regeres med uindskrænket Magt af en Dr. Francia. Religionen er katholisk.

IX. Keiserdømmet Brasilién.

Denne store Stat (130,000 □ M.) bestaaer af 4 forskellige Deler: a) Rygstlandet ved det Atlantiske Hav, som gjennemstryges af det indre Bjerglands Sidegrene. Det er overordentlig frugtbart, og udmerker sig ved en ualmindelig højj og stærk Plantevækst: alle tropiske Producter og store Skove af hellige Træsorter (Mahagonitræ, flere Farvetræer) ere her i største Rigdom. b) Det indre Høiland, som bestaaer af stenige, skaldede Høisletter, gjennemstregne af for det Meste skovrige Bjergkæder, og adskilte ved fjonne, frugtbare Dale. Fra den østlige (meest bekendte) Deel heraf faaes en Mængde Guld og Edelstene, især Diamanter. c) Sletterne Ø. for Paraguay, som her ere skovløede. d) Sletterne ved Amazonfoden og dens Bifloder. Disse umaalelige Sletter, som have en yderst ringe Højde, ere kun mod S. Ø. Steppe, og der gjenfindes etter de taløse Hjørde af Heste og Hornqvæg; ellers ere de bedekkede med Verdens største Skove. Floderne danne næsten de eneste Veie igennem disse uhyre Bildnisser: af Mennesker findes kun faa, derimod Millioner af Billdt, Krokodiler, Slanger, Aaber, Fugle, Insector.

Klimaet er tropisk, men i Almindelighed sundt. Jordkjeld og Vulcaner findes næsten ikke her. Ægaa Draner ere sjeldne.

Marannon løber i det Nordlige, La Platas Kildefloder i det Sydlige.

Indbyggernes Antal er uidentstil 5 til 6 Mill., af hvilke 1 Mill. ere Europeere, 3 Mill. Negere (næsten alle Slaver), Resten Blandede. Religionen er katholisk, Statsforsatningen indskrænket monarkisk.

Rio Janeiro (Oscha) Hovedstaden, i en skøn Egn. Vigtig Handel. 160,000 £.

Bahia eller **San Salvador** har en god Havn og levende Handel. 120,000 £.

X. Guyana.

Dette Land omgives af Brasilien, de Columbiske Republiker og Oceanet. I det Indre er et vildt og uveisomt Bjergland, den østlige Deel af Parimebjergene, bedækket med uhyre Skove og beboet af raae Indianere; Kystlandet er vanvrigt, lavt og fladt, og er enten bedækket med store Skove, eller har meget yppig Marskbund; det er allevegne overordentlig frugtbart. Klimatet er varmt, og især for Fremmede meget usundt. Landet frembringer den hede zones dyrkede Væxter i stor Overflodighed.

Af Indbyggerne, 250,000 (foruden de uafhængige Indianere i det Indre) ere de fleste Negerslaver. Engleanderne, de Franske og Hollænderne have Colonier her.

XI. Amerne.

1. **Illandet** kaldes en temmelig stor De S. for America, skilt derfra ved Magelhaensstræde. Det er et nogenst Bjergland med raa, skarp og kold Luft, hvor det stormer og regner eller sneer bestandigen, og Sommeren har meget lidet Varme. Indbyggerne ere yderst raae Mennesker, næsten lige Kraftløse paa Sjæl og Legeme. Hvalfiske og Salhunde faaes herfra.

2. **Falklandsserne** (Gaak) ere rige paa Selhunde og Gæsfugle.

3. **Sydpolarlandene** ere ubehoede, men rige paa Selhunde o. s. v.

C. Vestindien.

Under dette Navn indbefattes de Der*) i den Mexicaniske Bugt, som i to store Rækker ligge mellem Florida og Sydamerica. Alle disse Der ere bjergfulde, have tropisk og for Europeerne usundt Klima, og frembringe de samme Produkter som Levlandet ligeoverfor dem: især udføres Sukker, Rum, Kaffee, Bomuld, Indigo. Der indføres Korn og andre Lænvensmidler, Fabrikvare o. M. Verne deles i:

A. **Bahamaserne** eller de Lucayiske Der (c. 700); den nordligste af disse er Guanahani eller San Salvador, mærlig som den første De, Columbus opdagede 1492.

B. **De store Antiller**, nemlig:

1. **Cuba**, den største De, med Hovedstaden Havanna, som har vigtig Handel og Tobaksfabrikker. 130,000 £.

Den tilhører Spanien.

2. **Jamaica** (Dschæmæke) tilhører England.

3. **Hayti** (St. Domingo, Hispaniola), er nu en af frie Negere og Mulatter oprettet Republik (omtrent 1 Mill. £.). Religionen er katholisk.

4. **Portorico** tilhører Spanien.

C. **De smaa Antiller**. Af disse eie Engleanderne de fleste; de Danske eie St. Croix (Kroa), St. Thomas og St. Jan, tilsammen med omrent 45000 £., af hvilke de 30,000 ere Slaver.

*) Gladeindholbet beregner man til 4220 □ M., Indbyggernes Antal til 3 Mill., af hvilke de 2 Mill. ere Negere, Resten Europeere og Mulatter.

Australien.

Bed Australien forstaer man alle de større eller mindre Øer, som ligge Øst for de Østindiske Øer, indtil henimod Americas Vestkyst. De synes næsten alle at have en yngre Oprindelse end Jordens øvrige Overflade, og selv endnu danne sig nye Øer. Mærkelig er de fleste Øers Fattigdom paa Mineralier, store Pattedyr og Insector; derimod er Plantewaerten meget høvlig.

Indbyggerne, hvis Antal man anstaaer til 3 Mill., bestaaer af to Hovedklasser: 1) Australnegere eller Papuas, hærtige og raae Mennesker, som beboe Ny Holland og de fleste af de større Øer. 2) Malayere, smukke og velskabte Mennesker, som allerede før Europeernes Ankomst, paa nogle Steder ikke varé uden Cultur. Mange af dem breve nogen Lægerhvirking, forfærdigede Teier, og havde en temmelig ordnet Statsforfatning: Andre ere endnu raae Menneskebedere. Men alle Beboerne af disse Øer, som høre til denne Rate, have i Sprog og Sæder stor Elighed med hinanden. Paa nogle Øer er nu ved Europeerne indført en aldeles Europeisk Civilisation.

- Man kan inddæle Australien i tre Hoveddele:
- Ny Holland** eller Australlandet.
 - De nærmere Øer.**
 - De fjerne Øer** (ester Afstanden fra Ny Holland).

A. Ny Holland.

Af denne store (140000 □ M.) Øe kendte vi kun nogle Dele af Kysterne, som før det Meste ere flade. Østkysten er mest bekjendt. Kystlandet selv er der paa nogle Steder sandigt og øde, ellers meget frugtbart. Længere inde er man kommet til en Række af Bjerge (som skulle være indtil 7000 f. høje); V. for dem

findt man først skenne, frugtbare Dale og Marker, derpaa Sletter, der strække mod B., endeligen flade, med Nor og Siv bevoxede Egne, hvor Moradser og Sumpe hindrede fra at komme videre frem. Saavidt man paa andet Steder er kommet ind i Landet, har man fundet i det Hele frugtbart Jordbund.

Klimaet er mildt og sundt, paa Kysterne er Sne og Is ubekjendt. — Ny Holland har mange eindommelige Dyr og Planter; af hine ere Yngdyrene (Kenguruh) de mærkeligste. Det har herlige Skove, i dem Kokospalmer, men ellers kun faa Treer eller Planter, der yde Menneskenoering, paa hvilke de andre Øer i Australien ere saa rige: næsten den eneste er Yams. Europeerne have indført deres Huusdyr, samt Korn, Sydfrugter, Tobak, Kartofler m. M., som Alt lykkes godt.

Indbyggerne ere raae Negere. Paa Østkysten, i Sydwales, have Engländerne anlagt en Fortrybbercolonie, som blomstreter ræft frem og allerede teller 60,000 Mennesker. Her er nu et ganske Europeisk Liv fremtraadt i denne fjerne Verdensdeel. Foruden denne have de Colonier paa et Par Punkter af Vestkysten.

S. O. for Ny Holland ligger Van Diemens Land, en frugtbart og hørig Øe, hvor Kornavlen allerede er meget vigtig (ber udføres hvede til England); Engländerne have nemlig ogsaa her en Fortrybbercolonie.

B. De nærmere Øer.

Disse Øer ere høje og bjergfulde og tilbeels vulcanske. De ligner meget Øerne S. O. for Asien, og det om dem Sagte gælder for det Meste om disse. De mærkeligste ere:

Ny Guinea, en 12000 □ M. stor Øe med høje (16000 f.) Bjerge.

Ny Zealand bestaaer af to skovrige og bjergfulde Øer. Indbyggerne ere Malayere, men stridbare, grusomme og vilde Menneskebedere. De have bragt det temmelig vidt i at forfærdige Baaben, Baade, Klæber (af Papirørsmorberetretets Bast samt af en for Ny Zealand egen Art af Ør).

C. De fjerne Der.

Disse Der ere adspredte over hele Sydhavet i større eller mindre Grupper. Nogle af dem ere høje og bjergfulde: disse ere dannede ved vulkansk Virksomhed, og indeholde meget høje (15000 f.) Vulcener. Andre ere lave: disse ere opstaaede, og opstaae endnu, ved Koralsdyrenes Virksomhed. Først kommer disse frem paa Grundene, over Havets Overflade, som smaa Plester, derpaa hæver sig en ringsformet Dæmning, indenfor hvilken er en lille Søe, i Almindelighed ikke dyb. Efterhaanden bygges ogsaa denne Søe til, og det Hele bliver en flad Masse (Koralsdyrene bygge kun indtil Overfladen); ved Havets og Lufthens Indslæbelse bliver det til en fast Kalksteen, som efterhaanden bedækkes med Jord. Mange Der ere endnu ikke færdige, men have endnu Søen i Midten. — Klimaet paa disse Der er varmt og behageligt. Planteverxten meget yppig. Kornavl findes næsten slet ikke Sted, men her findes en Mængde Træer og Planter, som give Menneskene Næring, saasom Røkospalmen, Brødfrugtræet, Pisangen, Ransen. Europeerne have nu forplantet til adskillige Der den hede Zones almindelige dyrkede Væxter, som lykkes meget vel. Ligeledes have de forplantet til nogle Der de Europeiske Huusdyr: først fandtes af Pattedyr kun Svin (som paa de fleste Der endnu ere Indbyggernes vigtigste Huusdyr), Hunde, Rotter og en Art Flagermus. Paa nogle Der fandtes kun de to sidste Dyrearter, paa andre slet ingen.

Indbyggerne paa alle disse Der ere Malayere. De mærkligste Der ere:

Selskabsøerne, som høre til de fjerne i Australien. Indbyggerne, et giestfrit, muntern og godmodigt Folk, vare allerede før Europæernes Ankomst de mest civiliserede af alle Australiens Beboere: nu hersker paa de fleste Der Europeisk Civilisation og Levermaade, og Christendommen har fortængt Hebenkabet med sine grusomme og usædelige Skikke. Den største Ø er Otaheiti.

Sandwichøerne (Sandwich), temmelig langt mod N. Indbyggerne have ligeledes her antaget Europeisk Cultur og Christendom. Mange kunne nu læse og skrive, og paa Hovederne seer det Mest ud som i et Europeisk Land. Øerne besøges hyppigen af Skibe, især fra Nordamerika, og Indbyggerne drive selv Handel til dette Land og til China. Den største Ø er Owalhi (med en 14000 f. høj Vulcan), hvor Verdensomsejleren Cook blev dræbt (1779).

Rettelse.

S. 40, øverst på Siden, er forglemt Følgende:

XII. Storhertugdømmet Oldenburg,

omgivet af Hannover, en Slette med afværlende Sandjord og Marsland.

Hertil hører ogsaa Hertugdømmet Lübeck, i Holsteen, med Staden Lutin, en frugtbart og florrig Slette.